

Yuvuaanoono Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara reeravai

Yuvuaano Yisuunna mmayaaya yoketaivaa fafaara roo kuaivo ataama vaivai. Anutuuqaa tinniivaudiri kuaivaa vara kias kookieeraivo tupatupaa variivoono mmata aavau tuma ti tasipama vaidivai hara kioo variravai. Gioonna kiaapuuya Yisuunnara kutaavaivee tida kiaara: Yisuuva inna Anutuuqaa mmaapuuvovee, tikio ivoono iya vitoo yoketaivau japanai innara kutaavaivee kaiya fai tupatupaa variraivaa varaaravaivee. Iya aa yanaa aavaa jaarida ii kua iyaara kutaavaivee tida arinaima rikiaateeraivaara Yuvuaano reeravai (20:31).

Anutuuqaara kua kias kookieera vaidivai variravai

¹ Nnaaru hama ngiau mmata uu suaivaki Anutuuqaa tinniivaudiri kuaivaa vara kias kookieeraivoono variravai. Kua kias kookieeraivoono Anutuuqaa tasipama varioo inna Anutuugovee. ² Ari nnaaru tuanaa ivo Anutuuqaa tasipama variravai. ³ Anutuugo tuduu kua kias kookieeraivoono mmuakias mminnamminnaayauvai iiravai. Hama mminnamminnaa vooyauvai ari voovoono iiravai. Ivoono nnaasu iiravai. ⁴ Variraivo innaki vairavai. Innaki vauvo tooba roosiima gioonna kiaapuuyani mmeekiaivo teeravai. ⁵ Mmeekiaivoono heenaivaata mmeekia

mmuduu hama heenaivo mmeekiaivaa rummua apiravai.

⁶ Anutuugoono vaidiivaa nnutuuvo Yuvuaanaa titooduu ⁷ gioonna kiaapuuya mmeekiaivaara kiasa kookieenaraivaara nniravai. Iya ivo tuu kuaivaa rikiada kutaavaivee kiateeraivaara nniravai. ⁸ Ivo hama mmeekiavai. Ivo mmeekiaivaara kiasa kookieenaraivaara nniravai. ⁹ Ivo nnuu suaivaki mmeekia tuanaivoono gioonna kiaapuuya mmeekiaivaa mminaraivo tuoo variravai.

¹⁰ Ivo mmataivaa ariinoo iima kioovau tuma ivau varuduu hama gioonna kiaapuuya inna ari-naima teeravai. ¹¹ Ivo ari mmata tuanaivau tuduu hama ari oyaiya innara tuqinneeraida innara ooqoo tiravai. ¹² Ooqoo tuduu vooyaano innara tuqinnada innara kutaavaivee tuuya Anutuugo ari yaagueeqaivaa iya mmioo iyara ni naunna mmaapu tuanaayavee tiravai. ¹³ Gioonna kiaapuuya nnaakara mmataaneema hama Anutuugo ari raunna mmaapuuya itaama mmateeravai. Vaidi mmatayaa diaivo ari iivaugiataama nnaakaraivaa mmataineema hama Anutuugo ari raunna mmaapuuya mmateeravai. Hameetavee. Anutuugo ariinoo ari vookaraama iiravai.

¹⁴ Anutuugaa kuaivaa kiasa kookieeraivo tuma ti tasipama vaidivai hara kioo variravai. Varuduu ta inna oyai ari vookarauvaa taannaduu ari vookarau oyaivaa ari Koovaano ari Mmaapu mmuaavaara tioo mmiravai. Mmuduu kati gioonna kiaapuuyara tuqinneeraivootama kua kutaa tiraivootama innaki suvuairavai.

¹⁵ Yuvuaano nnoori apiraivoono innara tioo aayanna roo tunoo: Ii vaidi ivaara na tauraa

ngii giaa ngii miee kiaanoo: Na hama vari-aaduu varuuvo ni nnaagiai nninaraivoono vaa ni yaataraiவை, tiravai. Yuvuaano itaa kua tiravaivee.

¹⁶ Kati tiiyara tuqinneera oyaivo ariiki vaivaara ivo mmuakiaa suai mmannammanna mmuaki-aaya tiiyara boo tioo nnaasu varivai. ¹⁷ Mmaanna tuu kuaivaa Anutuugo Musiinna kiaa mmuduu Musiivaano gioonna kiaapuuya kiaa mmiravai. Yisuu Kirisiivaano Anutuugo kati tiiyara yaata utiraivaata kua kutaa tiraivaatama ti vitaivai. ¹⁸ Hama gioonna kiaapu voovoono Anutuugaa taivaivee. Ari Mmaapu mmuaavoono ari Koon-nanikaraama mmuaavau inna tasipama vari-ivoono innara kooyaa ti kiaa ti mmioo ti vi-taivaivee.

Yuvuaano nnoori apiraivoono mmayaayaivaa tiravai

(Matai 3:1-12; Marakaa 1:1-8; Rukaaso 3:1-18)

¹⁹ Yutayaa vaidi vooya Yerusareemadiri Anu-tuuqaara kati puara hudeera vaidiiyaata Riviin-nakidiri diitoo vaidiiyaatama titooduu Yuvuaano nnoori apiraivaasi numa inna yaparauduu rikioo ivo Yisuunnara ataa kua tiravai. Iya inna ya-paraida tunoo: A gioononnee? ²⁰ tuduu hama Yuvuaano kua seemuaa varirainno kooyaa iya kiaa mmioo tunoo: Hama na Misiaa vaidi Anu-tuuqo mmataama kioo vaidiivovee, ²¹ tuduu riki-ada kava inna yaparaida tunoo: Ai, mo a dee vaidikuannee? A aanna Irayaavannee? tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Hama na Irayaavavee, tuduu rikiada iya inna tunoo: A forofetaa vaidi ta aiyara faannairaiquannee? tuduu rikioo ivo sai

tunoo: Hamavee, ²² tuduu rikiada tunoo: Vaidi ti titaani ta ngiaunnaiya ta kava oo kiaa mmiaara kuaivaa ti kiaa ti mmianee. A dee vaidikuannee? Aiyara a dataa kuainna kiannanee? ²³ tuduu rikioo Yuvuaano iya sai tunoo:

Na koo mmuyai gaanga voovau diee vaina aayanna ree kiaunoo:

Udaangaivo ngiaiveera

aataruuvaa safuukiateeraivaara na kiaunoo.

Nnaaruaa forofetaa vaidi Yisayaava fafaara roo kuaivaa Yuvuaano itaa kua tiravai. ²⁴ Farisaiyaano vaidi vooya titooduu nnuuyaano

²⁵ Yuvuaanaa yaparaida tunoo:

A aiyara kiannano: Na hama Misiaavaivee. Na hama Irayaavavee. Na hama forofetaa ngia niyara faannairavovee, kiaa kiee mo aaniira a gioonna kiaapuuya nnoori apuannanee?

²⁶ tuduu rikioo Yuvuaano iya sai tunoo: Na mmanna nnooriivaadiri gioonna kiaapuuya apuauvaivee. Ngiikidiri nnii vaidiivaa

hama ngia taavaivee. ²⁷ Ivo ni nnaagiai nninaraivoono vaidi nnoonnavai. Na mmanna vaidi kiisavai. Hama na yopeema mmoori vareera ngiaammuauya roosiima inna yuku nnabaivaitana yeenaivaitana rakuasaa kiee utu radaanaravaivee, tiravai.

²⁸ Yuvuaano nnoori Yorotaanaivaadiri gioonna kiaapuuya apuuvaa sainai yoosinna Betaniaa ivaki iya itaa kua tiravai.

*Yisuuva Anutuuqaa Puara Sipisiipa
Nnaakaraivovee*

²⁹ Vauya pataduu Yuvuaano diitoo dioo vainno tooduu Yisuuva innasi ngioo varuduu

Yuvuaano innara tunoo: Aavaa Anutuuqaa Puara Sipisiipa Nnaakaraivo nninoo. Gioonna kiaapuuya mminnamminnaa maisaiyauvaa varaanaraivovee. ³⁰ Aqaa vaidi aavaara na tauraa ngii giaa ngii miee kiaanoo: Na hama variaaduu varuuvoono ni nnaagiai nninaraivoono vaa ni yaataraiவை. ³¹ Na itaa kua kias kiee inna oyaivaa hama na tee rikieeravai. Ngia gioonna kiaapu Isarairaa variaya na inna kooyaa ngii vitainaraivaaara na mmanna nnooriivaadiri numa ngii apiravaivee, ³² kias kioo Yisuunnara kias kookieenno tunoo: Na taaduu Mmannasa Yoketaivo ngiau aapuuvakidiri ngiaamma mirunnaivaa roosuuvono tuoo tuoo innayaa variravai. ³³ Anutuuqo gioonna kiaapuuya nnooriivaadiri iya apuaneera ni titoovono tauraa ni tunoo: Fai a teeno Mmannasa Yoketaivo tuma vaidiivaayaa varinaraivo inna ivoono Mmannasa Yoketaivaa gioonna kiaapuuya mminaraivovee, tuuvaa na rikiee homo Yisuunna oyaivaaara kumimakama kiee tee ³⁴ iva tuuvaa kaanaivaa kooyaa teeravai. Na ngii giaa ngii miaunoo. Ivo Anutuuqaa Mmaapu tuanaivovee. Yuvuaano itaa kua tiravai.

Yisuuva ari ngiaammuaau tauraiyara tiravai

³⁵ Kias kioo vauvo pataaduu Yuvuaano diitoo kava numa ivau ari ngiaammuaavaitana tasi-pama dion vainno ³⁶ tooduu Yisuuva ngioo taroo viravai. Ngioo taroo vuduu Yuvuaano inna too vainno innara tunoo: Taatee. Anutuuqaa Puara Sipisiipa Nnaakaraivo aa ngioo kuainoo, ³⁷ tuduu rikiada ari ngiaammuaavaitana iva tuu kuaivaa

rikiada Yisuunna vata rada inna nnaagiaivau viravai. ³⁸ Vuduu too Yisuuva hanigia ivaitana inna nnaagiai vuuvaa too ivaitana yapara ruoo tunoo: Mo ngia aaniivaaraida buaama rada ngiaannee? tuduu rikiada ivaitana inna sai tunoo: Ravai-o, a dee nnauvakiinna variannanee? tiravai. Ii nnutu Ravaiavee kiaa nnutu ivaa oyaivo tunoo: Vitaira-o, tiravai. ³⁹ Tuduu rikioo Yisuuva ivaitana sai tunoo: Numa taatee, tuduu rikiada ivaitana numa ivo varuuvaki teeda inna tasipama varuduu suaivo haatapoo hannauduu rikiada inna tasipama vairavai.

⁴⁰ Ngiaammua taaravaitana Yuvuaanaa kuaivaa rikiada Yisuunna nnaagiai vuuvaitana vaaivaa nnutuuvo Adiriaaso. Ivoono Simoono Petroosaa kataivovee. ⁴¹ Vauya patauduu Adiriaaso tauraa makee tuduu ari vayaanna Simoonara buaama roo tooduu inna too vauduu too tunoo: Anutuuqo mmataama kiai vaidi Misiaivaa vaa ta taunnano ti too vainoo, tiravai. Misiaa nnutuuvoota Kirisii nnutuuvootama mmuaa oyaivai. ⁴² Adiriaaso itaa kua kiaa kioo Simoonaa vitoo Yisuunnasi vuduu Yisuuva inna too tunoo: Aanna a Simoono a Yuvuaanaa mmaapukuavee. I nnutu karaasaivo Kipaasovee. Yisuuvaano itaa kua tiravai. Yutayaiya kuaivakidiri kiaa nnutuuvo Kipaasovee. Ari vo kua Ereengaivakidiri kiaa nnutuuvo Petroosovee. Nnutu Petrooso kiaivaa oyaivoonno sikau ooravai.

Yisuuva Piriipaya Nataneerayara tiravai

⁴³ Vauya patauduu Yisuuva Karirayaa kuane kuaa vioo tooduu Piriipo inna too vauduu too tunoo: Ni nnaagiai ngianee,

tiravai. ⁴⁴ Piriipo Betesaita diaa vaidivai. Ivo Adiriaasooya Petoroosaya yoosinnaivakinnaavai. ⁴⁵ Piriipo oro Nataneeraara buaama roo tooduu inna too vauduu too inna tunoo: Musiiva mmaanna tuu kuaivaki fafaara rooduu vaidi forofetaa vooyaatama fafaara roo vaidiivaa vaa ta taunnanoo. Inna nnutuuvo Yisuuvavee. Nasareeta diaa vaidivai. Yoosiipaa mmaapuvaivee, ⁴⁶ tuduu rikioo Nataneero inna yaparainno tunoo: Mo datai mminnaa yoketaavai Nasareetadiri nniivainnee? tuduu rikioo Piriipo tunoo: Ai, numa taanee, tiravai.

⁴⁷ Kiaa kioo inna vitoo nnuuvaa Yisuuva too Nataneeraara tunoo: Aa vaidi aavo Isarairaa vaidi tuanaavaivee. Hama unnakuaivo innaki vaivaivee, ⁴⁸ tuduu rikioo Nataneero Yisuuva yaparainno tunoo: Ai, dataama kiese ni taannanee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A nnaammuayaivaa oyaivaki variannano hama Piriipo aita kua tirama kiaikiai neenanaa i tauvaivee, ⁴⁹ tuduu rikioo Nataneero inna sai tunoo: Vitairao, a Anutuuqaa Mmaapukuavee. A Isarairaiya kieetaikuavee, ⁵⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A nnaammuayaivaa oyaivaki variannani na i tauvaara i kuaa i mmiaukainna a niyara kutaavaivee kiannanoo. A makee taannaivaa kisavai taannanoo. Fai yapooma nnaagiai a kaayau pinaa ari vookaraiyauvaa taanaravaivee, ⁵¹ kuaa kioo tunoo: Na kua kutaavai i kuaa i mmiaunoo. Fai a teeno ngiauvo vioo sai ngioo sainai idaadiri Na Vaidiivaa Mmaapuuva niyara aangeraiya oro teeda tuma teeda kiaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

2

Yoosinna Kenaa diaa ngiaammuauvaayaa nnaataivaa ruu kieeravai

¹ Yapooma taara suaivaitana taika kioodoo vooma suaivaki Karirayaa aakiaivaki vau kiisa yoosinnaivaa nnutuuvo Kenaa ivaki iya ngiaammuauvaa nnaataivaa varada rummuaara iiravai. Rummuaara iida varuduu Yisuunna kaano ivaki variravai. ² Ivaki varuduu iya Yisuunnaata ari ngiaammuauyaataama aayanna tuduu yeenna nnaara nniravai. Nnida gioonna kiaapuuya tasi-pama varida nuunaida yeennaiyauvaa nneedada ³ vuaina suuyaivaa nnaa taika kioodoo rikioo Yisuunna kaano inna tunoo: Vaa iya vuaina suuyaivo taikaivaivee, ⁴ tuduu rikioo inna sai tunoo: Ai, mo aanna a gioononna itaa kua ni kiannannee? Hama i mmoorivaivee. Na mmoori nakaaravovee. Hama ni suaivo nninoo, ⁵ tuduu rikioo kaanoono yeenna mmira ngiaammuauya tunoo: Ivo tiivaugiataama rikiada iikiatee, tiravai.

⁶ Yutayaa gioonna kiaapuuya ngiari mmam-maiyauvaa finira mmaanna aataruuyauvo airi airi aataruyauvai vairavai. Ivaara pinaa kuu yavaiyauvo yaaku saivai karasaidiri mmuaavai ivau vairavai. Yavaiyauvo hama kiisa paanna yavaayauvai. Hokoba pinaa yavaayauvaivee. ⁷ Yisuuva yeennara haitatuuda mmiraiya tunoo: Nnooriivaa vita rada aa yavaa aayauvaki tusaatee, tuduu rikiada vita rada tusooduduu yavaiyauvaa sannaiyauvunu roberobeeduu ⁸ Yisuuva iya tunoo: Inna aikioo, vita rada oro yeennaiyauvaara haitatuura vaidiivaa mmiatee,

tuduu rikiada vita rada oro inna mmuduu ⁹ nnoo rikiooduu nnoori tuanaivo vaa hanigioo vuaina suuya tuanaavai vauduu ivo iya vitoovakira hama arinaima teerama kiooduu yeennara haitatuuda mmiraiya arinaima teeravai. Ivo iya vitoovakira hama arinaima toovaara ivo kieevatiivaara aayanna tuduu ¹⁰ nnuduu inna tunoo: Mmuakiaa vaidiiya tauraa yoketaa vuaina suuyaivaa yapa kiaanikiada nneedada nnaa ausa rasiti varada variaani teeda nnaagiiai maisai vuaina suuyaivaa yapaavai. Hama a itaama yapaannanoo. Anna makee nnaagiainna a yoketaa vuaina suuyaivaa yapaannanoo, tiravai.

¹¹ Yisuuva Anutuugaa mmoori ari vookarauvaa Karirayaa aakiaivaki vau yoosinna kiisa Kenaa ivaki tauraa toosa hara iiravai. Ivo ivaki toosa hara uu mmooriivaa uduu teeda ari ngiaammuaaya ivo uu mmooriivaa oyai tuanaa yoke-taivaa teeda innara kutaavaivee tiravai.

¹² Ivo uu mmooriivo taika kiooduu ivo ari kaanootama ari kataidoota ari ngiaammuaudootama oro kiisa suai Kapanauma variravai.

Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki viravai

(Matai 21:12-13; Marakaa 11:15-17; Rukaaso 19:45-46)

¹³ Yutayaiya buusaivaa nnutuuvu Varaigiataivaa iya nneera suaivo vainima nnuduu rikioo Yisuuva Yerusareemara viravai. ¹⁴ Vioo vioo oro nuunaira nnau pinaivaki tooduu ivaki vaidiiya puara burimakau sipisiipaiyauvaata ngiaamma mirunnaiyauvaatama vooya mmida irisai sikauyauvaa varooya hara kiada varida inna

tooduu vaidi sikau yanaiyauvaa kioodoo irisai sikau mmuyaiyauvaa mmuuyaatama hara kiada varida inna teeravai. ¹⁵ Inna tooduu rikioo Yisuuva iibanna fiyyama kioovaadiri utuoo iya ripiinno iya puara burimakau sipisiipaiyauvaata ivakidiri ruputuoo vatooduu mmaanai tiida viravai. Vuduu rikioo ivo irisai sikau mmuyaiyauvaa mmuuya parapaarayauvaa rauru sereguatiima kieeravai. ¹⁶ Sereguatiima kioo vaidiyya ngiaamma mirunnaiyauvaa kiada irisai sikauyauvaa varooya tunoo: Iyauvaa varada mmaanai kuatee. Sa ngia ni Napoonna nnauvaki irisai irisai vareera aataruuvaa iikiatee, ¹⁷ tuduu rikiada ari ngiaammuauya yaata utida Anutuugaa kua fafaara voovai vauvaara iya yaata utida rikieeravai. Fafaaraivo vainno Anutuugaa nnauvaara tinoo: I nnauvaara ni mmuduuya riraivo ni aakiaivaki kaayauma suvuainoo. Fafaaraivo vainno itaa kua tiivai.

¹⁸ Yisuuva itaama uuvaara Yutayaa vaidi vooya inna yaparaida tunoo: Gioono i tikiai a iikian-nanee? Dee mmoori ari vookaraivaa fai a iino yoketainai teeda kiaara: Anutuuga inna tasi-paikio rikioo iivaivee, kiaanannee? ¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Aa nnau aavaa ngia havarata kikiyai fai na kava taaravooma suai heeka kiaanaravaivee, ²⁰ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ai, hama yopeemavee. Aa nnau aavaa heekoo aataruuvaa vaa ta taunnavai. Taara vaidivaitana yuku yaaku taika kiada vo vaidivai yaaku saivai karasaidiri mmuaa nuanuvai (46) iya heeka taika kieeravai. Fai a aikiooma taaravooma suai heekaanarannee? tiravai.

²¹ Yisuuva hama nuunaira nnau pinaivaara

itaa kua tiravai. Ivo ariiyara tiravai. ²² Ivaara ivo nnaagiai Anutuugo inna tuduu putuuvakidiri diitoo suaivaki ari ngiaammuauya iva itaa kua tuu kuaivaa arinaima rikieeravai. Rikiooduu Anutuugaa kua fafaaraivaaraata Yisuuva tuu kuaivaaraatama kutaavaivee tiravai.

Yisuuva gioonna kiaapuuya aakiaiuvaki teeravai

²³ Yisuuva buusa Varaigiataivaa nneera suaivaki Yerusareema nuainno varuduu rikiada iva Anutuugaa mmoori ari vookarauyauvaa uuyauvaara kaayau gioonna kiaapuuya innara kutaavaivee tiravai. ²⁴ Tuduu Yisuuva gioonna kiaapu mmatayaiya aakiaiuvaki toovaara iya innara yoketaida kutaavaivee tuuvaara hama iyara inna yoketairavai. ²⁵ Hama vaidi voovoono gioonna kiaapuuya aakiaiuvaki vau kuaiyauvaa inna kiaa mmiravai. Ivo ariinoo arinaima iya aakiaiuvaki teeravai.

3

Yisuuva Nikotimaasaatama kua tiravai

¹ Farisai vaidi voovai nnutuuvo Nikotimaaso ivoota Yutayaiyaki kieetavai varuuvo ² heenaki Yisuunnasi vioo tunoo: Vitaira-o, vaa ta taunnavai. Anutuugo i titaa kiaikiai a tummuannaikua a vitaira mmooriivaa iikiannanoo. Fai vaidi mmatayaa voovoono hama Anutuugaa yaagueeqaivo inna tasipano rikioo hama Anutuugaa mmoori ari vookaraivaa a iikiannaneema iinaravaivee, ³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Fai hama vaidi voovoono hanigioo nnaakara meedi roosiima karaasavai varioo fai

hama Anutuugo gioonna kiaapuuyara diraivaki taanaravaivee, ⁴ tuduu rikioo Nikotimaaso inna sai tunoo: Mo dataama vaidi vaa yokovaa kiaivo kava hanigioo nnaakara meedi roosiima karaasavai varinaranee? Fai ivo kava ari kaanaa ausaivaki varino mmata kino too karaasavai varinaranee? ⁵ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Fai hama vaidi voovoono nnooriivoota mmannasaivootama mmata kiaivo hama Anutuugo gioonna kiaapuuyara dira yoosinnaivaki kuanaravai. ⁶ Mmammaivo iikiatai mmooriivo mmammaivaa mmaraavai. Anutuugaa Mmannasaivo iikiatai mmooriivo Anutuugaa Mmannasaivaa mmaraavai. ⁷ Anutuugaa Mmannasaivo i mmata kinai rikiee hanigiee nnaakara meedi roosiima varianeera na i kiaa i mmiau kua ivaara sa nnikiaraakianee. ⁸ Yuunnaivo ari ngiatai suaivaki ivo korokorooma roo nuaikiai a mmanna akuaivaa rikiee hama ivo kuai nniivaa taannanoo. Ivaa roosiima Anutuugaa Mmannasaivo vaidiivaa iikio too hanigioo karaasavai variivaa hama ta taunnavaivee, ⁹ tuduu rikioo Nikotimaaso inna yaparainno tunoo: Mo datainnee? ¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A vaidi nnoonakuavee. A Isarairaa gioonna kiaapuuya vitaira vaidikuavee. Mo aaniira aa kua aavaa oyaivaa hama a tuqinnama rikiaannanee? ¹¹ Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. Ti yaatana vai kuaivaata ti avu tai kuaivaatama ta kiaunnani ngia mmuakiaaya hama ti kuaivaa rikiaanoo. ¹² Na mmatayaa vai mminnaiyauvaara ngii giaa ngii miaukai hama ngia rikiaanoo. Ngiau aapu vai mminnaiyauvaara na ngii giaa ngii minai fai ngia

dataama rikiaarannee? ¹³ Hama vaidi voovoono ngiau aapuuvaki kuaivaivee. Na Vaidiivaa Mmaapuuvooono ivakidiri tummuaivoono vaa neneeno nnaasu ivaki tauvaivee. ¹⁴ Nnaaru vaidi Musiiva koo mmuyai gaanga yoosinnaivaki unnakua yapaivaa kapaaqaivaadiri iima kioo ngiauvau yatari sagaivau haara kiooneema vaidiiya Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ngiauvau yatari sagaivau ni haara kiaaravai. ¹⁵ Haara kikio rikioo fai gioonna kiaapu voovoono niiyara kutaavaivee tioo fai tupatupaa variraivaa varaanaravaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

¹⁶ Anutuuqo mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaiyara pinaama mmuduuya ruoo ari Mmaapu mmuaa tuanaa ivaa titooduu tiiravai. Gioonna kiaapu innara kutaavaivee kaiya eeyaara putida taikeevoora titooduu tiiravai. Iya tupatupaa variraivaa varaateeraivaara titooduu tiiravai. ¹⁷ Ivo ari Mmaapuuvaa mmatayaa titooduu tuoo hama gioonna kiaapuuya kua pinaivaki yapaanaraivaara tiiravai. Iya vitoo aataru yoketaivau yapaanaraivaara tiiravai.

¹⁸ Gioonna kiaapu voovoono innara kutaavaivee tiivaaki hama kua pinaivo innaki vaivai. Gioonna kiaapu voovoono hama innara kutaavaivee tiivaaki vaa kua pinaivo innaki vaivai. Ivo hama innara Anutuuqaa Mmaapu mmuaa tuanaivovee tiivaara kua pinaivo innaki vaivai. ¹⁹ Kua pinaivo vaivaa aataruuvo ataama vainoo. Mmeekiaivo vaa mmatayaiyasi tiikiainnaataida iya hama innara mmuduuya ruanoo. Iya maisa aataruuvaa vaa iida taivaara upisiivaki vai aataruuvaara

mmuduuya ruaanoo. ²⁰ Gioonna kiaapu voovoono vaa maisa aataruuvaa iivoono hama mmeekiaivaara mmuduuya ruoo hama innasi nniivai. Mmeekiaivoono ivo maisa aataru iivaa kookieevoora kiaa hama mmeekiaivaasi nniivai. ²¹ Gioonna kiaapu voovoono kua kutaivaara yaata utuoo iivoono mmeekiaivaasi nniivai. Hama arinaidiri iirainno Anutuuoqo tiivaugiataama iivai. Mmeekiaivoono ivo ii mmooriivaa kookieekiaiveera mmeekiaivaasi nniivaivee. Yisuuva itaa kua tiravai.

Yuvuaano Yisuunna oyaivaara kooyaa tiravai

²² Ii suai ivo taika kioodoo Yisuuva ari ngiaammuauyaatama yoosinna Yutayaivakira viravai. Vidada oro ivakinnaiya tasipama varidada iya nnoori apiravai. ²³ Ii mmuai suai ivaki Yuvuaano vo yoosinna Sareema vainima vau yoosinnaivaa nnutuuvo Ainoona ivaki varioo gioonna kiaapuuya nnoori apiravai. Nnoori haruunga pinaivo ivaki vauvaara ivo ivaki iya nnoori apiravai. Gioonna kiaapuuya ivo iya nnoori apuaiveeraivaara mmannammanna innasi nnuduu ivo ivaki iya nnoori apiravai. ²⁴ Hama oovi nnauvaki inna yapaara suaivo nnuduu iiravai.

²⁵ Yutayaa vaidiyya mmamma finira mmaanna aataruuyauvaara Yuvuaanaa ngiaammuau vooy-aata Yutayaa vaidi voovaatama pinaama kua yaagueeqama tiravai. ²⁶ Itaa kua tuuvaara iya Yuvuaanaasi oro inna kiaa mmida tunoo: Vitaira-o, nnaaru vaidi voovai nnoori Yorotaanaa siri sainai i tasipama dioo vauduu a innara iqii vaidi tuanaa ivovee tunnaivo aanna makee ivoono gioonna kiaapuuya nnoori apuoo varinoo. Apuoo varikiai

mmuakiaa gioonna kiaapuuya i pikiada innasi kuaano, ²⁷ tuduu rikioo Yuvuaano iya sai tunoo: Hama giaasidiri gioonna kiaapu voovoono mminnaivaa varaivai. Anutuuoqoono mmikio varaivai. ²⁸ Na kiaaduu vaa ngiengieenoo rikieeravai. Na kiaanoo: Hama neenoo vaidi Misiaa Anutuuoqo mmataama kioovovee. Anutuuoqo inna tauraa niinnaadee titooduu na nniravaivee. Na itaa kua tiravai. ²⁹ Nnaata vaati vareera suaivaki vaatiivo safuuma ari nnaataivaa varaivai. Vaatiivaa seena ngiaammuuau voovoono oro inna tasipama diivo innara faannainno varioo kati inna kuaivaa rikiaikio inna yoketaivai. Itaama iivaara ni siri-gairaiivo niiki vaivo vaa pinaavai vainoo. ³⁰ Fai ivoono tauraa varino inna nnutuuvo pinaavai kuanaravai. Vinai fai na nnaagiai varino ni nnutuuvo hameetainaravaivee. Yuvuaano itaa kua tiravai.

Vaidi voovoono ngiau aapuuvakidiri tiiravai

³¹ Ivoono ngiau aapuuvakidiri tuuvoono mmuakiaaya yaataravai. Mmatayaa diaa vaidi voovoono mmata aavau varioo mmata aavau vai mminnamminnaiyauvaara nnaasu kua tiivai. Ngiau aapuuvakidiri tuuvoono mmuakiaaya yaataroo ³² ari toovaaraata ari rikioovaaraatama tikiai hama gioonna kiaapu voovoono rikiaivai. ³³ Fai gioonna kiaapu voovoono inna kuaivaa tuqinnama rikioo puaisa utino mmoori kaanaivo vainai teeda seena gioonna kiaapuuya kiaara: Anutuuoqo kua tiivo kua kutaavai vaivaivee, kiaravai. ³⁴ Anutuuoqo titoovoono Anutuuoqaa kuaivaa tiivaara iya itaa kua kiaravai. Anutuuoqo Mmannasa Yoketaivaa inna mmikio innaki

suvuaikio Anutuugaa kuaivaa tiivai. ³⁵ Ari Koovaano ari Mmaapuuvaa kaayauma mmuduuya ruoo inna tinoo: Mmuakiaa mminnaiyauvaara na diauneema eenoo dianee, tiivai. ³⁶ Gioonna kiaapu voovoono inna Mmaapuuvaa kutaavaivee tiivoono vaa tupatupaa variraivaa varaivai. Gioonna kiaapu voovoono inna Mmaapuuvaa kuaivaa hama rikiaivoono fai hama tupatupaa variraivaa varaanaravai. Anutuugaa nnannateeraivo fai tupatupaa innayaa vainaravaivee.

4

Yisuuva gioonna Samariaivaatama kua tiravai

¹ Yisuuva gioonna kiaapuuya nnoori apuduu inna nnaagiai nuauyaano Yuvuaanaa nnaagiai nuau gioonna kiaapuuya yaataroo kuaivaa Fari-saiya rikieeravai. ² Mo hama Yisuuva ariinoo nnoori apiravai. Ari ngiaammuauyaano nnaasu nnoori apiravai. ³ Iva uu mmooriivaa Farisaiya rikioovaa Yisuuva rikioo diitoo ari ngiaammuauyaataama Yutayaa mmataivaa pikiada kava vara ranada Karirayaa mmataivakira viravai. ⁴ Iya Karirayaa vuu aataruuvau kuaaree kiaa kiada Samariaa mmataivaa vuutaidaadi viravai. ⁵ Vidada oro ivaki vau yoosinna voovai nnutu-uvo Sukaraa ivaki viravai. Nnaaru Yakoopo ari mmaapuuvaa Yoosiipaa mmuu mmataivo vain-ima vauduu ⁶ Yakoopo hanuu kioo doofa nnoori-ivo ivaki vauduu ikianna tammauduu Yisuuva aataru hokobaivau nnududuu inna pirisauduu doofa nnooriivaa siriivau hara kioo variravai.

7-8 Vaa ari ngiaammuauya nnida tarada yoosinnaivaki vida sikaunnaadiri yeennaiyauvaa yookaakiaara vida kieeravai. Vida kioodoo Yisuuva ivau hara kioo varioo tooduu gioonna Samariaa voovai nnooriivaa vitaanara nnuduu too Yisuuva inna tunoo: Nnooriivaa vita niita ni mianee, ⁹ tuduu rikioo Samariaa gioonnaivo inna sai tunoo: Ai, a voopinnaa Yutayaakuavee. Nene vo Samariaa gioonnava. Aanna a dataama kieennainna nnoorira ni yaparakiannanee? tiravai. Yutayaa gioonna kiaapuuyaata Samariaa gioonna kiaapuuyaataama makemakee ngiariiyara ngiariiyara nnannateera tasipama varuuvaara gioonnaivo itaa kua tiravai. ¹⁰ Yisuuva inna kua sai tunoo: Anutuugo gioonna kiaapuuya kati mmii aataruuvaa vaa a arinaima tee rikiee na nnoorira i yaparakiuuvaa ni oyaivaa arinaima tee ni yaparakiannatiri. Na nnoori ari vookaraivaa i mmiautiri. A ivaa nnee tupatupaa variraivaa varaannatirivee, ¹¹ tuduu rikioo inna sai tunoo: Yokeera-o, hama a nnoori toori vitaanaraivoootainoo. Nnooriivo hokoba soopavaki varinoo. A deevakidiri tupatupaa hara kioo varii nnooriivaa vitaanarannee? ¹² Ti nnaakuva Yakoopono aa doofa nnoori aavaa hanuu kioo ivo ari mmaapuudoota ari puaraidootama nneeda kioovaa ti mmiravai. Iva nnoonna vaidivai variravai. A inna yaataraannakuannee? ¹³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Gioonna kiaapu voovoona aa nnoori aavaa nnaa kino fai kava inna nnoori rainaravai. ¹⁴ Gioonna kiaapu voovoona na inna mminara nnooriivaa nnaa kino fai hama kava inna nnoori rainaravai. Nnoori na

inna mminaraivo fai inna aakiaivaki nnoori rumuruuma roosiima tupatupaa varinono fai ivo tupatupaa variraivaa varaanaravaivee, ¹⁵ tuduu rikioo gioonnaivo inna sai tunoo: Yokeera-o, mo aa nnoori aavaa ni mianee. A ni minai na nnaa kiee fai hama kava ni nnoori rainai hama kava aavakidiri na numa vita ree nnaanaravaivee, tiravai.

¹⁶ Yisuuva inna kiasa mmioo tunoo: Mo oro ai vaatiivaara aayanna tino i tasipama ngiaivee, ¹⁷ tuduu rikioo gioonnaivo inna sai tunoo: Hama na vaatiaataivaivee, tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A hama na vaatiaataivaivee kiannaivo kutaavai kiannanoo. ¹⁸ Vaa a yaaku saineetu vaati varaannavai. Aanna a makee vaidiivaa tasipama variannaivo hama i vaativai. A kutaavai kiannavaivee, ¹⁹ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Yokeera-o, vaa na tauvai. A forofetaakuavee. ²⁰ Ni nnaakukiaiya aa taapi aavaudiri ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmiravai. Ngia Yutayaa vaidiia kiasanoo: Yerusa-reema nuunaira nnau pinaivaki nnaasu ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa Anutuugaa mmi-atee, kiaavaivee, ²¹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Rikiaanee. Fai suai voovai nninai hama ngia gioonna kiaapuuya aa taapi aavaunnaata Yerusareemaivakiriaatama ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa ni Napoonna mmiaaravai. Fai sabisaabi mmuakiasa yoosinnaiyauvakidiri inna mmiaaravaivee. ²² Ngia gioonna kiaapu Samariaiya hama ngia ngiingii ausa mmuduuyaiyauvaa mmiraivaa oyaivaa arinaima teeda rikiaavai. Ta gioonna kiaapu Yutayaiya titi ausa mmuduuyaiyauvaa mmiaunnaivaa oyaivaa

aikiooma ta teeda rikiaunnava. Titiikidiri Anutu-
uqo tino gioonna kiaapuuya vitoo yoketaivau ya-
paanaraivo nniivai. ²³ Gioonna kiaapuuya kutaa
tuanaa ni Napoonna ausa mmuduuya mmiraiya
ngiari ausaiyauvakidiri kua kutaa tida ngiari ausa
mmuduuyaiyauvaa mmiaara suaivo fai nninar-
avai. Ai, vaa nninoo. Ni Napoova gioonna
kiaapuuya kua kutaa tida ngiari ausa mmudu-
uyaiyauvaa inna mmiaaraiyara buainno varinoo.
²⁴ Anutuqo inna mmannasavai. Fai gioonna
kiaapuuya ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anu-
tuuqaa mmiaaraiya ngiari ausaiyauvakidiri kua
kutaa tida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa inna
mmiatee, tiravai.

²⁵ Tuduu rikioo Samariaa gioonnaivo inna sai
tunoo: Vaa na rikiauvai. Misiaa vaidivai Anutu-
uqo inna mmataama kioovo fai nninaravai. Iya
innara Kiriisiiyavee kiaivo fai nninaravai. Ivoono
ngioo mmuakiaa mmooriivaara ti kua ti mmnar-
avaivee, ²⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo:
Mo na aita kua kiau aavo inna na ivoona iiki-
aunoo, tiravai.

²⁷ Yisuuva itaa kua tuu saiyaata ari
ngiaammuauya kava vara ranada nnida tooduu
Yisuuva gioonnaivaata kua tiao varuduu teeda
nnikiarairavai. Nnikiaraida hama voovoono
gioonnaivaa tunoo: Aaniira a ngiannanee?
tuduu hama voovoono Yisuunna tunoo: Aaniira
innaata kua kiannanee? tiravai.

²⁸ Hama itaa kua tuduu rikioo gioonnaivo ari
nnoori tooriivaa pikioo kava vara ranoo vioo
vioo oro yoosinnaivaki gioonna kiaapuuya kua
mmioo tunoo: ²⁹ Vaidi voovoono mmuakiaa
mmoori na iikiauvaa kooyaa ni giaa ni miivaa

numa taatee. Ivo Misiaivonnee? ³⁰ tuduu rikiada gionna kiaapuuya yoosinnaivaa pikiada Yisu-unna taara nniravai.

³¹ Iya nnida varuduu Yisuunna ngiaammuauya inna vuavi tida tunoo: Vitaira-o, yeenna nnaanee, ³² tuduu iva iya sai tunoo: Na nnaanara yeennaivaa hama ngia taanoo, ³³ tuduu ari ngiaammuauya ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Vaa vaidi voovoona yeennaivaa varoo inna mmiinne? ³⁴ tuduu Yisuuva iya tunoo: Ni titeeraivoono niyara tii kuaivaa na rikiee ivo mmoori ni muuvaa na iinana taika kino rikioo inna ni yeennavai.

³⁵ Ngia mmuakiaaya kiaanoo: Fai kuraaga taarama taarama taikanai yeenna kaanaivo nneeravaata vainai ta varaaravaivee, kiaavai. Na ngii giaa ngii miee kiaunoo. Yeenna mmooriiyauvaki tuqinnama haitatuuma taatee. Ngia varaateeraiyauvo vaa aikiooma kaanainno nneeravaata vainoo. ³⁶ Mmoori vareera vaidiivo ari mmoori varaivaa irisai kaanaivaa safuuma varoo sirigaivai. Ivaa roosiima ta gionna kiaapuuya tupatupaa variraivaa varaateeraivaara ta iya vitada sirigakiaunnvai. Yeenna kaanaivaa vareera suaivaki yeenna hauvaa utiraiyaata yeenna kaanaivaa vareeraiyaatama mmuaavaugiataama sirigakiaaravai. ³⁷ Ivaara nnaaru tuu kua voovai tunoo: Vaidi voovoona mmooriiivaki yeenna hauvaa utikio voovoona kaanaivaa varaivaivee. Itaa kua tuuvo kutaa kuavai. ³⁸ Ngia hama mmoori vareeraivaki na ngii titaukai ngia yeenna kaanaivaa vareeraiyavee. Ngiari vooyaano ivaki mmoori varoovakidiri ngia iya mmoori

kaanaivaa varooyavee. Yisuuva mmatayaa diaa mminnaivaudiri mmataama kioo itaa kua tiravai.

³⁹ Samariaa gioonna kiaapuuya yoosinna Sukaraa varuuya ii gioonna ivo tauraa vaa iya kiaa mmioo tunoo: Mmuakiaa mmoori na iikiauvaava ivo kooyaa ni giaa ni mivaivee, tuuvaara kaayau gioonna kiaapuuya ngiari ausaiyauvaa hanigiada Yisuunnara kutaavaivee tiravai. ⁴⁰ Itaa kua tuuvaara iya innasi nnuu suaivaki yaagueeqama inna tunoo: Ti tasipama varianee, tuduu Yisuuva iya tasipama taara suai variravai.

⁴¹ Varuduu ivo iyaata kua tuu kuaivaara kaayau vooyaano ngiari ausaiyauvaa hanigiada innara kutaavaivee tida ⁴² gioonnaivaa tunoo: Aanna vaa ta ausa hanigiada innara kutaavaivee kiaunnavai. Hama a kiannaivaara ta iikiaunnaano. Iva kuaivaa ti kiaa ti mmikiai ta rikiaunnaivaara iikiaunnaano. Vaa ta rikiaunnavai. Iva kutaa mmuakiaa gioonna kiaapu mmatayaa variraiya vitoo yoketaivau yapaanaraivovee, tiravai.

Yisuuva vaidi kieetaivaa mmaapuuvaa tuqinneeravai

⁴³ Yisuuva iya tasipama varuu suaivaitana taika kiooduu ivo diitoo Karirayaara viravai.

⁴⁴ Vaa ivo tauraa ariiyara tunoo: Vaidi forofetaivaara mmuakiaa yoosinnaiya innara yoketaakiaani ari yoosinna tuanaiya hama innara yoketaakiaavaivee, tiravai. ⁴⁵ Ivo Karirayaara vioo vioo oro tooduu gioonna kiaapuuya innara sirigairavai. Vaa iyaata Yerusareemaivaki vida buusaivaa nnutuuvo

Varaigiataivaa nneera suaivaki iva uu mmooriivaa taa kioovaara iya innara sirigairavai.

⁴⁶ Innara sirigaida varuduu Yisuuva yosinna kiisaivaa nnutuuvo Kena tauraa ivo ivaki nnoori tuanaivaadiri vuaina suuyaivaa uuvakira kava viravai. Vioo vioo oro varuduu Kapanaumaa vaidi kieeta voovoono ivaki hara kioo varuduu ari mmaapuuvoo nniitaroo homo Kapanauma variravai. ⁴⁷ Ii kieeta vaidi ivo Yisuuva Yutayaa mmataivaa pikioo Karirayaa mmataivaki nnuu kuaivaa rikioo oro inna yaparainno tunoo: Kapanauma ivaki tiee ni maapuuvoo kiisa sui putinara iivaa tuqinnaanee, ⁴⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Fai ngia mmuakiaaya hama mmoori ari vookara ari vookaravavaa teeda hama ngia niyyara kutaavaivee kiaaravaivee, ⁴⁹ tuduu rikioo vaidi kieetaivo tunoo: Yokeerao, ni maapuuvoo putivoora tiee akiairainai ni tasipama tummuane, ⁵⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Kuanee. Fai i mmaapuuvoo diitoo kati hara kioo varinaravaivee, tuduu ivo Yisuunna kuaivaara kutaavaivee kiaa kioo vioo vioo ⁵¹ oro tooduu ari mmoori varoo ngiaammuauya saidi nnida inna tunoo: Vaa i mmaapuuvoo diitoo kati hara kioo varinoo, ⁵² tuduu rikioo iva iya yaparainno tunoo: Dee suaivau inna nniitaraivo pikiaivainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Nau ikianna tammaa i mmaapuuvaa ikiayanaivo taikaivaivee, tiravai. ⁵³ Iqii sui ivau Yisuuva tunoo: Fai i mmaapuuvoo diitoo kati hara kioo varinaravaivee, tuuvaa koova rikieeravai. Rikioo ivoota ari mmuaa nnauvaki varuuyaataama innara kutaavaivee tiravai.

⁵⁴ Yisuuva Yutayaa mmataivaa pikioo numa

Karirayaa mmataivaki varuuvo Anutuuqaa mmoori ari vookarau voovai vaa tauraa iima kioo ivaa nnaagiaivau iqii mmoori ivaa iiravai.

5

Yisuuva vaidi nnoori siriivau vauvaa tuqinneer-avai

¹ Yutayaiya buusa nneera suaivo vainima vauvaara Yisuuva Yerusareemara viravai. ² Yerusareema vagiaamunna keegia voovai nnutuuvo Puara Sipisiipaiya keegiavai vairavai. Ii keegia ivaa vainima vau nnoori haruungaivaa nnutuuvo Yutayaiya kuaivakidiri Betasataa vauduu nnau haaya yaaku saivai ivaa siriivau vairavai. ³ Vauduu kaayau gionna kiaapu mmammaiyauvo maisauya iyauvaki vairavai. Gionna kiaapu avu huruutauyaataama mmudanna rauyaata yuku yaaku putuuyaataama iyauvaki vairavai. (Iyauvaki vaidida varida nnooriivo korokoroonaraivaara faannaida variravai. ⁴ Varuduu vo suai vo suai Udaangaivaa aangeraa voovoono tuoo nnooriivaki vuduu nnooriivo korokorooduu vaidiiyaa mmammaivo maisauvo tauraa nnooriivaki vuvvaa mmammaivo yoketauduu nniravai.) ⁵ Iya nnau haayaiyauvaki vauduu vaidi voovoono kaayau nuanu (38) nniitaroo nnaasu varuu mmanna mmuyai vaidiivootama iyauvaki vauduu too ⁶ Yisuuva Yerusareema vioo ivaki inna too ivo kaayau suai ivaki varuuvaara arinaima rikioo inna yapara ruoo tunoo: I nniitaraivo taikaanaraivaara i yoketainnonnee? ⁷ tuduu rikioo inna sai tunoo: Yokeera-o, nnooriivo korokorookiai rikiee kiaunoo: Dee vaidi

voovoono ni sootu utuoo nnoori haruunga korokoroovaki ni yapaanarannee? kiaa kие tauko hameetaіnoo. Na airineetu kuanaree tiee iina variee taukai vaidiiya ni yaatarada ngiari nnaasu nnoori haruungaivaki makemakee kuaavaivee, ⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Diitee ai kegeennaivaata varee kuanee, ⁹ tuduu rikioo makee tuduu inna nniitaroovo taikooduu diitoo ari kegeennaivaata varoo viravai. Ii suai ivaki Yutayaiya kati varuu suaivo vairavai.

¹⁰ Vauduu Yutayaa vaidiiya nookiannaivaara mmamma tuqinnoo vaidiivaa tunoo: Aanna ta kati varira suaivai. Ai kegeennaivaata varee vaa a ti mmaanna tira kua aataru voovai hatokaannanoo, ¹¹ tuduu rikioo iya sai tunoo: Vaidi ni tuqinnaivoono ni tinoo: Ai kegeennaivaata varee kuanee, tikiai na varee ngiaunoo, ¹² tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Mo gionoo i tinoo: Ai kegeennaivaata varee kuanee, tikiai a varee ngiannanee? ¹³ Iya itaa kua tuduu rikioo mmamma tuqinnoo vaidiivo Yisuunnara yaata vueennairavai. Gioonna kiaapuuya ivaki suvuau kioovaara Yisuuva ari voodaa vioo kioodoo vaidiivo innara yaata vueennama kieeravai.

¹⁴ Nnaagiai Yisuuva nuunaira nnau pinaivaa aakiaivaki tooduu mmamma tuqinnoo vaidiivo inna too vauduu too inna tunoo: Taanee. Vaa i mmammaivo yoketaіnoo. Tauraa a maisama variannavai. Nnaagiai maisa aataru pinaivo ivaa yaataraiivoono aisi vainoora sa kava mminnamminnaa maisaivaa varaanee, ¹⁵ tuduu rikioo ivaki pikioo vioo Yutayaa vaidiiya kiaa mmioo tunoo: Vaidiivaa nnutuuvo Yisuuvaano ni tuqin-

naivaivee, ¹⁶ tuduu vaidi Yutayaiya ngiari kati varira suaivaki Yisuuva Anutuuqaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa uuvaara ii suai ivaki toosa hara inna mmaara iiravai.

¹⁷ Iida varuduu Yisuuva iya tunoo: Ni Napoova mmoori varoo varikiai neeta mmoori varee vari-aunoo, tiravai. ¹⁸ Ivo itaa kua tuuvaara iya kaayauma inna ruputu kiaara iiravai. Vaa ivo tau-
raa iya kati varira suaivaki aataru voovai hatokoo nnaagiai Anutuuqaa ni Napoovavee tioo Anu-
tuuqaa roosiima mmuaakaraama varuuvaara iya inna ruputu kiaara iiravai.

Yisuuva ari Koova tuduu mmooriivaa iiravai

¹⁹ Inna ruputu kiaara uduu Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Na inna Mmaapuvai variee hama na yopeema nene-
naidiri mmoori vooyauvai iikiauvasi. Ni Napoova iinno varii mmooriyauvaa na tee iyauvaa nnaasu na iikiauvasi. Ni Napoova ii mmooriyauvaa na inna Mmaapuuvootama iikiauvasi. ²⁰ Ni Napoova niyara mmuduuya riivaara mmuakiaa mmoori ari iyauvaa ni vitaivai. Ngia teeda nnikiaraaki-
ateera ivo vo mmoori vooyauvai tauraa ni vi-
tai mmooriyauvaa yaataraanara mmooriyau-
vaa fai ni vitainaravai. ²¹ Ni Napoova vaa putu-
uya tikiai diitada hara kiada variaaneema na inna Mmaapuuvootama ni iikiatainai gionna
kiaapuuya na iinai fai iya tupatupaa variaara-
vai. ²² Hama ni Napoova ariinoo gionna ki-
aapu voovai kua pinaana yapa kioo yaparavai.
Kua pinaana yapa kioo yaparaira mmoori aataru
mmuakiaavai vaa ari Mmaapuuvaa ni mivaivee.

²³ Gioonna kiaapuuya kua yoketaivaa ni Napoonnara kiaaneema na inna Mmaapuuvaara ni iyaraatama kua yoketaivaa kiateera ni Napoova kua pinaana yaparaira aataruuvaa ni mivaivee. Hama gioonna kiaapu voovoono na inna Mmaapuuvaara ni iyara kua yoketaivaa tioo hama ni Napoova ni titoovaaraatama kua yoketaivaa tivai.

²⁴ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono ni kuaivaa tuqinnama rikioo ni titoovaara kutaavaivee tiivoono tupatupaa variraivaa vaa varaivaivee. Fai hama ivo kua pinaivaki varinaravaivee. Vaa aikiooma putiraivaa iva yaatara kioo tupatupaa variraivaa varaivaivee. ²⁵ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Suai voovai fai nninaravai. Ai, mo vaa aavaa nninoo. Fai hama ausa hanגיעeraida putiraiya roosiima variaya na Anutuugaa Mmaapuuvaara ni kuaivaa rikiada arinaima rikiaiyaano fai aikiooma tupatupaa variraivaa varaaravai.

²⁶ Tupatupaa variraivaa oyaivo ni Napoova ni mikio innaki vaineema na inna Mmaapuuvaara ni iki vaivai. ²⁷ Na Vaidiivaa Mmaapuvai variauvaara ivo kua pinaivaara Dianeera ni tikiai na diauvai. ²⁸ Sa ivaara ngia nnikiaraakiatee. Ii suai ivo nninai rikiada vaa putuduu hau kiooya ni kuaivaa rikiada ²⁹ mmata nnauvakidiri diitaaravai. Vooya vaa yoketaa mmoori varooya diitada tupatupaa variaaravai. Vooya maisa mmoori varooya diitakio kua pinaivaki iya yapa kinai ngiari mmoori maisaiyauvaa irisaiyauvaa varaaravai.

Vaidi vooyaano Yisuunna oyaivaara kooyaa tiravai

³⁰ Hama na yopeema nenenaidiri mmooriivaa iikiaunoo. Anutuugo kua ni giaa ni miivau-giataama na kua pinaivaara diee vaina iikiaunoo. Hama nini iikiatai mmooriivaa na iikiaunoo. Ivo ni titoovaa inna iikiatai mmooriivaa na iikiaunoo. Ivaara kua pinaivaki ni kuaivo safu tuanaavai vainoo.

³¹ Fai neneeno nenenaidiri niniyara kua voovai tino fai ni kuaivo hama kaanainaravai. ³² Ari voovono niyara kuaivaa tiivo varinoo. Vaa na rikiaunoo. Ivo niyara tii kuaivo kutaavai vainoo. ³³ Ngia Yuvuaanaa kuaivaa rikiaaraivaara vaidiia titooduu innasi vuduu ivo niyara kua kutaivaa tuuvaa vaa ngia rikieeravai. ³⁴ Vaidi mmatayaa voovono niyara kua kutaivaa tiivaa hama ni rikiaatainoo. Anutuugo ngii vitoo aataru yoketaivau ngii yapa kiaiveeraivaaraina Yuvuaano niyara kua kutaivaa tiivaara kati na itaa kua kiaunoo. ³⁵ Yuvuaano ngia toobaivaa subi kiaavo too ruvuaaheeraivaa roosiima varuduu ngia innara aikioovaivee tida inna mmeekiaivau kiisa suai varida inna kuaivaara sirigairavai. ³⁶ Ni mmooriyauvono Yuvuaano niyara tuu kuaivaa yaataravai. Ni mmooriyauvaa ni Napoova ni muduu na iima taika kiaa mmooriyauvono ni oyaivaa kooyaa vitaikiai teeda gioonna kiaapuuya kiaanoo: Ari Koovaano inna titaa kiaikio tiivaivee, kiaavai. ³⁷ Ni Napoova ni titoovono ariinoo niyara tiivai. Ngia hama inna kuaivaa rikiada hama inna viri nnikiivaa taavai. ³⁸ Ivo ni titooduu na tummuivaara ngia hama kutaavaivee kiaivaara hama inna kuaivo ngiiki vainoo. ³⁹ Ngia Anutuugaa kua fafaaraivaa

makemakee jaarida yaata utida kiaanoo: Ta ivaa jaarida tupatupaa variraivaa varaaravee, kiaa iikiaanoo. Ii kua fafaara ivo niyara tikiainnaata ⁴⁰ mo ngia tupatupaa variraivaa varaaraivaara hama niyara kutaavaivee kiaa kiada hama niisi nnida ivaa varaanoo.

⁴¹ Vaidiia niyara yoketaavee kiaiya kuaivaa hama na rikiauvai. ⁴² Vaa na ngii tauvaivee. Ngia hama Anutuugaara mmuduuya ruaivaa vaa na tauvaivee. ⁴³ Na ni Napoovaano ni titooduu na tummuaivaa hama ngii ausaiyauvo ni varainoo. Fai ari vo vaidi voovoono arinaidiri tiivoono nnino fai ngii ausaiyauvo inna varaanaravai. ⁴⁴ Ngia ngiingiiyara ngiingiiyara yoketaavaivee kiaivaara sirigakiaanoo. Anutuugo mmuaavoono ngiiyara yoketaavee tiivaa hama ngia ivaa varaara iikiaanoo. Itaama vaikiai mo ngia dataama innara kutaavaivee kiaranee? Hama yopeemavee. ⁴⁵ Ngia sa yaata utua-tee. Hama na ngii mmaara kuaivaa ni Napoonnaata kua tinaravai. Nnaaru varuu vaidi Musiiva ngii tuqinnaanaraivaara ngia yaata utida ivaa puaisakama utuaanoo. Fai ivoono ngii mmaara kuaivaa tinaravai. ⁴⁶ Ngia ivo tuu kuaivaa rikiada kutaavaivee tutiri. Ni kuaivaaraatama rikiada kutaavaivee kiatirivee. Ivoono niyara fafaara reeravai. ⁴⁷ Ngia hama ivo fafaara roo kuaivaa rikiada kutaavaivee kiatiri. Dataama kiada ni kuaivaaraatama rikiada kutaavaivee kiatirinnee? Yisuuvaano Yutayaiyaata itaa kua tiravai.

*Yisuuva vaidi kaayau (5000) yeenna mmiravai
(Matai 14:13-21; Marakaa 6:30-44; Rukaaso
9:10-17)*

¹ Yisuuva ii kua ivaa kiasa taika kiioodu nnaagiai vo suai voovaki ari ngiaammuauyaatama kanuuvaki karada nnoori Karirayaa vuai nnutu-
uvo Tiperiaa nnoori haruungaivaa karada sainai
viravai. ² Vuduu teeda kaayau gionna kiaa-
puuya Yisuunna nnaagiai viravai. Iva Anutu-
uqaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa
iinno nniitarooya tuqinnoodu toovaara iya inna
nnaagiai viravai. ³ Vuduu Yisuuva ari ngiaam-
muauyaatama nnoori sainai taapiivau karada
ivau variravai. ⁴ Ii suai ivaki Yutayaiya buusa
Varaigiatavaa nneera suaivo vainima vairavai.
⁵ Vauduu Yisuuva tooduu kaayau gionna kiaapu-
uya innasi nnida varuduu ivo Piriipaa tunoo: Aa
gionna kiaapu kaayau aaya yeenna nnaaravaa
ta deevakidiri varaunannee? tiravai. ⁶ Yisuuva
Piriipaa iinno taanaree kiasa inna itaa kua tiravai.
Vaa ivo iinaravaa ariinoo too rikieeravai.

⁷ Piriipo inna kua sai tunoo: Fai ta kaayau
sikauyauvaadiri yaaku vaidivaitana yuku
yaaku taika kiada (200) yookaama kiada
yeennaiyauvaa varada kikiyai iya kiisa kiisama
nnaasu nnaaravaivee, ⁸ tuduu ari ngiaammuau
voovai Simoono Petoroosaa kataivaa nnutu-
uvo Adiriaaso Yisuunna tunoo: ⁹ Aa ngiaammuau
aavau dioo vai aavo bereeta yaaku saivai utu
kioo tavau taaravaitanaatama utinoo. Dataama
mmuakiasa gionna kiaapu aavaki variaa aaya
iyauvaa nnaarannee? ¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva
tunoo: Gionna kiaapuuya tikiai variatee,
tuduu rikiaada kaayau ferefuruunnaiyauvo ivau

vauyauvunu hara kiada variravai. Varuduu teeda vaidiiya nnaasu jaaruduu kaayau (5000) ivau variravai. ¹¹ Varuduu Yisuuva bereetaiyauvaa tu kioo vainno Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaa kioo ari ngiaammuauya mmuduu gioonna kiaapuuya hara kiada varuuya mmiravai. Mmi kioodoo Yisuuva tavauvaitanaatama mmuaikaraama kioo iya mmuduu iya nnaataama utuuvaara nneeravai. ¹² Nnooduduu iya ausaiyauvo rasituduu rikioo Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Yeenna nneeda kiaa arai yatiiyauvaa rupi nuunama yapaatee. Iya yeenna saiyouvai nnaa unaageenama pikiaarainnoo, ¹³ tuduu rikiada iyauvaa rupi nuunama kiada yeenna bereeta yaaku saivai nneeda kioo arai yatiiyauvaa rupi nuunama utua yaakuuvaitana yukukidiri taarama rummua yapa kieeravai.

¹⁴ Yapa kioodoo teeda Yisuuva Anutuuqaa mmoori ari vookarauvaa uuvaa gioonna kiaapu ivaki varuuya teeda tunoo: Forofetaa voovai mmatayaa tiinaraivo kutaa tuanaa aanna ii vaidi ivovee, ¹⁵ tuduu Yisuuva too rikiooduu iya nnida inna puaisa utida vitada kieeta vaidivai inna yapaaree kiaa uuduu rikioo ivo arivana taapiivaura keenaa viravai.

*Yisuuva nnoori veraivau nuairavai
(Matai 14:22-23; Marakaa 6:45-52)*

¹⁶ Vuduu hannainno varuduu rikiada ari ngiaammuauya nnoori haruungaivakira tiida ¹⁷ siriivaudiri ngiari kanuuvaa varada nnoori sainai kava vara ranada Kapanaumara nniravai. Nnida varuduu heenauduu Yisuuva hama akiairaama kioo iyasi nniravai. ¹⁸ Hama

nnuduu yuunna yaamurukaivo nnooriivaa rummua ketekaatoodu ¹⁹ ari ngiaammuauya yatari sagaiyauvaa utida nnooriivaa ruvuatia rada nnoori vuutaivau nnida varida tooduu Yisuuva nnoori verenoovau raa roo iyasi ngioo ngioo kanuuvaa vainima nnuduu teeda ari ngiaammuauya kaayauma aatuuravai. ²⁰ Aatuuda varuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Sa aatuukiatee. Na ngiaunoo, ²¹ tuduu rikiada iya innara sirigaida tunoo: Mo kanuu aavaki karee ngianee, tuduu ivaki karoo varinee tuu saivaata vaa iya yaata utua rada kuaaree kiaa vuu yoosinnaivaki kanuuvo numa diravai.

Gioonna kiaapuuya Yisuunnara buairavai

²² Vauya patauduu kaayau gioonna kiaapuuya homo nnoori haruunga siri sainai hara kiada varuuya yaata utida kiaanoo: Nau ta taunnano mmuaa kanuuvai nnaasu ivau vaivai. Yisuuva hama ivaki karoo ari ngiaammuauya tasipama kuaivaivee, kiaa kiada ivaara vaa iya arinaima teeda rikieeravai. Ari ngiaammuauya inna pikiada iyananaa vuuvaa vaa iya arinaima teeda rikieeravai. ²³ Teeda rikiada varida tooduu vaidiiya yoosinna Tiperiaadiri ngiari kanuuyauvaa varada nniravai. Nnida Udaanga Yisuuva yeenna bereetaiyauvaa Anutuuqaata kua yoketaivaa kiaa kioo gioonna kiaapuuya mmuduu nnoovau vainima nnida ivau iiravai. ²⁴ Iida varuduu gioonna kiaapu ivaki varuuya Yisuunnaraata ari ngiaammuauyaraatama buaama rada tooduu hama iya teeda vauduu teeda iyaatama sunada kanuuyauvaki karada Kapanaumara Yisuunnara buaama rada viravai.

Yisuuva ngiau aapuuvakinnaa yeennaivovee

²⁵ Vidada nnoori haruunga siriivau oro tooduu Yisuuva iya too vauduu teeda inna tunoo: Vitairao, a दौरा सुअी न्गीअनुकुअीनुनू नुनुनू अववु दूअनुनुनुनु? ²⁶ तुदुु रीकुुु इवु इयू सै तुनुु: नू कुू कुतूअवै न्गी गूअू न्गी मूअनुु. न्गी येनुनू डेरैतूयवुवू नूनुदू तुदुु न्गी नूनुतूअू अतुदुु नूनुवूअरूदू न्गी नूयूरू डूअू रूदू न्गीअनुु. हूनु नू अनुतुुगू मूडूरू अरू वूकरूवू अीकुूअदुु न्गी तुवूअरूदू न्गी नूयूरू डूअू रूदू न्गीअनुु. ²⁷ येनुनू नूनेरूयवु वुदूअरूयवुवरू सू मूडूरू वरूअतै. येनुनू अरू वूकरूवु तुडतुडू वूरूवूवरू मूडूरू वरूअतै. इ येनुनू इवू फै नू वूदूइवू मूअवुवुवुनु न्गी मूनरूवू. नू नूडूवू अनुतुुगूनु नू मूतूअू कुुु फै अूकुुु नू मूडूरूइवू इनरूकुवूवै तुवुवरू नू न्गी मूनरूवूवै, ²⁸ तुदुु रीकुदू इयू इनुनू यडरूदू तुनुु: डू तू दे मूडूरूवू इदू फै अनुतुुगू मूडूरूइवुवू अीकुूअरूनुनु? ²⁹ तुदुु रीकुुु यूसुवू इयू सै तुनुु: अू नू तूनरू कुू अवु इनुनू अनुतुुगू मूडूरूवू. इवु तूतू वूदूइवूवरू कुतूअवूवै कुूतै, ³⁰ तुदुु रीकुदू इयू इनुनू सै तुनुु: अू दे मूडूरू अरू वूकरूवू इनुनू फै तू तैदू अू इतू कुू कुूनुनूवूवरू कुतूअवूवै कुूअरूनुनु? ए अूनु मूडूरूवू इनरूनुनु? ³¹ तू तूतू नूनुकुुइयू कुू डूडूयू गूंगू डूूसूनुनूवू वरूदुु येनुनूवू नूनुतुुवु डूनुवु तुदुु नूनेरूवू. इवरू अनुतुुगू कुू फैवरूवु वूनुनु तूनुु: इवु न्गीअू अवुवूकुदूरू येनुनूवू कुूदुु तुदुु नूनेरूवूवै. फैवरूवु इतू कुू तूवूवै, ³² तुदुु रीकुुु यूसुवू इयू सै तुनुु: नू

kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Musiiva hama ngiau aapuuvakidiri tiira yeennavai ngii miravaivee. Ni Napoovaano yeenna tuanaivaa ngiau aapuuvakidiri ngii mivaivee. ³³ Anutuugo ngii mii yeennaivo inna ivo ngiau aapuuvakidiri tuoo tupatupaa variraivaa gioonna kiaapu mmatayaa variaiya mmiivovee, ³⁴ tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Udaanga-o, ii yeenna ivaa mmannammanna ti mmianee, ³⁵ tuduu rikioo ivo tunoo: Mo neenoo aanna yeennaivovee. Fai gioonna kiaapuuya aa yeenna aavaa nneeda tupatupaa variraivaa varaaravaivee. Gioonna kiaapu voovoono niisi nniivoono fai hama niyara inna yeenna rainaravai. Gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiivoono fai hama niyara inna nnoori rainaravai.

³⁶ Vaa na tauraa ngii giaa ngii miaukainnaata ngia ni teedaatada hama ngia niyara kutaavaivee kiaanoo. ³⁷ Gioonna kiaapu Anutuugo ni minaraiya fai mmuaavai mmuaavai niisi ngiaaravai. Niisi nnikiai fai hama na iyara ooqoo tinaravai. ³⁸ Hama nini iikiatai mmooriivaa iinaraivaara na ngiau aapuuvakidiri tiiravai. Ni titoovaa inna iikiatai mmooriivaa na iinaraivaara ngiau aapuuvakidiri na tiiravai. Ivaaraina na hama iyara ooqoo tinaravai. ³⁹ Ni titoovaa inna iikiatai mmooriivo ataama vainoo. Gioonna kiaapu iva ni miiya fai na hama voovai pikierraina iya puaisa utuee yapooma nnaagiai suaivaki iya tinai rikiada diitada tupatupaa variaaravai. ⁴⁰ Ni Napoonna inna iikiatai mmoori voovai ataama vainoo. Gioonna

kiaapu mmuakiaaya na inna Mmaapuuva ni teeda niyara kutaavaivee kiaiya fai tupatupaa variraivaa varaaravai. Fai yapooma nnaagiai suaivaki na iya tinai rikiada diitada tupatupaa variaaravaivee, tiravai.

⁴¹ Vaa Yisuuva ariiyara tunoo: Yeennaivo ngiau aapuuvakidiri tuuvo neenoovee, tuuvaara Yutayaa vaidiia innara hanigiaanigieera kua tiravai. ⁴² Iya tunoo: Ai, aa vaidi aavo Yoosiipaa mmaapu Yisuuvaivee. Vaa ta inna kaano koovaitana taunnavavee. Mo aanna dataama kioonno ivo tinoo: Na ngiau aapuuvakidiri tiiravaivee, tiinne? ⁴³ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Sa niyara hanigiaanigieera kua kiatee. ⁴⁴ Hama gioonna kiaapu voovoono yopeema kati niisi nninaravai. Ni Napoova ni titoovoono yamayamaa kua tinono ivo numa di numa diima roo ngioo ngioo niisi nninaravai. Ivo nninai fai yapooma nnaagiai suaivaki na tino rikioo diitoo tupatupaa varinaravai. ⁴⁵ Nnaaruaa forofetaiya roo kuaiyauvaki vo kuavai vainno tinoo: Gioonna kiaapu mmuakiaaya fai Anutuuqo kuaivaa iya kuaa mmioo iya vitainaravaivee. Kua fafaaraivo vainno kuaivo itaa kua tiivai. Gioonna kiaapu mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai ni Napoonna kuaivaa arinaima rikiada iva iya vitai aataruuva arinaima taiya fai niisi ngiaaravai. ⁴⁶ Hama gioonna kiaapu voovoono ni Napoonna taivaivee. Neeno Anutuuqaasidiri tummuaivoono nnaasu ni Napoonna tauvaivee.

⁴⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono ausa hanigioo niyara kutaavaivee tiivoono tupatupaa variraivaa

vaa varaivaivee. ⁴⁸ Ngia yeennaiyauvaa nnaa kiada variaivaa roosiima neenoo ngii yeennavai variaunoo. ⁴⁹ Nnaaru koo mmuyai gaanga mmataivau Anutuugo ngiau aapuuvakidiri yeennaivaa nnutuuvo menaivaa ngii taato nnaakukiaiyanani yapa kioodoo nnaa kiada varida nnaagiai putiravai. ⁵⁰ Mo aa yeenna aavo ngiau aapuuvakidiri tiivaa fai gioonna kiaapu voovoono nnaivo hama putinaravai. ⁵¹ Aa yeenna aavo ngiau aapuuvakidiri tiivo variravaa oyaivo neenoovee. Fai gioonna kiaapu voovoono aa yeenna aavaa nnaivoono fai tupatupaa varinaravai. Aa yeenna aavaa na inna mminaraivo inna ni mmammavai. Gioonna kiaapu mmuakiaaya tupatupaa variateera fai na putuee ni mmammaivaa iya mminaravaivee, tiravai.

⁵² Tuduu rikiada Yutayaa vaidiiya yaagueegama ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Mo dataama kioo aa vaidi aavo ari mmammaivaa ti mminai ta nnaarannee? tiravai. ⁵³ Yisuuva iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia hama Na Vaidiivaa Mmaapuvvaa ni mmammaivaata ni kiauvaatama nneekio rikioo fai hama tupatupaa variraivo ngiiki vainaravai. ⁵⁴ Gioonna kiaapu voovoono ni mmammaivaata ni kiauvaatama nnaivoono vaa tupatupaa variravaa varaivaivee. Fai itainnonno yapooma suai nnaagiai na tino kava diitaanaravai. ⁵⁵ Ni mmammaivo inna yeenna tuanaa nneeraivoovee. Ni kiauvo inna nnoori tuanaa nneeraivoovee. ⁵⁶ Gioonna kiaapu voovoono ni mmammaivaa nnoo ni kiauvaa nnaivoono ni tasipama varikiai

na innaki variaunoo. ⁵⁷ Ni Napoova tupatupaa variraivoono ni titooduu na tiiravai. Ivo varikiaira tiee na variaunoo. Na variauvaara fai gioonna kiaapu voovoono ni nnaivo fai tupatupaa varinaravai. ⁵⁸ Mo aa yeenna aavo ngiau aapuuvakidiri tiivo inna neenoovee. Aa yeenna aavo hama ngii taato nnaakukiaiya nnoo yeennaivaa roosiivaivee. Iya ivaa nneeda nnaagiai putiravai. Fai gioonna kiaapu voovoono aa yeenna aavaa nnoo fai tupatupaa varinaravaivee, tiravai. ⁵⁹ Yisuuva Kapanauma nuunaira nnauvaki gioonna kiaapuuya kua mmayaayaivaa kua mmuu suaivaki ari putinaraivaara ivo itaa kua tiravai.

Yisuuva tupatupaa variraivaara tiravai

⁶⁰ Yisuunna nnaagiai nuau gioonna kiaapu kaayauya iva tuu kuaivaa rikiaada tunoo: Aa kua aavaa ta rikiaunnano mmuaararai kuavai. Mo deeyaano aikiooma rikiaarannee? Hama ta yopeema rikiaaravaivee, ⁶¹ kua kiada Yisuunna kuaivaara iya itaama yaata utida hanigiaanigieera kuaivaa tuduu inna aakiaivo vaa rikieeravai. Rikioo ivo iya tunoo: Ii na kiau kua ivaa ngia rikiaavo ngii pikiaatainnee? ⁶² Fai itaikiai Na Vaidiivaa Mmaapuuvo keenaa nene tummuaiwakira vinai rikiaada fai ngia teeda dataakiaarannee? Fai ni kuaivaara kutaavaivee kiaarannee? ⁶³ Anutuugaa Mmanasaivoono vaidi variraivaa vaidiivaa mmiivaivee. Nnabaivoono mmanna nnabavaivee. Na kiau kua aavo Mmanasaivaa roosiivai. Fai tupatupaa variraivaa ngii minaravai. ⁶⁴ Na itaa kua kiaukai rikiaada ngia

hama vooya niyara kutaavaivee kiaavaivee. Yisuuva itaa kua tiravai. Vooya hama innara kutaavaivee kiaraiyara vaa Yisuuva tauraa rikieeravai. Vaidi voovoono inna nnammutuaiya kooyaa iya inna vitainaraivaaraatama vaa tauraa ivo arinaima rikieeravai. ⁶⁵ Yisuuva vo kua voovaata iya kiasa mmioo tunoo: Ivaaraina vaa na ngii giaa ngii miee kiaunoo: Fai Anutuuoqo hama gioonna kiaapu voovai aakiaivaa yuruuno too fai hama niisi nninaravaivee, kiaunoo, tiravai.

⁶⁶ Yisuuva itaa kua tuuvaara inna nnaagiai gioonna kiaapu kaayau nuauya inna pikiada ngiari toovau viravai. ⁶⁷ Vuduu Yisuuva iya vuuva too ari nnaagiai nuaira ngiaammuaui yaakuuvaitana yukukidiri taarama tunoo: Ngieeta ni pikiada ngii kuatainnee? ⁶⁸ tuduu Simoono Petorooso inna sai tunoo: Udaanga-o, mo ta deevaasi kuaarannee? I kua kutaivo tupatupaa varira aataruuvaa kooyaa ti vitaivai. ⁶⁹ Aanna makee ta aiyara kutaavaivee kiasa kiada a Yoketaa Tuanaikua Anutuuoqaasidiri tuuvaara ta rikiaunano, ⁷⁰ tuduu Yisuuva iya sai tunoo: Na yaakuuvaitana yukukidiri taarama ngii mmataama kiavai. Mo ngiikidiri voovai mmagia maisavai varinoo, tiravai. ⁷¹ Simoono vuai nnutuuvo Isariootaa mmaapuuva Yutaasaara Yisuuva itaa kua tiravai. Yisunna ngiaammuaui yaakuuvaitana yukukidiri taarama varuuvakidiri Yutaasoono Yisunna nnammutuaiya kooyaa inna vitainaraivovee.

7

Yisunna kataunnaiya hama innara

kutaavaivee tiravai

¹ Yisuuva iyaata kuaivaa kiaa taika kioo Karirayaa mmataivau nuairavai. Yutayaa vaidiia inna ruputu kiaara uuvaara hama Yutayaa mmataivau inna kuatauduu Karirayaa mmataivau nnaasu nuairavai. ² Ii suai ivaki Yutayaiya buusa voovai nneera suaivo vainima nniravai. Ii buusa ivaa nnutuuvo Unnakua Nnauvaa buusavai. Ngiari taato nnaakukiaiya koo mmuyai gaangaivau nuaida varida unnakua nnauyauvaki varuuvaara yaata utida buusaivaa nneeravai. Iqii buusa ivo vainima nnuduu ³ Yisuunna kataido inna tunoo: Aa mmata aavau pikiee Yutayaa mmataivaki kuane. Gionna kiaapuuya i nnaagiai nuairaiya ee iira mmooriiyauvaa taateeraivaara kuane. ⁴ Vaidi voovai ari nnutuuvo ngiau aapu kuanaraivaara hama ari mmooriivaa hatainaravai. Ii mmoori ee iikianna iyauvaa iinaree tiee iinna mmuakiaa gionna kiaapuuya vitaakianee. ⁵ Ari kataido itaa kua kiaa kiada hama innara kutaavaivee tiravai. ⁶ Yisuuva iya tunoo: Na kuanara suaivo hama nninoo. Ngia kuaara suaivo sabi suaivai. ⁷ Gionna kiaapu mmatayaa diaiya ngiiyara mmuduuya ruaavai. Mo hama niyara mmuduuya ruaavai. Na kooyaa ngiari mmoori maisaiyauvaa iya vitaakiauvaara iya niyara nnannataavai. ⁸ Ngiengie buusa nnaara kuatee. Ni suaivo hama vaama nniivaara hama na ii buusa ivakira kuanaravaivee. ⁹ Ivo itaa kua kiaa kioo Karirayaa ivaki hara kioo variravai.

Unnakua Nnauvaa buusaivaa Yisuuva oro teeravai

¹⁰ Hara kioo varuduu ari kataido buusa nnaara vida kioodoo Yisuuva varioo ivootama nnaagiai viravai. Hama ivo kooyaa virama kioo hatauma viravai. ¹¹ Buusa nneera aakiaivaki Yutayaa vaidiiya innara buaama rada nuaida tunoo: Deevakiinno variinnee? ¹² tuduu gioonna kiaapuuya innara ngiari avuki ngiari avukiida murumuru tuduu vooyaano tunoo: Yoketaa vaidivaivee, tuduu vooyaano tunoo: Hamavee. Ivo gioonna kiaapuuya unnakua tioo varivaivee, ¹³ tuduu Yutayaa vaidiiyara iya aatuuvaara hama gioonna kiaapu voovoono kooyaa innara tiravai.

¹⁴ Hama kooyaa innara tuduu buusa nneera suai saivai homo vauduu Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki vioo gioonna kiaapuuya kua kua mmioo variravai. ¹⁵ Kiaa mmioo varuduu rikiaada Yutayaa kieetaiya kaayauma nnikiaraida tunoo: Aa vaidi aavaa hama vitaira voovoono inna vitaivai. Mo dataama kioo ari vo kua ari vo kuaivaa ti kuaa ti mmiinnee? ¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Aa na ngii giaa ngii miau kua aavo hama ni kuavai. Anutuuqo ni titoovaa kuavai. ¹⁷ Na ngii giaa ngii miau kuaivaa nenenaideri yaata utuee ngii giaa ngii miaunnee? Vara Anutuuqo ni giaa ni mii kuavaina na ngii giaa ngii miaunnee? Ngia ivaara yaata utuaano. Rikiaatee. Fai gioonna kiaapu voovoono Anutuuqaa yaata utiivaugiataama mmooriivaa iinaree tioo fai ivo niiyara arinaima too rikioo tinara: Ivo Anutuuqo inna kuaa mmuu kuaivaa tiivaivee, tinaravai. ¹⁸ Vaidi voovoono arinaideri kuaivaa tioo ariiyara yaata utuoo ni nnutuuvo ngiau aapu vakiaiveera tiivai. Neeno ni titoovaara yaata utuee ni titoovaa

nnutuuvo ngiau aapu vakiaiveera tiee kutaa kuaivaa nnaasu tiee hama unnakuavaa kiau vai. ¹⁹ Nnaaru Musiiva mmaanna tuu kuaivaa vaa ngii giaa ngii miravai. Mo ngia mmuaavai mmuaavai ivaa rikiadaata hatoka kiada hama safuuma variaavai. Ngia aaniira ni ruputu kiaara iikiaannee? ²⁰ tuduu rikiada gioonna kiaapu ivaki nuunauya inna tunoo: Mmagia maisaivo i aakiaivaki hara kioo varinoo. Hama ta i ruputu kiaara iikiaunnao, ²¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na mmuaa mmoori ari vookaraivaa kati varira suaivaki iikiaukai ngia teeda nnikiaraakiaavai. ²² Musiiva mmamma hatokoo aataruuvaa ngii miravai. Ai, hama Musiinnasidiri nniivai. Ngii rubu tabeeyakidiri nniivai. Mo mmaanna tuu aataruuvaidiri ngia ngii nnaakara meedi mmaapuuya suai yaaku saivai karasaidiri taaravooma suaivo nnikiai iya mmammaiyauvaa kati varira suaivaki hatokaavai. ²³ Musiiva tuu kuaivaa hatokeevoora kati varira suaivakiaatama ngia nnaakaraiya mmammaiyauvaa hatokaavai. Ngia itaama iikiaani na kati varira suaivaki vaidiivaa mmamma eyommaavai tuqinnauvaara aaniira niiyara ngii ausaiyauvo nnannatainne? ²⁴ Sa kuminayaa vaidiivaa teeda vaidi kua pinaivaa innaki yapaatee. Kua oyaivaara tuqinnama yaata utida safuuma kiada innaki kua pinaivaa yapaatee, tiravai.

Iya tunoo: Aanna Anutuuqo mmataama kioo

vaidi Misiavonnee? tiravai

²⁵ Tuduu rikiada Yerusareema diaa gioonna ki-aapu vooyaano tunoo: Aa vaidi aavaa iya ruputu

kiaara iikiaa vaidiivonnee? ²⁶ Ai, taatee. Ivo kooyaa iya tasipama kua tioo varikiai hama iya inna kiaanoo. Vaa ti kieetaiya arinaima inna teeda kiaanoo: Aanna Anutuugo mmataama kioo vaidiivovee, kiaanee? ²⁷ Anutuugo mmataama kioo vaidiivo nnino rikioo hama gioonna kiaapu voovoono ivo nniivaki taanaravai. Aa vaidi aavo nniivaki vaa ta taunnavavee, tiravai.

²⁸ Yisuuva nuunaira nnau pinaivaki homo kuaivaa iya kaaa mmioo varioo kooyaa tunoo: Vaa ngia kutaa tuanaa ni taayannee? Vaa ngia na tummuua yoosinnaivaki taayannee? Hama na nenenaidiri tiiravai. Ni titoovoono inna kutaavai. Hama ngia inna taavai. ²⁹ Vaa na inna tauvai. Ivo ni titooduu na innasidiri tummuaiwaara vaa na inna tauvavee, ³⁰ tuduu rikiada vaidiia inna utuaara uduu inna suaivo hama nnuuvaara hama vaidi voovoono inna utiravai. ³¹ Hama utuduu iya nuunauvaki varuu gioonna kiaapu vooyaano innara kutaavaivee kaaa kiada tunoo: Anutuugo mmataama kioo vaidi nninaraivoono aa vaidi aavo Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookaraiyauvaa iiyauvaa hama yopeema yaataraanaravaivee. Aanna ii vaidi ivovee, tiravai.

Vaidi kieetaiyaano ngiaammuauya Yisuunna utuateera titeeravai

³² Tuduu rikiada Farisai vaidiia gioonna kiaapuuya Yisuunnara itaa kua murumuru tuu kuaivaa rikiada iyaatama Anutuugaara puara kati hudeera vaidi kieetaiyaatama nuunaira nnauvaara dira vaidiia titooduu Yisuunna utuaara iiravai. ³³ Yisuuva vaidi Farisaiya tunoo: Fai na homo kiisama ngii tasipama vari kiee

ni titoovaasi kava kuanaravai. ³⁴ Fai na vinai ngia niyara buaidada teekiai hama na ngii tee vainaravai. Na oro varinaraivaki hama ngia yopeema kuaaraivaara ngia niyara buaidada teekiai hama na ngii tee vainaravaivee, ³⁵ tuduu rikiada Yutayaa vaidiiya ngiari kiasa mmi ngiari kiasa mmiida tunoo: Hama ta inna taateera tiivo ivo deenataa kuanarainno tiinnee? Ivo Yutayaa gioonna kiaapuuya ari voo pinnaa Ereenga yoosinnaivaki variaiyasi vioo Ereengaiya kiasa mminara kuanarannee? ³⁶ Ivo tinoo: Ngia niyara buaidada teekiai hama na ngii tee vainaravai. Na oro varinaraivaki hama ngia yopeema kuaaravaivee, tiivo ari dee kuavainno tiinnee? tiravai.

Mmannasa Yoketaivo nnoori rumuruumaivaa roosiiravai

³⁷ Iya Unnakua Nnauvaa buusaivaa nneera suaiyauvo vakia roo vioo vioo taikaanara suaivo pinna suaivai vairavai. Ii suai ivaki Yisuuva diitoo puisakama tunoo: Gioonna kiaapu voovoono inna nnoori raino niisi ngioo nnoori nnaivee. ³⁸ Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiivaakidiri nnoori rumuruumaivo tiineema fai yoketaa nnooriivaa vaidiivo nnoo tupatupaa varira nnooriivo fai innakidiri mmannammanna tiinaravaivee. Fafaaraivo itaa kua tiivaivee. ³⁹ Yisuuva gioonna kiaapuuya innara kutaavaivee kiaiya Mmannasa Yoketaivaa varaaraivaara itaa kua tiravai. Ii suai ivaki Anutuuga ari yoosinna ari vookaravaki hama Yisuunna vita yapooavaara hama Mmannasa Yoketaivaa titooduu tiiravai.

Gioonna kiaapuuya Yisuunnara taara yaata utiravai

⁴⁰ Gioonna kiaapu vooyaano iva tuu kuaivaa rikiada tunoo: Aa vaidi aavo kutaa forofetaa vaidi ta innara faannairaivovee, ⁴¹ tuduu vooyaano tunoo: Ivo Anutuugo mmataama kioo vaidiivovee, tuduu vooyaano tunoo: Ai, hama Anutuugo mmataama kioo vaidiivo Karirayaivakidiri nninoo. ⁴² Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tinoo: Fai Anutuugo mmataama kioo vaidiivo Davuitiinna oyaivakidiri diitaanaravai. Davuitiiva varuu yoosinnaivaa nnutuuvo Pitiriheemaivaki kaano ivaki variiwoono inna mmataanaravaivee. Fafaaraivo itaa kua tiivaivee, ⁴³ tuduu rikiada Yisuunnara vooyaano vo yaata utiravai yaata utuduu vooyaano ngiari voovaugiataama yaata utiravai. ⁴⁴ Itaama uuvakidiri vooyaano inna utuaaree kiaa uduu hama voovoono inna utiravai.

Vaidi kieetaiya hama Yisuunnara kutaavaivee tiravai

⁴⁵ Hama inna utuduu rikiada nuunaira nnauvaara dira vaidiyya kava vara ranada Anutuugaa kati puara hudeera kieeta vaidiyyaata Farisaiyaatama iyasi vuduu teeda iya yaparaida tunoo: Mo ngia aaniira hama inna utu kiada vaidi vitada aapi ngiaannee? ⁴⁶ tuduu rikiada iya sai tunoo: Ai, mo ta rikiaunnano tauraa hama vaidi voovoono aa vaidi aavo tii kua aavaa roosiima tiivaivee, ⁴⁷ tuduu rikiada Farisaiya iya tunoo: Ivo ngiitaata ngii unnakuainno tiinne? ⁴⁸ Ti nnoonnaiyakidiriata Farisaiyakidiri-aatama dee vaidi voovoono innara kutaavaivee

tiinnee? Hameetavee. ⁴⁹ Aa kumina gioonna kiaapu aaya kua mmaanna tuu kuaivaa hama rikiaiya Anutuugo irisai maisaivaa iya mmi-ivaivee, ⁵⁰ tuduu rikioo Farisaiyakidiri duu vaidi voovai nnutuuvo Nikotimaaso vaa tauraa Yisunnaata kua tira vaidivoono iya tunoo: ⁵¹ Ta titi kua mmaanna tiraivaudiri hama vaidi voovoono tomeda iiraivaa irisaivaa tauraananaa kati inna mmaara kua yeena rau kiada inna mmiaaravai. Ta kua pinaana inna yapa kiada kua oyaiyaara arinaima inna rikiaada inna tomedaivaa irisaivara kua yeena rau kiada inna mmiaaravaivee, ⁵²⁻⁵³ tuduu rikiaada iya inna sai tunoo: Mo eetaata Karirayaa diaa vaidikuannee? Anutuuga kuaivaa jaaruee tuqinnama rikiaanee. Fai a teeno hama kaanainaravai. Hama vaidi forofetaa voovoono Karirayaadiri nniivaivee. Farisaiyaano itaa kua tiravai.

8

Gioonna vaati ruaivo ari vo vaidivai tasipooduu teeravai

¹ (Mmuakiaaya ngiari nnauki vida tara kiooduu Yisuuva taapi Oriveetaivaura viravai. ² Vioo vioo ivaki vauvo pataoduu kava vara ranoo nuunaira nnau pinaivakira nniravai. Ivaki nnuduu teeda gioonna kiaapu mmuakiaa ivaki duuya innasi nuunauduu Yisuuva hara kioo varioo kuaivaa iya kiaa mmiravai. ³ Kiaa mmioo varuduu Anutuuga kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama gioonna sabi nuairaivaa vitada Yisunnasi nniravai. Ii gioonna ivo ari vo vaidi voovai tasipooduu tooya inna vitada Anutuuga kua mmaanna kiaa mmiraiyaata Farisaiyaatama iyasi

nnuduu teeda vitada Yisuunnasi nniravai. Numa gioonna kiaapuuya avuuvau ari mmaraa voovau kiada ⁴ Yisuunna tunoo: Vitaira-o, aa gioonna vaati ruua aavo ari vo vaidiivaa tasipaikiai teeda vitada tiisi ngiaani ta vitada iisi ngiaunnaano. ⁵ Aa gioonna aavaa roosiivaara Musiiva ti mmaanna kua voovai ti kiaa ti mmioo tunoo: Sikauyauvaa habati kiada innayaa kagaarikio putuaiivee. Musiivaano itaa kua tiravai. Eenoo aavaara dataa kuainna kiannanee? tiravai. ⁶ Iya inna iida teekio ivo koonnama tinai kua pinaivaa innaki yapaaraivaara iya itaa kua tiravai. Itaa kua tuduu rikioo Yisuuva hama iya kua sai tirainno kookama kioo varioo ari yaaku oopuuvaadiri mmataivau fafaara reeravai.

⁷ Fafaarainno varuduu iya sai ti kiaa ti mmianeeraivaara kava kava inna yaparauduu rikioo ivo diitoo iya tunoo: Ngia hama mminnamminnaa maisaatai voovoono ivonnaadee sikauvaa habati kioo tauraa innayaa kagaariaivee, ⁸ kiaa kioo kava kookama kioo varioo ari yaaku oopuuvaadiri mmataivau fafaara reeravai. ⁹ Yisuuva itaa kua tuduu rikiada mmuakiaaya mmuaavai mmuaavai yokovaiya tauraa Yisuunna pikiada tiida viravai. Tiida vida kioodoo Yisuuva ariyai nnaasu homo ivau kookama kioo varuduu gioonnaivo homo ivau dioo vairavai. ¹⁰ Dioo vauduu Yisuuva diitoo inna yaparainno tunoo: Gioonna-o, iya deepiida kuaannee? Hama voovoono mmannammanna aavau dioo vainno kua pinaivaa aiki yapainnee? ¹¹ tuduu rikioo inna sai tunoo: Nnoonna-o, hameeta kiaanoo, tuduu rikioo Yisuuva tunoo: Neetama hama kua pinaivaa aiki yapaunoo. Kati

kuanee. Sa keenaa mminnamminnaa maisaivaa varaanee, tiravai.)

Yisuuva gioonna kiaapu mmatayaa diaiya mmeekiavai

¹² Yisuuva kava nuunaira nnau pinaivaki gioonna kiaapuuyaata kua tiao tunoo: Tooba subiaavo mmeekiaivo taineema na gioonna kiaapu mmatayaa diaiya mmeekiavai variaunoo. Gioonna kiaapu voovoono ni nnaagiai nniivo fai mmeekia taivau nnaasu kati hara kioo varioo hama upisiivaki kuanaravaivee, ¹³ tuduu rikiada Farisaiya inna tunoo: Eenaidiri aiyara itaa kua kianna kua ivo unnakuavai kiannanoo, ¹⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ai, hama na unnakuavai kiaunoo. Na niniiyara kiau kuaivo kutaavaivee. Na ivakidiri tummuaiyaata na kuanaraivaatama vaa na tauvaara ni kuaivo kutaavaivee. Na ivakidiri tummuaiyaata na kuanaraivaatama hama ngia taavai. Vaa na tauvai. ¹⁵ Ngia mmanna mmatayaa diaaya roosiima kuaivaa niiki yapaanoo. Hama na vaidi voovai kuaivaa innaki yapaanoo. ¹⁶ Fai na vaidi voovaaki kuaivaa yapaanaree tiee ni kuaivo kutaavai vainai na innaki yapaanaravai. Fai hama neneenoo iinaravai. Ni Napoova ni titoovoono ni tasipama iinaraiyaara na kua kutaavai innaki yapaanaravai. ¹⁷ Ngii kua mmaanna tuu kua voovai vainno tinoo: Fai taara vaidivaitana vaidi voovaaki kuaivaa yapa kikio mmuaavau vainai ivaara ngia kiaara: Kutaavaivee, kiaaravee. Ngii mmaanna tuu kua voovai itaa kua tiivai. ¹⁸ Na neneenoo niniiyara kiauko ni Napoova ni titoovo niyaraatama

tiivaivee, ¹⁹ tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: I koova deevaunno variinnee? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Hama ngia ni teeda hama ni Napoonnaata taanoo. Ngia aikiooma ni taatiri. Aikiooma ni Napoonnaata taatirivee, tiravai.

²⁰ Yisuuva nuunaira nnau pinaivaa aakiaivaki vo nnau sikau yapeeraivaki dioo vainno ii kua iyauvaa iya kiaa mmuduu hama voovoona numa inna utiravai. Hama inna suaivo nnuuvaara hama inna utiravai.

Ngia hama na kuanaraivaki yopeema kuaaravee

²¹ Hama inna utuduu Yisuuva yapooma keenaa iyaata kua tiao tunoo: Fai na ngii pikiee kuanaravai. Fai ngia niyara buaidada teekiai hama na ngii teenai ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa tasipama putuaaravai. Na kuanaraivaki ngia hama yopeema kuaaravee, ²² tuduu rikiada Yutayaa vaidiiya innara tunoo: Dee kuavainno ivo tinoo: Na kuanaraivaki ngia hama yopeema kuaaravee, tiinnee? Ivo ariinoo ari rupu kioo putinaraivaara itaa kua tiinnee? tiravai. ²³ Tuduu rikioo Yisuuva vo kua vooyauvaatama iya tunoo: Ngia aa aduoo yoosinna aavaudiri diitaayavee. Na ngiau aapuuvakidiri diitauvaivee. Ngia aa mmata aavaudiri diitaayavee. Hama na aa mmata aavaudiri diitauvaivee. ²⁴ Ivaaraina na ngii giaa ngii miee kiaunoo: Ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa tasipama putuaaravee, kiaunoo. Na ngii giaa ngii miauvo neenoovee kiauvaara fai ngia

hama kutaavaivee tiraida fai ngia ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaa tasipama putuaaravaivee, ²⁵ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo a gioononnee? tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na tauraa ngii giaa ngii miao kuaivakidiri na niniiyara kiaa kuaivaa kooyaa ngii giaa ngii miauvaivee. ²⁶ Na ngiiyaraata ngiingii mminnamminnaa maisaiyauvaaraatama tinara kuaivo airi kuayauvai vainoo. Ivo ni titoovoono kutaa tuanaavaivee. Na ivo tii kuaivaa nnaasu gioonna kiaapuuya kiaa kookieema kiaunoo, ²⁷ tuduu rikiada ivo ari konnara tuuvaa hama iya rikieeravai. ²⁸ Hama rikiooduu Yisuuva iya tunoo: Ngia Vaidiivaa Mmaapuuvaa ngiau aapu haara kikio rikioo ngii tinniiyauvo rusitina na ngii giaa ngii miao vo neenoovee kiauvaai fai ngia arinaima rikiaaravai. Hama neneeno yopeema nenenaidiri mmooriivaa iirama kiee ni Napoova ni giaa ni muu kuaivaa nnaasu kiauvaai fai ngia arinaima rikiaaravai. ²⁹ Ni titoovoono ni tasipama varinoo. Ivo ari mmuduuya ruai mmooriivaa ni mikiai na iikiauko ivaara ivo ni tasipama varinoo. Hama ni pikiaikiai nenevana variaunoo, ³⁰ tuduu rikiada gioonna kiaapu kaayauya ivo itaa kua tuuvaa rikiada innara kutaavaivee tiravai.

Vaidiia ngiari yaata utiraivaugiataama

fai kati kuaaravai

³¹ Tuduu Yisuuva innara kutaavaivee tuuya tunoo: Fai ngia ni kuaivaa rikiada iidada ngia ni nnaagiai nuaira tuanaaya variaaravai. ³² Fai ngia

itaida ngia kua kutaivaa arinaima rikiakio ivaara ngii ausaiyauvo takuasanai ngia mmamma dummukiara yoketai aataruuvaa iima rada kati kuaaravaivee, ³³ tuduu rikiada vooyaano Yisuunna sai tunoo: Aanna ta Aparahaamaa sidinnaidiya variaunnaano. Hama vaidi voovoono sikaunnaadiri yookaama kioo ti vitaivaivee. Mo aaniirainna a kiannanoo: Fai ngii ausaiyauvo takuasanai ngia mmamma dummukiara yoketai aataruuvaa iima rada kati kuaaravee, kiannanee? ³⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Mminnamminnaa maisa varaivoono ataama varinoo. Mmooi nakaaraivo vaidi voovai sikaunnaadiri yookaama kioo vitoo puaisa utineema mminnamminnaa maisaivo ivaa varaivaa puaisa utivai. ³⁵ Vaidi voovoono sikaunnaadiri yookaama kioo vitai ngiaammuaivo hama inna mmaapu tuanaavoono inna oyaivaki tupatupaa varinaravai. Ari mmaapu tuanaivoono nnaasu ari oyaivaki tupatupaa varinaravai. Fai ari mmaapuvo ari sikaunnaadiri yookaama kioo vitai ngiaammuaiva utuoo iya tinai teeda fai iya ngiari yaata utiraiyauvunugiataama kati kuaaravee. ³⁶ Ivaara fai na Anutuugaa Mmaapuvoono ngii utino ngii ausaiyauvo takuasanai ngia kutaa tuanaa mmamma dummukiara yoketai aataruuvaa iima rada kati kuaaravaivee. ³⁷ Mo vaa na rikiauvai. Ngia Aparahaamaa sidinnaidiiva variaano. Mo ngia aaniivaara ni ruputu kiaara iikiaannee? Ngia hama ni kuavvaa rikiaivaaraida ni mmaara ni

ruputu kiaara iikiaanoo. ³⁸ Neenoo ni Napoova ni vitaikiai tauvaara kiaukai ngia ngii gioova ngii giaa ngii miivaugiataama iikiaanoo, tiravai.

³⁹ Tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo Aaparahaamo ti rubuungovee, tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia kutaa tuanaa Aapara haamaa sidinnaidi tuanaaya variaatiri. Ngia iva uuneema mmooriiyauvaa iikiaatirivee. ⁴⁰ Na Anutuugaasidiri kua kutaivaa rikiee ngii giaa ngii miee variau vaidiivaa ngia ni ruputu kiaara iikiaanoo. Nnaaru Aaparahaamo hama itau mmooriiivaa iiravai. ⁴¹ Ngia ngii gioova uuneema iikiaanoo, tuduu rikiada inna sai tunoo: Hama ta maraasoo nnaakaraya variaunnayavee. Ti Koova mmuaavai Anutuugo varinoo, ⁴² tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Anutuugo kutaa ngii Gioova varitiri. Ngia niyara mmuduuya ruaatirivee. Na Anutuugaa ni oyaivaasidiri tumuaivoona aavau na variaukai ngia hama niyara mmuduuya ruanoo. Hama na nenenaidiri tiiravai. Ivoono ni titaa kioodoo tiiravai. ⁴³ Mo ngia aaniira na kiau kuaivaa hama rikiaannee? Ngia ni kuaivaa rikiaavo hama ngii iikiataikiaida hama tuqinnama rikiaanoo. ⁴⁴ Ngia aanna Sataangaa uru nnaakarayavee. Ngii gioonna ausaivo iikiataivau ngiita ngii iikiatainoo. Ivo nnaaru nnaaru varia roo ngioo varioo vaidiiaa ruputikiai putuaa vaidivai varivai. Hama kua kutaivo innaki vaivaara hama kua kutaa mmooriiivaa iivai. Ivo unnakua tioo unnakua tira oyaivo innaki vaivaara makemakee ari unnakua tiraivau-giataama tiivai. ⁴⁵ Mo na kua kutaavai ngii giaa ngii miauvaara ngia hama ni kuaivaa rikiaanoo.

⁴⁶ Mo ngiikidiri vaa gioono ni taikiai na mminnamminnaa maisaivaa varauvaara ngia ni kiaanenee? Ai, hameetavee. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaukai ngia aaniira hama ni kuaivaa rikiaannee? ⁴⁷ Gioonna kiaapu voovoono Anutu-uqaara mmuduuya ruaivoono inna kuaivaa arinaima rikiaivai. Ngia hama kutaa Anutuuqaara mmuduuya ruaayara tidaida hama inna kuaivaa tuginnama rikiaavaivee, tiravai.

Yisuuva Aaparahaamaara tiravai

⁴⁸ Tuduu rikiada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Ta aiyara kiaunnao: A Samariaa vaidi kumimakakuavee. Mmagia maisaivo i aakiaivaki vari vaidikuavee, kiaunnaivo ta kua kutaavaida aiyara kiaunnaane? ⁴⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo na hama mmagia maisaivo ni aakiaivaki vari vaidivaivee. Na ni Napoonna mmooriivaa yoketaama varauko inna nnutuuvo ngiau aapu kuaikiai ngiengieenooda niyara maisa vaidivaivee kiaano. ⁵⁰ Na nini nnutuuvaa ngiau aapu yapaanaraivaara hama na iikiaunoo. Mmuaavoono ni nnutuuvaa ngiau aapu yapaanaraivo varinoo. Ivoono kua pinaivaara diravovee. ⁵¹ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai gioonna kiaapu voovoono ni kuaivaa rikioo puaisakama utuoo iinnonno fai hama putinaravaivee, tiravai.

⁵² Tuduu rikiada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Aanna vaa ta taunnao. A kutaa mmagia maisaivo i aakiaivaki vari vaidikuavee. Vaa Aaparahaamo putuduu vaidi forofetaiyaatama putiravai. Mo a kiannano: Fai gioonna kiaapu voovoono ni kuaivaa rikioo puaisakama utuoo

iinnonno fai hama putinaravaivee, kiannanoo. ⁵³ Vaa nnaaru ti rubuungo Aaparahaamo putiravai. A innara kiannanoo: Vaa na inna yaata-raunoo, kiannanee? Vaa forofetaiyaatama putiravai. A yaata utuee giaa roosiima varinarainna kiannanee? ⁵⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na nini nnutuuvaa ngiau aapu yapa kiau-tiri. Kuminavai vaitirivee. Ni nnutuuvaa ngiau aapu yapaivo inna ni Napoova Anutuugovee. Ngia innaraida ti Anutuugovee tidaida ⁵⁵ mo ngia hama inna teeda rikiaavai. Vaa na inna tee rikiauvai. Fai na hama inna tee rikiauvaivee tiee ngii roosiima unnakua vaidivai varinaravai. Vaa na inna tee rikieenaina na inna kuaivaa rikiee puaisakama utuee iikiaunoo. ⁵⁶ Na mmatayaa tiee varinara suaivaa ngii rubuungo Aaparahaamo ivaa taanaraivaara sirigairavai. Vaa ivo ivaa too sirigairavaivee, tiravai.

⁵⁷ Tuduu rikiada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Hama i nuanuuvo taara vaidivaitana yuku yaaku taika kioo vo vaidivai yaakuuvaitana (50) vaivaivee. Aa a nau karaasa a variannaikuainna kiannanoo: Vaa na Aaparahaamaa tauvaivee, kiannanoo, ⁵⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Aaparahaamo hama varuu suaivaki neenanaa variravai. Variaivoona aanna homo na variaunoo, ⁵⁹ tuduu rikiada iya sikauyauvaa habati kiada innayaa kagaariaara uduu rikioo Yisuuva hataumakinaadiri nuunaira nnau pinaivaa pikioo mmaanai vioo kieeravai.

Vaidi avu huruutauvaa Yisuuva tuqinneeravai

1 Yisuuva ari ngiaammuauyaatama vidada oro tooduu vaidiivo ari kaanaa ausaivakidiri avu huruutauvo iya too vauduu teeda ² ari ngiaammuauya inna tunoo: Vitaira-o, gioono mminnamminnaa maisaivaa varaivaara aa vaidi aavo ari kaanaa ausaivakidiri avuuvo huruutainnee? Vara ariinoo mminnamminnaa maisaivaa varaivaara inna avuuvo huruutainnee? Vara ari kaano koovaitanaano mminnamminnaa maisaivaa varaivaara inna avuuvo huruutainnee? ³ tuduu rikioo Yisuuva iya kuaivaa sai tunoo: Hama ariinoo mminnamminnaa maisaivaa varooduu inna avuuvo huruutairavai. Hama ari kaano koovaitana mminnamminnaa maisaivaa varooduu inna avuuvo huruutairavai. Anutuugo inna tino rikioo inna avuuvo kava teeno inna variravai Anutuugaa yaagueeqaivo kooyaa vakiaiveeraivaara ari kaanaa ausaivakidiri inna avuuvo huruutairavai. ⁴ Suaivo homo ikiannavai vaikiyai ivo ni titooduu na tummuaiavaa mmooriiyauvaa ta iikiaravai. Heenaivo ngioo varinoo. Heenaivo nnino rikioo hama gioonna kiaapu voovoono fai mmooriivaa iinaravai. ⁵ Homo na mmatayaa variaua suaivaki tooba subiaavo mmeekiaivo taineema na gioonna kiaapu mmatayaa diaiya mmeekiaivai variaunoo. ⁶ Yisuuva itaa kua kua kioo mmataivau kuaanuuvaa visi kioo mmataivaata kuaanuuvaatama hanigiaanigieema kioo habara kioo vaidiivaa avuuvaitanau siikairavai. ⁷ Siikama kioo inna tunoo: Viee viee oro nnoori haruunga Siruaama ivakidiri ai avuuvaitana finianee, tiravai. Nnoori haruunga Siruaama nnutuuvaa oyaivo tunoo: Titeeravaivee,

tiravai. Yisuuva inna tuduu rikioo oro nnoori haruungaivakidiri ari avuuvaitana fini kioodoo inna avuuvaitana yoketauduu kati taa roo kava vara ranoo nniravai.

⁸ Nnudu ari seenaiyaatama vaa tauraa ivo ngiaaru tuduu tooyaatama innara tunoo: Ai, aa vaidi aavo tauraa ngiaaru tira vaidiiwonnee? ⁹ tuduu vooyaano tunoo: Ivoovee, tuduu vooyaano tunoo: Ai, hama ivovee. Kati innanikaraiவை, tuduu rikioo vaidiiivo ariinoo tunoo: Mo aanna na ivoona iikiaunoo, ¹⁰ tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Ai, mo a dataama kiaannanooonno i avuuvo tainnee? ¹¹ tuduu rikioo ivo tunoo: Vaidiivaa nnutuuvo Yisuuva ivaano mmataivaata ari kuaanuvaatama hanigiaanigieema kioo ni avuuvaitanau siikama kioo ni tinoo: Oro nnoori haruunga Siruaamadiri ai avuuvaitana finianee, tikiai na oro nnooriivakidiri fini kiauko ni avuuvo taivaivee, ¹² tuduu rikiada iya inna yaparaida tunoo: Mo ivo deevakiinno variinnee? tuduu rikioo sai tunoo: Hama neeta tauvaivee, tiravai.

Yisuuva avu huruutauvaa tuqinnoovaa Farisaiya tiravai

¹³ Tuduu vaa tauraa inna avu huruutauvaa Yisuuva tuqinnoovaa ari seenaiya vitada Farisaiyasi viravai. ¹⁴ Ii suai ivaki Yisuuva mmataivaadiri vaidiivaa avuuvaitanau siikauduu inna avuuvo too suaivaki Yutayaiya kati varira suaivai vairavai. ¹⁵ Vauvaara Farisaiya vaidiivaa yaparaida tunoo: Dataama kieenna ai avuuvaa yoketaama taannannee? tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ivoono mmataivaa ni avuuvaitanau siikama kioodoo na fini kiaaduu ni avuuvo teeravaivee, ¹⁶ tuduu rikiada Farisai

vooyaano tunoo: Aa vaidi aavo hama kati varira suai aataruuyauvaa arinaima too iivaara ivo hama Anutuugaasidiri tiivaivee, tuduu vooyaano tunoo: Hama mminnamminnaa maisa varai vaidivoono Anutuugaa mmoori ari vookarai atai aayauvaa iinoo. Iya itaa kua kiasa kiada vooyaano vo yaata utiravai yaata utuduu vooyaano vo yaata utiravai voovaugiataama yaata utiravai.

¹⁷ Ivaara Farisaiya kava inna yaparaida tunoo: A kiannanoo: Iva ni avuuvaa tuqinnaivaivee, kiasa innara dataa kuainna kiannanee? tuduu rikioo iya sai tunoo: Ivo forofetaavaivee, ¹⁸ tuduu Yutayaa vaidiiya tauraa ivo avu huruutavai varioo nnaagiai yoketaama varuuvaara hama kutaavaivee kiasa kiada ari kaano koovaitanaara aayanna tuduu nnuduu ¹⁹ ivaitana yaparaida tunoo: Aanna ngii maapuvainnee? Ngia innara kiasanoo: Ta avu huruutavai mmataunnavaivee, kiasavainnee? Mo dataakiasa aanna inna avuuvo tainnee? ²⁰ tuduu rikiada ivaitana iya sai tunoo: Vaa ta taunnaanoo. Aanna ti mmaapuvai. Ta avu huruutavai inna mmata kieeravai. ²¹ Makee inna avuuvo taivaara hama teeta teeta rikiaunnavaivee. Ari deevoono inna avuuvaa tuqinnaivaa hama teeta teeta rikiaunnavaivee. Inna yaparakiatee. Vaa ivo yokeevaivee. Fai ivo ariinoo ngii giaa ngii minaravaivee. ²² Yutayaiyara aatuuda kaano koovaitana itaa kua tiravai. Vaa Yutayaa vaidiiya kua yeena rau kiada tunoo: Fai gioonna kiasapu voovoono Yisuunnara kooyaa Anutuugo mmataama kioo vaidiiivoovee tinai fai itaa kua tii gioonna kiasapuvo nuunaira nnauvaki vivoora kiasa ta ooqoo kiasaravaivee. ²³ Iya itaa kua tuuvaara ari kaano

koovaitana quiivaqaiavaa tida tunoo: Vaa ivo yokeevaivee. Inna yaparakiatee, tiravai.

²⁴ Kava vooneetu Farisaiya vaa tauraa avu huruutauvaara aayanna rooduu nnuduu inna tunoo: Anutuuqaa kua kutaivaa tinaraivaara kutaavaivee kianee. Vaa ta taunnavai. Ii vaidi ivo vaa mminnamminnaa maisaivaa varaivaivee, ²⁵ tuduu rikioo iya sai tunoo: Ivo mminnamminnaa maisaivaa varaivainnee? Vara hama varaivainnee? Hama neeta tauvaivee. Mmuaa mmooriyai vaa na tauvai. Tauraa na avu huruutavai variauvai. Aanna makee ni avuuvaa na yoketaama taunoo, ²⁶ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ivo aaniivai i iivainnee? Dataama kioo i avuuvaa iikiainna a taannanoo, ²⁷ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Mo vaa na ngii giaa ngii miaukai hama ngia rikiaanoo. Mo aaniira ngia kava ivaa rikiaaraida ni yaparakiainnee? Mo ngieeta inna nnaagiaivau ngii nookiatainnee? Ngia ivaaraida ni yaparakiainnee? ²⁸ tuduu rikiada innara nnannatooduu tunoo: A inna nnaagiai nuairaiquavee. Ta Musiinna nnaagiai nuairaiyavee. ²⁹ Anutuuqo Musiinnaata kua tuuvaa vaa ta rikiaunnavai. Aa vaidi aavaara ta kiaunnanoo: Deedaadiri nniivainnee? kiaunnanoo, ³⁰ tuduu rikioo ivo iya sai tunoo: Ni noonnaata mmaapuvee. Na rikiauko ngii kuaivo ari vookarainoo. Iva vaa ni avuuvaa tuqinnaikai na ni avuuvaa taukai ngia iva ii mmoori oyaivaa hama tuqinnama taanoo. ³¹ Vaa ta rikiaunnavai. Vaidi kaayau mminnamminnaa maisa varaivaa hama Anutuuqo inna kuaivaa rikiaivai. Vaidi voovoono ari ausa mmuduuyaivaa Anutuuqaa mmioo inna kuaivaa tuqin-

nama rikioo iivaa Anutuuqo inna kuaivaa rikiaivai. ³² Ngiau mmataivaa uu suaivakidiri ngioo ngioo numa aanna makee ta variaunna suaivaki vaidi voovai mmatoo suaivakidiri avu huruutavai varuuvaa vaidi voovoono inna avuuvaa tuqinneeraivaara hama ta rikiaunnano. ³³ Aa vaidi aavo hama Anutuuqaasidiri tiitiri. Vo mmoori vo mmooriivaa hama yopeema iitirivee, ³⁴ tuduu rikiaada Yutayaa vaidiiva inna sai tunoo: I kaano koovaitana mminnamminnaa maisa suvuuvaitanaano meediyaa i mmata kiokuaano a yokeenna mminnamminnaa maisaivaa tasipama variee aanna makee a ti vitainarannee? Hama yopeema ti vitainaravee, kiasa kiada nuunaira nnau pinaivakidiri inna vitada mmaanai kiada ivaki kava nuaivoora inna ooqo tiravai.

Hama ausa hanigieeraiya avu huruutaiya roosi-ima variaavai

³⁵ Iya inna mmaanai titoo kuaivaa Yisuuva rikioo innara buaama roo tooduu inna too vauduu too inna tunoo: A Vaidiivaa Mmaapuuvaa kutaavaivee kiannannee? ³⁶ tuduu rikioo vaidiivo inna sai tunoo: Nnoonnao, inna gioononnee? Innara ni giaa ni minai fai na innara kutaavaivee tinaravee, ³⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Vaa a inna taannakuavee. Na aanna ivoona aita kua kiaunoo, ³⁸ tuduu rikioo ivo inna sai tunoo: Ni Udaanga-o, na aiyara kutaavaivee kiaunoo, kiasa kioo pinaama innara mmuduuya ruoo innara yoketairavai.

³⁹ Innara yoketauduu Yisuuva tunoo: Gioonna kiaapu mmatayaa variaya yaparainaraivaara na tiiravai. Avu huruutaiya fai tuqinnama teekiai avu tuqinnama taiya avu huruutaiya roosiima

variateeraivaara na iya yaparainaraivaara tiiravaivee, ⁴⁰ tuduu rikiada Farisai vaidi vooya inna tasipama duuyaano inna kuaivaa rikiada inna yapara rida tunoo: A tiyarainna kiannanee? Teeta avu huruuta kiaunnaya variaunnee? ⁴¹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia avu huruuta kiaaya variaatiri. Hama mminnamminnaa maisaiyauvaara mmannammanna ngii mmuaararaitirivee. Ngia kiaanoo: Ta tuqinnama taunnanoo, kiaivaaraida mminnamminnaa maisaiyauvaara homo ngii mmuaararainoo, tiravai.

10

Yisuuva sipisiipa hanikiaivaudiri mmataama kioo tiravai

¹ Yisuuva itaa kua kua kioo tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Vaidi voovoona hama puara sipisiipaiya hanikia keegiaidaadiri virainno hanikia vovaatadaadiri karoo kuivoono inna mmuara vareera vaidivaivee. ² Keegiaidaadiri kuai vaidiivoono inna puarara haitatuura vaidivai. ³ Puarara haitatuuraivoono nnikio sipura haitatuura vaidiivo innara sipuuvaa hatuaa kiaikio ivo ari sipisiipaiya nnutuuyauvaa tikiai rikiada inna avaivaa arinaima rikiada innasi ngiaavo ivo iya vitoo mmaanai kuaivai. ⁴ Vioo ari sipisiipa mmuakiaayara tikiai mmaanai kuaavo ivo iya tauraa kuaikiai iya inna avaivaa arinaima rikiaivaara inna nnaagiai kuaavai. ⁵ Hama ari vo vaidi voovoona tikiai rikiada inna nnaagiai kuaavai. Hama iya inna avaivaa arinaima

rikiavaara iya innara aatuuda ngiari taivau kuaavaivee, tiravai.

⁶ Yisuuva ii kua ivaudiri mmataama kioo tuduu iya hama oyaivaa arinaima rikieeravai.

Yisuuva sipisiipaiyara yoketaama haitatuuraivovee

⁷ Hama rikiooduu Yisuuva kava iya tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Neenoo puara sipisiipaiya hanikiaivaa keegia sipuuvoona iikiaunoo. ⁸ Ni tauraa varuu vaidiiya tuduu hama puara sipisiipaiya iya avaiyauvaa rikieeravai. Iya mmuara vareera vaidiiya roosuvaara hama iya avaiyauvaa rikieeravai. ⁹ Neenoo sipuvai. Fai gioonna kiaapu voovoona niikinaadiri nnino Anutuugo inna vitoo yoketaivau yapaanaravai. Fai ivo aakiaana vioo kava mmaanai yeennaivaara vioo ngioonno varioo yeennaivaa nnaanaravai. ¹⁰ Mmuara vareera vaidiivoono numa mmuara varoo ruputinai putikio maisamaisai mmooriivaa iya iinaraivaara nniivai. Neenoo iya tupatupaa variraivaa varada yoketayoketaama variateeraivaara ngiauvaivee.

¹¹ Sipisiipaiyara yoketaama haitatuuraivo neenoovee. Yoketaama haitatuuraivoono ari sipisiipaiyauvaara yaata utuoo iyara putinaraivaara hama aatuunaravai. Fai putinaravai.

¹² Fai vaidi voovoona sipisiipara haitatuura mmooriivaara sikau irisaivaa vareeraivoono hama sipisiipara haitatuura tuanaavai varioo hama ivo sipisiipa nakaaraavoonora tuoo fai mmararaa avaikaraivo fai nnino rikioo ari taivau aatu kuanaravai. Vioo kino rikioo fai mmararaa avaikaraivo ngioo sipisiipaiya

guaraatino gutinai vida raubiriikiaaravai.
¹³ Vaidiivo sikau irisai varaanaraivaara
 nnaasu sipisiipaiyara haitatuunno hama
 sipisiipaiyara mmuduuya ruaivaara ari taivau
 aatu kuaivai. ¹⁴⁻¹⁵ Sipisiipaiyara yoketaama
 haitatuuraivo neenoovee. Ni Napoova arinaima
 ni taikiai na arinaima inna tauneema na ni
 sipisiipaiya arinaima taukai iya arinaima ni
 taavai. Fai na iyara putinaravai. ¹⁶ Na ni
 sipisiipa vooyauvai aa hanikia aavaki hama
 variaiyaatama fai na iyaatama vitee nninai iya
 ni avaivaa rikiada iyaatama mmuaavau varikiai
 neenoo mmuaavoono haitatuuraivoono iyara
 haitatuunaravai.

¹⁷ Na putinaraivaara ee-oo kiauvaara ni
 Napoova niyara mmuduuya ruaivai. Na
 putuee kava diitee varinaraivaara na aikiooma
 putinaraivaara ee-oo kiaunoo. ¹⁸ Hama vaidi
 voovoono ni tinai na putinaravai. Neneenoo
 tiee putinaravai. Putinaraivaara ee-oo tiee kava
 diitee varinaraivaara ee-oo tira yaagueeqaivo
 niiki vainoo. Aa kua aavaa ni Napoova tikiai na
 rikiauvaivee, tiravai.

¹⁹ Yisuuva itaa kua tuuvaara kava Yutayaa vaidi
 vooyaano vo yaata utiravai yaata utuduu vooy-
 aano vo yaata utiravai voovaugiataama yaata
 utiravai. ²⁰ Vooyaano tunoo: Mmagia maisaivo
 inna aakiaaki hara kioo varinoo. Ivo yaata du-
 unavai. Ngia aaniira inna kuaivaa rikiaannee?
²¹ tuduu vooyaano tunoo: Mo mmagia maisaivo
 vaidi aakiaana varitiri. Hama itaa kua tiitirivee.
 Mo dataama mmagia maisaivo vaidi avu huruu-
 taivaa tino rikioo avuuvaa taanarannee? Hama

yopeemavee. Iya itaa kua tiravai.

*Yutayaiya Yisuunna kuaivaa rikiada
unnakuavaivee tiravai*

²² Yutayaa gioonna kiaapuuya Yerusa-reemaivaki buusa voovai nnaara suaivo vainima nninoo. Ii buusa ivaa nnutuuvo Anutuugaa Nnauvaara Yoketaira buusavai. Ii suai ivo vati rira suaivai. ²³ Nuunaira nnau pinaivaa haayaivaa nnutuuvo Soromoonaa Nnau Haayaivaki Yisuuva nuainno varuduu ²⁴ Yutayaa vaidi vooya numa inna ututuuma kiada inna yaparaida tunoo: Ta ti rikiaatai kuaivaa a homoonna hokobama hatauma kiee iikiannanee? Nnaaru Yutayaiyara Anutuugo mmataama kioo vaidiivo aanna a ikuannee? Kooyaa ti kiaa ti mminai ta rikiaaravaivee, ²⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Vaa na ngii giaa ngii miaukai ngia hama ivaara kua kutaavaivee kiaanoo. Ni Napoova ni giaa ni muuvaugiataama na ari vookara ari vookarai mmooriyauvaa iikiaunoo. Inna ni mmooriyauvoono niyara kooyaa ngii vitainoo. ²⁶ Ngia hama ni puara sipisiipa tuanaaya variaivaaraida hama ngia niyara kutaavaivee kiaanoo. ²⁷ Ni puara sipisiipaiya ni kuaivaa rikiaiya na tuqinnama taukai ni nnaagiai ngiaavai. ²⁸ Ngiaani na tupatupaa variraivaa iya mminai fai hama ikiaivaki kuaaravai. Hama vaidi voovoono yopeema niisidiri guaraatino iya ravisi vitaanaravai. ²⁹ Ni Napoovaano iya ni miivoono mmuakiaaya yaataravai. Ivaara hama vaidi voovoono yopeema numa ni Napoonnasidiri iya

ravisi vitaanaravai. ³⁰ Ni Napoovaata neetama mmuaavaitanavee, tiravai.

³¹ Tuduu rikiada Yutayaa vaidiiya kava sikauyauvaa habati kiada innasi kagaariaara uduu ³² Yisuuva iya tunoo: Na kaayau yoketaa mmooriiyauvaa ni Napoova ni muduu iikiaiuyauvaina iikiaunoo. Mo ngia ivaki taavo datai mmoorivaara ngia yaata utida sikauyauvaa habati kiada niisi kagaariaara iikiaannee? ³³ tuduu rikiada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Hama iqii mmoori yoketaa iyauvaa a iikiannaiyauvaara ta sikauyauvaa habati kiada aiyaa kagaariaara iikiaunnaano. A Anutuugaara kua maisaivaa kiannaivaara ta sikauyauvaa habati kiada aiyaa kagaariaara iikiaunnaano. A mmanna vaidi aakuaanoona eenoo aiyara kiannano: Neenoo Anutuugovee, kiannano. Ivaaraida ta sikauyauvaa habati kiada aiyaa kagaariaara iikiaunnaano, ³⁴ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngii mmaanna tuu kuaivaki kua fafaara voovai vainoo. Anutuugo kua pinaivaara dira kieeta vaidiiyara tunoo: Ngia anutuuya variaano, tiravai. ³⁵ Vaa ta rikiaunnaano. Anutuugaa kua fafaara roo kuaivaki vai kuaivo tupatupaa kutaa kuavai vaivai. Nnaaru Anutuugo ari kuaivaa kiaa mmuuyara tunoo: Anutuuyavee, tiravai. ³⁶ Mo niiyara ngia dataikiaida kianne? Anutuugoono ni mmataama kioo ni titooduu na mmatayaa tiiravai. Na niniyara Anutuugaa Mmaapuvaivee kiauvaaraida ngia niiyara kiano: A Anutuugaara kua maisaivaa kiannano, kianne? ³⁷ Na hama ni

Napoonna mmooriiyauvaa iinai ngia sa niyara kutaavaivee kiatee. ³⁸ Fai na kutaa ni Napoonna mmooriiyauvaa iinai ngia hama niyara kutaavaivee ngii kiatainai ni mmooriiyauvaara inna aikioo kutaavaivee kiatee. Ni Napoova niiki varikiai na innaki variauvaara arinaima teeda rikiaateeraivaara na iikiau mmooriiyauvaa teeda kutaavaivee kiatee, ³⁹ tuduu rikiada iya keenaa inna utuaara uduu ivo hataumakinaa ari toovau viravai.

⁴⁰ Nnoori Yorotaana sainai tauraa Yuvuaano gioonna kiaapuuya nnoori apuu yoosinnaivaki Yisuuva oro ivaki hara kioo variravai. ⁴¹ Ivaki hara kioo varuduu kaayau gioonna kiaapuuya innasi nniravai. Numa varida ngiariita ngiari-ita kua tida tunoo: Hama Yuvuaano Anutuuqaa mmoori ari vookarauyauvaa iiravai. Aa vaidi aavaara Yuvuaano mmuakiaa kuavai tuuvoono kutaavai vainoo. ⁴² Iya itaa kua tuduu kaayau gioonna kiaapu ivaki varuuya Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

11

Rasaruuso putuuvakidiri Yisuuva tuduu diiteeravai

¹ Vaidi voovai nnutuuvo Rasaruuso yoosinna Betaniaa diaa vaidivai varuuvoono pinaa nniitareeravai vareeravai. Mariaaya Mataaya nnunna nnayoovaitana ii yoosinna Betaniaa ivaki variravai. ² Ii gioonna Mariaava ivoono heenna suuya suuda yoketaa vuuvaara pinaa sikau kagaari kioo varoo Yisuunna yukuuvaitanau tusaa siikama kioo ari kieeta yaasiivaadiri rugoovoota ari nnayaavaatama ii yoosinna

ivaki variravai. Ngiari vayaava Rasaruuso pinaa nniitäreeraivaa varooduu teeda ³ nnunna nnayoovaitana ngiaammuaa voovai titada tunoo: Oro Yisuunna kianee: Udaanga-o, vaa a vaidi innara pinaama mmuduuya riraivo pinaa nniitäreeraivaa varainoo, kianee, ⁴ tuduu rikioo oro Yisuunna kiasa mmuduu rikioo tunoo: Ii nniitarai ivaa varaivo fai inna raputino hama eeyaara putinaravai. Ivo putinaraivo hama kati putinaravaivee. Gioonna kiaapuuya Anutuuqaara kua yoketaivaa tida inna Mmaapuuvaaaraatama kua yoketaivaa kiaravaara fai ivo putinaravaivee, tiravai.

⁵ Yisuuva Mataannaraatama ari nnunnaivaa Mariaannaraata Rasaruusaaraatama pinaama mmuduuya riravai. ⁶ Mmuduuya ruoo Rasaruuso pinaa nniitaroo kuaivaa rikioonnaata ari varuu yoosinnaivaki varuduu taara suaivaitana taikeravai. ⁷ Taika kioodoo rikioo Yisuuva ari ngiaammuauya tunoo: Nnikiai ta kava vara ranada Yutayaa yoosinnaivaki kuaaravee, ⁸ tuduu rikiada ari ngiaammuauya inna sai tunoo: Vitaira-o, aa heena Yutayaiya sikau habati aiyaa kagaariaara kuaipinnainni a kava kuanarainna kiannanee? ⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Mo mmuaa suaivau yaakuuvaitana yukukidiri taarama suaivo vainoo. Ii suai iyauvunu suaivo mmannammanna taikiokio yapooma heenaivai. Itaama vaivaara gioonna kiaapu voovoono suaivau nuainno fai hama harurinaravai. Ivo mmataivo koo pataivau avuuvaa taa roo nuavaara hama harurinaravai. ¹⁰ Gioonna kiaapu voovoono heenaivaki nuainno

fai harurinaravai. Hama mmataivo koo pataivau nuaivaara harurinaravaivee. Yisuuva ari putinara suaivo hama vainima vauvaara itaa kua tiravai. ¹¹ Kiaa kioo kava ivo iya tunoo: Ti seena Rasaruuso vaa vuru vaivaivee. Fai na viee inna yuruunaravaivee, ¹² tuduu rikiada ari ngiaammuauya inna tunoo: Udaanga-o, ivo ari kati vuru vainno fai ariinoo diitoo hara kioo varinaravaivee, ¹³ kiasa kiada Yisuuva Rasaruuso vaa putuu kuaivaa iya kiasa mmuuvaara hama tuqinnama rikieeraida iya yaata utida tunoo: Ari kati ivo vuru vaivaarainno aavo itaa kua tinoo. ¹⁴ Iya itaama yaata utida tuduu rikioo Yisuuva kooyaa iya kiasa mmioo tunoo: Kutaa vaa Rasaruuso putivai. ¹⁵ Itaama vaikiyai na ngiiyara yaata utuee hama na inna tasipama variauvaara ni yoketaiino. Ngia niyyara kutaavaivee kiateeraivaara na hama inna tasipama variauvaara ni yoketaiino. Nnikiai ta innasi kuaaravaivee, ¹⁶ tuduu Tumaasaa ari seenaiyaano innara tuu nnutu vuaivo Gaabivaano ari seena ngiaammuauya tunoo: Nnikiai teetama vida ti vitairaivaa tasipama putuaaraivaara kuaaravee, tiravai.

Putuaiya diiteeraivaaraata tupatupaa variraivaaraatama Yisuuva tiravai

¹⁷ Yisuuva yoosinnaivaki ngioo varioo rikiooduu vaa Rasaruuso putuoo mmata nnauvaki taarama taarama suai vauvaara iya inna kiasa mmuduu rikieeravai. ¹⁸ Ii yoosinna ivaa nnutuuvo Betaniaa ivo Yerusareema vainima kiisama oro ngieerama vaira yoosinnavai. ¹⁹ Kiisama ngieerama vauvaara kaayau Yutayaa

gioonna kiaapuuya Mataaya Mariaayasi viravai. Innidana ausaivaitana mmuaararoovo taikaiveera ivaitanaasi viravai.

²⁰ Mataava Yisuuva nninara kuaivaa rikioo inna sunaanara vuduu Mariaava nnauvaki hara kioo variravai. ²¹ Varuduu Mataava oro Yisunna tunoo: Udaanga-o, e aavaki variannatiri. Hama ni vaavova putitirivee. ²² Mo vaa na taunoo. Fai makee eenoo Anutuuqaa yaparaino fai ivoono a yaparakiannaivaa i mminaravaivee, ²³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Fai i vayaava kava diitaanaravaivee, ²⁴ tuduu rikioo Mataava inna sai tunoo: Vaa na rikiaunoo. Fai suai nnaagiai gioonna kiaapu putuaiya kava diitaara suaivaki ivootama iya tasipama kava diitaanaravaivee, ²⁵ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Gioonna kiaapu voovoono putuoo kava diitaanaravaa na nakaaraivovee. Gioonna kiaapu voovoono tupatupaa variraivaa varaanaravaa na nakaaraivovee. Fai gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiivo putino vaidi kaanaivo tupatupaa varinaravai. ²⁶ Fai gioonna kiaapu voovoono hama putirainno hara kioo varioo niyara kutaavaivee tiivo fai tupatupaa varinaravai. A ivaara kua kutaavaiveenna kiannanee? Vara a ivaara unnakuavaiveenna kiannanee? ²⁷ tuduu rikioo Mataava inna sai tunoo: Yo, Udaanga-o, nnaaru Anutuuqo ari Mmaapuuvaa mmataama kioo mmatayaa kuanee tuuvo aanna ivoonna a iikiannanoo. Na ivaaraina kutaavaivee kiaunoo, tiravai.

Yisuuva rateeravai

²⁸ Mataava kiaa kioo kava vara ranoo numa ari nnunna Mariaannaata vitoo oro mmaraa tonai

voovau dioo vainno tunoo: Vitairaivo vaa aavaki nniivo aiyara tinoo, ²⁹ tuduu rikioo akiairauduu innasi viravai. ³⁰ Vuduu Yisuuva hama vaama kioo yoosinnaivaki nnirama kioo homo Mataava innaata kua tuuvaki dioo vairavai. ³¹ Dioo vauduu Yutayaa gioonna kiaapuuya Mariaanna nnauvaki inna ausa mmuaararaivo taikaiveera inna tasipama varuuya tooduu ivo makee tuduu diitoo mmaanai vuduu teeda iyaatama diitada inna nnaagiaivau viravai. Mariaava diitoo vuuvaara iya yaata utida tunoo: Rasaruusaa mmata nnauvau rataanarainno ivo kuainoo, kiasa kiada iyaatama inna nnaagiaivau viravai.

³² Yisuuva duuvaki Mariaava oro too vioo varoo inna yuku oyaivaki vairavai. Vainno tunoo: Udaanga-o, boo, mo a aavaki varunnatiri. Ni vaavova hama pututirivee, ³³ tuduu rikioo Yisuuva Mariaava ratoo varuuvaa too Yutayaa gioonna kiaapu inna tasipama nnuuyaatama ratada varuuvaa tooduu inna ausa vuatinniivo hanigioo ari vo ausa vuatinnivai vairavai. ³⁴ Vauduu ivo iya yaparainno tunoo: Mo ngia deevaki inna haukieeravainnee? tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Udaanga-o, a numa taanee, ³⁵ tuduu Yisuuva rateeravai. ³⁶ Ratooduu teeda gioonna kiaapu Yutayaiya tunoo: Ai, inna taatee. Ivo pinaama Rasaruusaara mmuduuya ruoo in nara ratainoo, ³⁷ tuduu rikiada vooyaano tunoo: Iva inna aikiooma vaidi avu maisaivaa tuqinnooduu rikioo ivo avuuvaa teeravai. Iva aavau hara kioo varutiri. Rasaruuso hama pututirivee, tiravai.

Yisuuva Rasaruusaa tuduu kava diiteeravai

³⁸ Tuduu Yisuunna ausa vuatinniivo kava hani-gioo ari vo ausa vuatinnivai vairavai. Vauduu rikioo ivo vioo vioo oro mmata nnauvaki tooduu vaa iya Rasaruusaa oonauvaki hau kiada sikau sipuuvaadiri rau kieeravai. ³⁹ Rau kioodoo too tunoo: Sikau sipuuvaa hatuaa kiatee, tuduu rikioo vaidi putuuvaa nnunna Mataavaano Yisu-unna sai tunoo: Ai, Udaanga-o, vaa maisa suu-daivo kuaivaivee. Vaa ivo putii suaivo taarama taarama suai heena taika kiaivaivee, ⁴⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Vaa na i kiaa i mmi-auvaivee. A niyara kutaavaivee tiee fai Anutu-uqaa mmoori ari vookaraivaa a taanaravaivee, ⁴¹ tuduu iya sikau sipuuvaa hatuaa kioodoo Yisu-uva ngiau aapu reeri too vainno tunoo: Ni Napoo-o, a ni kuaivaa rikiaannaivaara na ai-yara yoketaavaivee kiaunoo. ⁴² Vaa na riki-aunoo. A mmuakiaa suai ni kuaivaa rikiaan-navai. Aa na tinara kua aavaa hama niniyara tinaravai. Gioonna kiaapu aavaki diaiya a ni titoovaara kutaavaivee kiateeraivaara na tinar-avaivee, ⁴³ kiaa kioo kuaivaa pinaama aayanna roo tunoo: Rasaruuso tummuanee, ⁴⁴ tuduu rikioo vaa putuuvo diitoo ivakidiri tiiravai. Inna yuku yaakuuvaa buruqa yeenaivaadiri purupu-ruuma kioovaata tinniivau buruqa rummua apu kioovaatama diitoo tiiravai. Tuuduu rikioo Yisu-uva iya tunoo: Innayaadiri yeenayaanaiyauvaa rukuasaa kikio kuaivee, tiravai.

Vaidiyya Yisuunna mmaara kua kiaa yeena rairavai

(Matai 26:1-5; Marakaa 14:1-2; Rukaaso 22:1-2)

⁴⁵ Tuduu rikiada gioonna kiaapu Yutayaa vooya vaa Mariaanna tasipama nnuuya Yisuuva uu

mmooriivaa teeda innara kutaavaivee tiravai.
⁴⁶ Tuduu vooya vaidi Farisaiyasi vida Yisuuva
uu mmooriivaara iya kiasa mmiravai. ⁴⁷ Kiaa
mmuduu rikiada vaidi Anutuuqaara kati puara
hudeera kieetaiyaata Farisaiyaatama nuunaida
vaidi kua yeena rairaiyasi vida nuunaida
varida kuakuaakuaiyauvaa tida tunoo: Mo
ta dataama iikiarannee? Aqaa vaidi aavo
kaayau Anutuuqaa mmoori ari vookara ari
vookaraiyauvaa iivaivee. ⁴⁸ Fai ta teeda pikikio aa
mmoori aavaa mmannammanna yaagueeqama
kioo iinai rikiada fai mmuakiasa gioonna
kiaapuuya innara kutaavaivee kiaravai. Fai
ta itaikiai rikiada ti kieeta nnoonna yoosinna
Rooma variaya ngiari ngiaammua rapiraiya
titakiai nnida fai ti nuunaira nnau pinaivaa
havarata raubiriima kiada tiita rupuuta taika
kikio fai hama ti nnutuaatainaravaivee, ⁴⁹ tuduu
rikioo iyakidiri ii nuanu ivaki Anutuuqaara kati
puara hudeera vaidi kieeta tuanaivaa nnutuuvo
Kayapaava tunoo: Ngia kumimakayavee.
⁵⁰ Hama ngia arinaima rikiaano. Mmuakiasa
Yutayaa gioonna kiaapuuyaata putu taika
kiarainnoo. Mmuaa vaidivai mmuakiasa
gioonna kiaapuuya tiyara putinaraiivo inna
yoketaavaivee, ⁵¹ kiasa kioo tuuvo hama arinaidiri
tiravai. Anutuuqoono kiasa mmuu kuaivaa
tiravai. Ii nuanu ivaki Anutuuqaara kati puara
hudeera vaidi kieeta tuanaavai variravoonora
tuoo Yutayaa gioonna kiaapuuyara Yisuuva
putinaraiivara ivo mmuaanaa itaa kua tiravai.
⁵² Yisuuva hama Yutayaa gioonna kiaapuuyara
nnaasu fai putinaravai. Mmuakiasa mmatavau

variaa Anutuuqaa nnaakara tuanaa variyaiya rupi nuunainaraivaara putinaravai. Kayapaava ivaara kiaa kioo hama oyaivaa arinaima rikieeravai. ⁵³ Ii suai ivakidiri Yutayaa kieetaiya Yisuunna rupertikio putuaiveeraivaara kua yeena rairavai. ⁵⁴ Kua yeena rauduu rikioo hama Yisuuva Yutayaa mmataivau kooyaa nuairavai. Ivo ivaki pikioo oro koo mmuyai gaanga yoosinna voovai vainima vau yoosinnaivaa nnutuuvo Eparaima ivaki ivo ari ngiaammuauya tasipama variravai.

⁵⁵ Varuduu Yutayaiya buusa Varaigiataivaa nneera suaivo vainima vauduu gioonna kiaapuuya vo yoosinna vo yoosinnadiri Yerusareema vida iya Anutuuqaara mmamma finira aataruuvaara iida nnaagiai buusaivaa nnaaraivaara viravai. ⁵⁶ Iya oro varida Yisuunnara buaama rada nuaida oro nuunaira nnau pinaivaki nuunaida dida vaidida ngiari yapara ngiari yaparaida voovoona voovai tunoo: A dataamainna yaata utuannanee? Vo fai ivo buusaivaa nnaanaraivaara nninaranee? Vo hama nninaranee? tiravai. ⁵⁷ Iya itaa kua tuu suaivaki vaa Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiiyaata Farisaiyaatama teerama kioo kuaivaa yaagueeqama tida tunoo: Gioonna kiaapu voovoona ivo variivaki taivoona ti kiaa ti mmiaivee, tiravai. Iya Yisuunna utuaaraivaara itaa kua tiravai.

12

Gioonnaivo Yisuunnayaa heenna suuya

*suuda yoketaa vuuvaa apiravai
(Matai 26:6-13; Marakaa 14:3-9)*

¹ Buusa Varaigiataivaa nneera suaivo vainima vauduu yaaku sai suaivai karasaidiri mmuaa suaivo homo vauduu too Yisuuva diitoo yoosinna Betaniaa viravai. Vaidi Rasaruuso vaa putuduu Yisuuva inna tuduu diitoovoono ivaki variravai.

² Ivaki varuduu ari seenaiya Yisuunnani yeennaiyauvaa huda teerama kiooduu Mataava yeennaiyauvaa iya mmuduu nneeda varuduu Rasaruuso Yisuunna tasipama yeenna nnoo variravai.

³ Iya yeenna nneeda varuduu Mariaava heenna suuya suuda yoketaa vuu toori kiisaivaa sikau pinaivaadiri yookaama kioovaa varoo numa Yisuunna yukuuvaitanau tusaa kioo ari kieeta yausiivaadiri rugeeravai. Ruga kiooduu suuyaivaa suuda yoketaivo nnauvaki suvuairavai. ⁴⁻⁵ Suvuau kiooduu Yisuunna ngiaammuaau voovai nnutuuvo Yutaaso Isariooto ivo Yisuunna nnammutuaiya fai kooyaa inna vitainara ngiaammuauvoono tunoo: Ta aaniira hama aa heenna suuya suuda yoketaa kuai aavaa vaidiiya mmida irisai sikau pinaiyauvaa (300) varada gioonna kiaapu mmanna haipuuya mmiaunnannee? ⁶ Iva hama mmanna haipuuyara boo tioo itaa kua tiravai. Iva ari mmuara vareeraivaara yaata utuoo itaa kua tiravai. Iva iya sikau utuaivaa varoo nuainno varioo ariyara ivakidiri vareeravai. ⁷⁻⁸ Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Sa Mariaanna itaa kua kianee. Pikino iikiaivee. Mmanna haipu gioonna kiaapuuya tupatupaa ngii tasipama varikiai ngii iyara tuqinnaaravai. Hama na tupatupaa ngii tasipama varinaravai. Ivo heenna suuya suuda

yoketaa kuaivaa ni mmammayaa tusaa apuoo varioo na putinai ni hakuaaraivaara mmuaanaa teerainno varinoo, tiravai.

Rasaruusaa mmaaraa kua tiravai

⁹ Yisuuva Betaniaa nnuuvaara kaayau gioonna kiaapu Yutayaiya rikiada ivakira nniravai. Hama Yisuunna nnaasu taara nniravai. Yisuuva tuduu rikioo Rasaruuso putuuvakidiri diitoovaaraatama taara nniravai. ¹⁰ Ivaara Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiya vaa Yisuunnara kua kiasa teerama kiaya Rasaruusaatama rupertikio putuaiveera kua tida yeena rairavai. ¹¹ Yisuuva tuduu Rasaruuso diitoovaara kaayau gioonna kiaapu Yutayaiya ngiari kieetaiya pikiada Yisuunnara kua kutaa vaidivaivee tiravai. Tuuvaara kati Anutuuqaara puara hudeera vaidi kieetaiya Rasaruusaatama rupertikio putuaiveera kua tida yeena rairavai.

Yisuuva Yerusareema vuduu iya innara siri-gairavai

(Matai 21:1-11; Marakaa 11:1-11; Rukaaso 19:28-40)

¹² Vauya patauduu kaayau gioonna kiaapuuya Varaigiataa buusaivaa nnaara Yerusareema vaa nnuuya Yisuuva ivaki nninara kuaivaa rikieeravai. ¹³ Rikiada innara sirigaida muusa apu roosuuyauvaa rakau utida inna sunaara saidi vida varida aayanna kiasa rada tunoo: Anutuuqo yoketaivovee. Udaanga Anutuuqo inna titooduu tuuvo nninaraivaara ivo innara yoketaakiaivee. Isarairaaya kieetaivaara Anutuuqo innara yoke-taakiaivee. ¹⁴ Iya itaa kua tida varuduu Yisuuva puara togii karaasaivaara buaama kioo tooduu

inna too vauduu too inna mmookaivau karoo varuduu inna vitoo nniravai. ¹⁵ Nnaaru Anutu-uqaa yanaivaki forofetaivo ivaara reeravai. Ivo ivaara kua fafaara roovo tunoo:

Yoosinna Sioonaa gioonna kiaapuuya sa aatuukiatee. Taatee.

Ngii kieetaivo puara togii karaasaivaa mmookaivau varikio vitoo nninoo.

Fafaaraivo vauvaugiataa ii suai ivaki kaanaivo vairavai. ¹⁶ Iqii suai ivaki Yisuunna ngiaam-muauya hama arinaima kua oyaivaa rikieeravai. Yapooma Yisuuva putuoo kava diitoo ari Koonnasi vira suaivaki iya arinaima rikieeravai. Ii kua ivo innara fafaara roo kua ivaaraatama gioonna kiaapuuya innara itaama uuvaaraatama arinaima rikieeravai.

¹⁷ Yisuuva Rasarusaa tuduu putuuvakidiri diitoo suaivaki gioonna kiaapu ivaa tooya ivaara ngiari seenaiya kiaa mmiaa rada nuairavai.

¹⁸ Kiaa mmiaa rada nuauduu rikiada Yisuuva ari vookarau mmooriivaa itaama uvvaa rikioovaara kaayau gioonna kiaapuuya nuunaida ivo ngioo varuu suaivaki inna sunaara viravai. ¹⁹ Iya inna saidi vuduu teeda vaidi Farisaiya ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Mo taatee. Hama ta yopeema vo mmoorivai inna iikiaravee. Vaa mmuakiaa gioonna kiaapuuya inna nnaagiai kuaavaivee, tiravai.

Ereengaa vaidi vooyaano Yisuunnasi nniravai

²⁰ Gioonna kiaapuuya Yerusareema buusa nnaara vida ngiari ausa mmuduuyaiyauvaa Anutu-uqaa mmiaaraivaara vuduu Ereengaa kua tira vaidi vooyaataama iya tasipama viravai.

²¹ Vida tooduu Karirayaa diaa vaidiivo kiisa

yoosinnaivaa nnutuuvo Betesaitaa diaa vaidiivaa nnutuuvo Piriipoota Yerusareema varuduu Ereengaiya innasi vida tunoo: Ti vaidi-o, ta Yisuunna taara ngiaunnaanoo, ²² tuduu rikioo Piriipo oro Adiriaasaa iya kuaivaa kiaa mmi kioo innaata sunoo oro Yisuunna kiaa mmiravai. ²³ Kiaa mmuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Suaivo vaa nninoo. Na Vaidiivaa Mmaapuuvaa ni nnutuuvo ngiau aapu kuanara suaivo vaa nninoo. ²⁴ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Yeenna vuiitaivaa uruuvo ari mmuaavai vainno hama iiraatinaravai. Fai mmataki vainno rusitioo raubiriinno uruoo iiraiyauvo kaayauyauvai vainaravai. ²⁵ Fai gionna kiaapu voovoona ari mmatayaa varinaraivaara mmuduuya ruoo ruoo fai inna variraivo raubiriinno taikaanaravai. Fai mmatayaa varira suaivaki gionna kiaapu voovoona hama ari mmatayaa variraivaara mmuduuya rirainno fai inna variraivo hama raubiriirainno fai tupatupaa vainaravai. ²⁶ Fai gionna kiaapu voovoona ni mmooriivaa varaanaree tioo ni nnaagiai ngiaivee. Na varinaraivaki ivoota ni tasipama varinaraivaara ni nnaagiai ngiaivee. Fai ivo ni mmooriivaa varano ni Napoova irisai inna nnutuuvaa ngiau aapu yapaanaravai.

Yisuuva ari putinaraivaara tiravai

²⁷ Aanna na rikiauko ni yaata vuatinniivo hanigioo ari vo yaata vuatinnivai vainoo. Na iyaara dataa kua tinarannee? Fai na tinara: Ni Napoo-o, aa suai aavaki a mmuaararavaa ni minaraivaa eenoo ooqoo kianee, tinarannee? Fai na hama itaa kua tinaravai. Aqaa suai aavaki

na mmuaararaivaa varaanaraivaara tiiravaivee. ²⁸ Ni Napoo-o, a mmuaararaivaa ni mino i nnutuuvo ngiau aapu vakiaivee, tuduu rikioo ngiau aapuuvakidiri kuaivo tioo tunoo: Vaa na iikiau ko ni nnutuuvo ngiau aapu vainoo. Fai na kava iino ni nnutuuvo fai kava ngiau aapu vainaravaivee, tiravai.

²⁹ Gioonna kiaapuuya iya tasipama duuya ii kua ivo ngiau aapuuvakidiri tuu kua ivaa rikiaada vooyaano tunoo: Ngiaarunno akua tinoo, tuduu vooyaano tunoo: Aangeraa voovoono innaata kua tinoo, tiravai. ³⁰ Tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Neenoo kuaivaa rikiee Anutuuqaara kutaavaivee tinaraivaara hama kuaivo ngiau aapuuvakidiri tiivai. Ngiengieenoo kuaivaa rikiaada Anutuuqaara kutaavaivee kiateeraivaara kuaivo ngiau aapuuvakidiri tiivai. ³¹ Aanna makee Anutuuqo gioonna kiaapu mmatayaa variayaki kua pinaivaa iyaki yapaanaravai. Fai na gioonna kiaapu mmatayaa diaiyara geedai dira vaidiivaa yaataraanaravai. ³² Iya ngiauvau ni haara kikio rikioo na iina rikinai teeda mmuakiaa gioonna kiaapuuya iya ausaiyauvo niisi ngiatangiataivaara varida yaata utuaaravaivee, tiravai. ³³ Iya dataama inna iikio iva putinaraivo kooyaa vainaraivaara ivo itaa kua tiravai. ³⁴ Ivo itaa kua tuduu gioonna kiaapuuya inna sai tunoo: Vaa ta rikiaunnano. Ti mmaanna tuu kua voovai tinoo: Anutuuqo mmataama kioo vaidiivo fai tupatupaa varinaravaivee, tiivai. Mo ivo itaa kua tiivaara a dataama kiee kiannano: Vaidiivaa Mmaapuuvaa iya ngiauvau haara kiaaravaivee, kiannanee? Mo ii Vaidiivaa Mmaapu ivo inna gioononnee? ³⁵ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo:

Tooba mmeekiaivo homo kiisa suai ngii tasipama vainoo. Ngii upisiinoora tida toobaiivo mmeekia tai suaivaungiaa nuaida varida variatee. Gioonna kiaapu voovoono upisiivaki nuainno hama ari nuainara aataruuvaa taivai. ³⁶ Ngia mmeeki-aivau varira gioonna kiaapu tuanaaya variateera mmeekiaivo ngii tasipama vai suaivaki ivaara kutaavaivee kiatee, tiravai.

Yutayaiya hama Yisuunnara kutaavaivee tiravai

Yisuuva ii kua ivaa kiasa taika kioo iya pikioo iya inna teevoora hataumannigiataa varia roo nuairavai. ³⁷ Vaa tauraa ivo iya avuuyauvunu kaayau Anutuugaa mmoori ari vookara ari vookarauyauvaa uudu iya iyauvaa teedaata hama innara kutaavaivee tiravai. ³⁸ Nnaaruaa vaidi forofetaivaa nnutuuvo Yisayaava tuu kuaivaa kaanaivo vakiaiveera iya itaama iiravai. Yisayaava tuu kuaivo tunoo:

Udaanga-o, hama gioonna kiaapu voovoono ta kiaunna kua mmayaayaivaara kua kutaavaivee tiivaivee.

Udaangaivo ari vookara ari vookarai mmooriiyauvaa iikio

hama voovoono arinaima too rikiavaivee.

³⁹ Yisayaava itaa kua tuuvaara Yisuuva uuvaa iya teeda rikiadaata hama innara kutaavaivee tiravai. Yisayaava vo kua voovai tuuvaaraatama iya Yisuuva uuvaa teeda rikiadaata hama innara kutaavaivee tiravai. Yisayaava Anutuugo tuu kua voovai fafaara roo tunoo:

⁴⁰ Iya ngiari avuuyauvaa teeda iya yaata tinniiyauvaa rikiada

ausaiyauvaa hanigiakiai na iya tuqin-
 neevoora kiaa
 na iya avuuyauvaa iikiauko upisiikiai
 na iya yaata tinniiyauvaa iikiauko
 yaagueeqaivaivee.

⁴¹ Yisuunna mmeekia ari vookaraivaa
 Yisayaava too innara kua tuuvaara ii kua ivaa
 fafaara roo tiravai.

⁴² Yisayaava tuu kuaivo itaama vauduaata
 Yutayaa vaidi kieeta kaayauya Yisuunnara
 kutaavaivee tiravai. Iya kutaavaivee kiaa
 kiadaata vaidi Farisaiyara aatuuda hama iya
 kooyaa Yisuunnara kutaavaivee tiravai. Iya
 nuunaira nnauyauvaki vikiai vaidi Farisaiya iya
 ooqoo tivoora kiaa hama kooyaa Yisuunnara
 kutaavaivee tiravai. ⁴³ Vaidiyya iyara vaidi
 yoketaayavee kiaaraivaara iya ausaiyauvo
 pinaama yoketairavai. Anutuugo iyara vaidi
 yoketaayavee tinaraiavaara iya ausaiyauvo
 kiisama yoketairavai. Ivaara hama iya kooyaa
 Yisuunnara kutaavaivee tiravai.

*Yisuuva tuu kuaivoono iyaki kua pinaivaa ya-
 paanaravai*

⁴⁴ Yapooma Yisuuva gioonna kiaapuuyaki
 puaisakama kuaivaa tioo tunoo: Gioonna
 kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiivo
 hama niyara nnaasu itaa kua tiivai. Ni
 titoovaaraatama itaa kua tiivai. ⁴⁵ Gioonna
 kiaapu voovoono ni taivoono ni titoovaatama
 tainoo. ⁴⁶ Tooba subiaavo mmeekiaivo
 taineema na mmatayaa tiee gioonna kiaapuuya
 mmeekiavai tiiravai. Gioonna kiaapu voovoono
 niyara kutaavaivee tiivoono upisiivaki varinoora

kiaa na mmeekiavai tiiravai. ⁴⁷ Hama na kua pinaivaa gioonna kiaapuuyaki yapaanaraivaara na tiiravai. Iya vitee aataru yoketaivau yapaanaraivaara na tiiravai. Fai gioonna kiaapu voovoono ni mmayaayaivaa rikioo mmanna yaata nnaasu rikioo hama iinai tee hama na kua pinaana inna yapaanaravai. ⁴⁸ Fai ivo hama ni mmayaayaivaa rikieerainno niiyara ooqoo tino rikioo kua pinaana inna yapaanarivo vainoo. Na kiau kuaivo kooyaa vaivaa hama ivo rikieerainno pikino fai yapooma suai nnaagiai ivoono fai kua pinaana inna yapaanaravai. ⁴⁹ Hama nenenaidiri kuaivaa yaata utuee ngii giaa ngii miauvaivee. Ni Napoova ni titoovoono ariinoo kuaivaa ni giaa ni mioo itaqitaama iya kiaa mmianee tiivaugiataama na ngii giaa ngii miauvaivee. Ivaara fai yapooma suai nnaagiai na kiau kuaivaa hama rikiaivaa ni kuaivoono kua pinaana inna yapaanaravai. ⁵⁰ Vaa na rikiauvai. Ni Napoova tii kuaivaa fai gioonna kiaapu voovoono rikioo iinnonno fai tupatupaa variraivaa varaanaravai. Ivaaraina ivo ni giaa ni mii kuaivaa na ngii giaa ngii miaunoo, tiravai.

13

Yisuuva ari ngiaammuauya yukuuyauvaa finiravai

¹ Buusa Varaigiataivaa nneera suaivo vainima vauduu mmuaa suaivai homo vauduu Yisuuva mmatayaa pikioo ari Koonnasi kuanara suaivo vaa vainima nnuuvaa vaa ivo rikieeravai. Ivo ari gioonna kiaapu mmatayaa varuuyara mmannammanna mmuduuya ruuvo ari suaivo

taikaanaraivakiaatama mmannammanna iyara mmuduuya riravai.

² Hannaudu too Yisuuva ari ngiaammuauyaataama yeenna nneeda variravai. Iyakidiri ngiaammuaui voovai Simoonaa mmaapuuvaa nnutuuvo Yutaaso Isariooto ivo Yisuunna nnammutuuiya kooyaa inna vitainara kuaivaa vaa Sataango inna yaataivaki yapeeravai.

³ Yisuunna ari Koova mmuakiaa mminnaivaara Dianeera yaagueeqaivaa inna mmuuvaa vaa ivo rikieeravai. Iva Anutuugaasidiri tuuvo kava innasi kuanaraivaaraatama vaa ivo rikieeravai.

⁴ Ivo itaama rikioo yeenna nnoovaata pikioo diitoo ari yaapa veraayaa diaivaa rabara kioo tauravaa vara ari tammaivaki rairavai. ⁵ Rau kioo nnooriivaa vara kioo pereeta voovaki tusaa kioo ari ngiaammuauya yukuuyauvunu finia roo nuainno varioo tauravaa ari tammaivaki rauvaadiri iya yukuuyauvunudiri ruga kioo ⁶ Simoono Petoroosaasi ngioo inna yukuuvaitanau fininara uudu Petorooso inna tunoo: Udaanga-o, a ni yukuuvaitanau fininarannee? ⁷ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Aanna na iikiauvaa hama a rikiee taannano. Fai yapooma a arinaima rikiee taanaravaivee, ⁸ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Hameetavee. A vaidi nnoonnakuavee. A mmoori vareera ngiaammuauvai roosiima ni yukuuvaitanau fininarainnoo. Aannaata nnaagiai suaiyauvakiaatama sa ni yukuuvaitanaudiri finianee, tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Fai na hama i yukuuvaitanau fininai hama a ni ngiaammuaukua varinaravaivee, ⁹ tuduu rikioo Simoono Petorooso inna sai tunoo: Udaanga-

o, sa ni yukuuvaitanau nnaasu finianee. Ni yaakuuvaitanaata ni kieetaivaatama finianee, ¹⁰ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Gioonna kiaapu voovoono ari mmamma eyommaavai fini kiaivoono ari mmammaivo yoketaivaara hama kava eyommaavai fininaravai. Ari kainaama rii yukuuvaitanaudiri nnaasu fininaravai. Ngia mmuakiaaya hama kainaamaataikiai yoketaama variaavo ngiikidiri mmuaavoono hama yoketaavai varinoo, tiravai. ¹¹ (Vaidi voovoono Yisuuva nnammutuaiya kooyaa inna vitainaraivaa vaa Yisuuva arinaima too rikieeravai. Ivaara ivo tunoo: Ngia mmuakiaaya yoketaama variaavo ngiikidiri mmuaavoono hama yoketaavai varinoo, tiravai.) ¹² Ivo iya yukuuyauvunudiri fini taika kioo ari yaapa veraayaa diaivaa kava vara uyu kioo ari yeenna nnoo varuu mmaataivau variravai. Varioo iya yaparainno tunoo: Aa mmoori na ngii iikiau aavaa oyaivaa vaa ngia teeda rikiaanee? ¹³ Ngia niyara Vitaira-o, Udaanga-o, kiaanoo. Na kutaa itaama variauvaara ngia safuumaida itaa kua kiaanoo. ¹⁴ Na ngii udaangavai variee ngii vitairavai variauvoono mmoori vareera ngiaammuauvaa mmoorivai na varee ngii yukuuyauvunu finiaunoo. Ivaara ngieetama mmoori vareera ngiaammuauvaa roosiima ngiingii yuku ngiingii yukuuyauvunu finiatee. ¹⁵ Na ngiiyara iikiau vaa ngieetama iikiateera na mmoori vareera ngiaammuauvaa mmooriivaa mmataama kiee iikiaunoo. ¹⁶ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Hama sikaunnaudiri yookaama kioo viteera ngiaammuauvo ari

haitatuura nakaaraivaa yaataravai. Kua varoo nuairaivoono hama ari titeeraivaa yaataravai. ¹⁷ Ngia ii kua ivaa oyaivaa arinaima teeda rikiada fai iikiokio ngii ausaiyauvo yoketainaravai.

¹⁸ Hama na ngii mmuakiaayara itaa kua kiaunoo. Na mmataama kiauuya vaa na taunoo. Anutuuga kua fafaara voovai vaivaa kaanaivo aanna makee vainaravai. Kua fafaaraivo tinoo: Vaidi voovoono ni tasipama yeenna nnaivoono mmooka hanigia ni mivaivee, tiivai. ¹⁹ Vaidiivo ngiikidiri aataru maisaivaa ni minaraivaara na aanna makee mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo. Yapooma ivo aataru maisaivaa ni minai teeda ngia niyara kutaavaivee kiateeraivaara na mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo. Anutuugo mmataama kiai vaidiivo neenovee kiauvaara fai ngia niyara kutaavaivee kiaravai. ²⁰ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gionna kiaapu voovoono na innasi titauko kuai gionna kiaapuvaara yoketaivoono niyaraatama yoketainoo. Niyara yoketaivoono ni titoovaraatama yoketainoo, tiravai.

Yutaaso inna kooyaa vitainaraivaara Yisuuva tiravai

(Matai 26:20-25; Marakaa 14:17-21; Rukaaso 22:21-23)

²¹ Yisuuva itaa kua kuaa taika kioo rikiooduu inna ausaivo pinaama mmuaararooduu rikioo ivo kooyaa tunoo: Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Ngiikidiri mmuaavoono ni nnammutuaiya kooyaa ni vitainaravaivee, ²² tuduu rikiada ari ngiaammuauya ngiari avuki ngiari avukiida tunoo: Ivo giaarainno itaa

kua tiinnee, kias kaayauma kumimakairavai.
²³ Kumimakauduu Yisuuva na inna ngiaammuuvo ivo niyara mmuduuya ruuvo na inna vainima hara kiee variaaduu ²⁴ Simoono Petorooso niyara yaaku mmayaayau ruoo ni tunoo: Deevaarainno tiinnee? Inna yaparakianee, ²⁵ tuduu rikiee na Yisuunna rainnaa utuee inna yaparainna kiaanoo: Udaanga-o, a giarainna itaa kua kiannanee? ²⁶ kiaaduu rikioo Yisuuva ni kuaivaa sai tunoo: Na bereetaivaa nnoori suukaivakidiri rabuuma kiee inna mminaraivo inna ivovee, kias kioo bereetaivaa rakau utuoo nnoori suukaivakidiri rabuuma kioo Simoonaa mmaapuuvaa Yutaaso Isariootaa mmiravai.
²⁷ Mmuduu varoo saivaata Sataango inna aakiaivaki viravai. Vuduu Yisuuva Yutaasaa tunoo: A iinaraivaa akiairaama iikianee. ²⁸ Ivo itaa kua tuduu rikiada ivaki varida yeenna nnooya hama ivo tuu kua oyaivaa arinaima rikieeravai. ²⁹ Hama arinaima rikiada vooyaano yaata utida tunoo: Yutaaso sikau utuaivaa haitatuuvaara Yisuuva inna tinoo: Ta turau buusa nnaara yeennaiyauvaa sikaunnaadiri yookaama kiee varaanee, tiinnee? Vara sikauyauvaa varee mmana haipuuya mmianeerainno tiinnee? tiravai. ³⁰ Iya itaama yaata utida varuduu Yutaaso bereetaivaa varoo makee tuduu mmaanai viravai. Ivo heenaanausi viravai.

Yisuuva karaasa mmaanna kua voovai tiravai

³¹ Yutaaso mmaanai vioo kiooduu Yisuuva tunoo: Na Vaidiivaa Mmaapuuvo ni nnutuuvo ngiau aapu kuanara suaivo vaa nninoo. Na iinaraivaara Anutuuqaa nnutuuvootama ngiau aapu kuanara suaivo vaa nninoo.

³² Na iinaraivaara fai Anutuuqaa nnutuuvo ngiau aapu vino fai ariinoo niyara iino ni nnutuuvootama ngiau aapu kuanaravai. Fai ivo itaama iinno fai akiairaama iinaravai. ³³ Ni ngiaammuauso, na ngii tasipama variau suaivo paannama vainoo. Fai ngia niyara buaama rada nookiaaravai. Ivaara Yutayaa vaidiyya kiasa mmiaa kuaivaa ngiita ngii giaa ngii miee kiaunoo: Na kuanaraivaki fai hama ngia yopeema kuaaravaivee, kiaunoo. ³⁴ Na karaasa mmaanna kua aavaa tinai rikiaatee. Ngia ariiyara ariiyara mmuduuya ruatee. Na ngiyyara mmuduuya ruauneema ngia itaama ariiyara ariiyara mmuduuya ruatee. ³⁵ Fai ngia ariiyara ariiyara mmuduuya rikiai gioonna kiaapuuya ngii teeda ngiyyara kiaara: Yisuunna nnaagiai nuaira tuanaayavee, kuaaravaivee, tiravai.

Petorooso hamavee tinaraiivaara Yisuuva kooyaa ari kiasa mmiravai

(Matai 26:31-35; Marakaa 14:27-31; Rukaaso 22:31-34)

³⁶ Tuduu rikioo Simoono Petorooso inna yaparinno tunoo: Udaanga-o, a deevaki kuanarainna kiannanee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na kuanaraivaki aanna makee hama a yopeema ni nnaagiai kuanaravai. Yapooma fai a ni nnaagiai kuanaravaivee, ³⁷ tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Udaanga-o, mo aanna makee aaniira hama na i nnaagiai kuanarannee? Fai na aiyara putinaravaivee, ³⁸ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A kutaa tuanaa niyara putinaraivaara ee-oo kiannanee? Na kua kutaavai i kiasa i mmiaunoo. Hama kakaraivo akua tirainno

kinai rikiee a taaravoomaneetu niyara tinara:
Hama na inna tauvaivee, tinaravaivee, tiravai.

14

Yisuuva ari Koonnasi vira aataruuvaa nakaaraivovee

¹ Yisuuva kiasa kioo ari ngiaammuauya tunoo: Sa ngii ausa mmuaarareera tasipama variatee. Anutuugaara kutaavaivee tida niyaraatama kutaavaivee kiatee. ² Ni Napoonna yoosinnaivo pinaavai vaikio kaayau nnauyauvo ivaki vainoo. Hama itaama vaitiri. Hama na ngii giaa ngii miautirivee. Ngia variaaraivaa neenoo viee teerama kiaanaravai. ³ Fai na viee ngia variaaraivaa teerama kiese fai na kava vara ranee tiee ngii vatee nene variauvaki ngia ni tasipama variateeraivaara na ngii vitaanaravai. ⁴ Na oro varinara aataruuvaa vaa ngia taavaivee, ⁵ tuduu rikioo Tumaaso inna tunoo: Udaanga-o, yoosinna a kuanaraivaki hama ta taunnaanoo. Dataama kiada ii yoosinna ivakira vira aataruuvaa ta taarannee? ⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Neenoo aataruuvaa nakaaraivovee. Neenoo kua kutaivaa nakaaraivovee. Neenoo tupatupaa variraivaa nakaaraivovee. Fai hama gioonna kiaapu voovoono niikinaadiri ngioo fai hama ni Napoonnasi kuanaravai. ⁷ Ngia arinaima ni taatiri. Ni Napoonnaatama arinaima taatirivee. Aqaa suai aavakidiri vaa ngia arinaima ni Napoonna teeda rikiada arinaima inna taanoo, ⁸ tuduu rikioo Piriipo inna tunoo: Udaanga-o, ai Koonna ti vitainai fai ta teeda kiaara: Inna aikioovaivee, kiaravee, ⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Piriipo, na hokoba

suai ngii tasipama variaukai a hama arinaima ni taannanee? Gioonna kiaapu voovoono ni taivoono ni Napoonnaatama taivaivee. Mo a dataama kieenna kiannanoo; Ai Koonna ti vitaakianee, kiannanee? ¹⁰ Ni Napoova niiki varikiai na innaki variauvaara hama a kutaavaivee kiannanee? Na kiau kuaivaa hama nenenaidiri yaata utuee ngii giaa ngii miaunoo. Hameetavee. Ni Napoova niiki variivoono ari mmooriivaa varaivai. ¹¹ Ni Napoova niiki varikiai na innaki variauvaara kutaavaivee kiatee. Fai ngia hama ivaara ngii kutaavaivee kiatainai na mmoori varauyauvo kooyaa vaiyauvaa teedama niyara kutaavaivee kiatee. ¹² Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Gioonna kiaapu voovoono niyara kutaavaivee tiivoono fai na iikiau mmooriyauvaa ivootama iinaravai. Na ni Napoonnasi kuanaraivaara ivo ii mmooriivoono na iikiauyauvaa yaataraanaravai. ¹³ Fai ngia niyara yaata utida vo kuavaara ni Napoonna yaparaikiai fai na iinaravai. Ni Napoonnara kua yoketaivaa kiateeraivaara neenoo ari Mmaapuuvoono na iinaravai. ¹⁴ Fai ngia niyara yaata utida vo kuavaara ni yaparaikiai fai na iinaravaivee, tiravai.

Yisuuva Mmannasa Kua Kutaa Tiraivaa titaa-naraivaara tiravai

¹⁵ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Fai ngia niyara mmuduuya ridaida mmaanna kua na ki-auyauvaa fai ngia rikiada puaisakama utida iiki-aaravai. ¹⁶ Fai neenoo ni Napoonna yaparaino ivoono niinikaraama Ngiiyara Kua Tira Mman-nasa Kua Kutaa Tiraivaa titano tuoo ngii tasi-

pama tupatupaa varinaravai. ¹⁷ Gioonna kiaapu mmatayaa kumimakama variraiya hama Anutu-uqaa Mmannasa Kua Kutaa Tiraivaa teeda rikiaano. Hama inna teeda rikiaivaara hama inna varaanoo. Vaa ngia inna teeda rikiaano. Ivo aanna ngii tasipama varioo fai yapooma ngii aaki-aana varinaraivaara ngia inna teeda rikiaano.

¹⁸ Fai na hama ngii pikiee eeyaara vinai ngia viina nnaakara roosiima variaaravai. Fai na kava vara ranee ngiisi tiinaravai. ¹⁹ Fai kiisa suaivo taikanai gioonna kiaapu mmatayaa kumimakama variaya hama kava ni taaravai. Fai ngieenoo kava ni taaravai. Na tupatupaa hara kiee variauvaara ngieeta itaama tupatupaa hara kiada variaaravai. ²⁰ Ii sui ivaki na kava diitee varinara suaivaki na ni Napoonnaki variauvaara fai ngia arinaima rikiaaravai. Ngia niiki variaani na ngiiki variauvaaraatama fai ngia arinaima rikiaaravai.

²¹ Gioonna kiaapu voovoono na kua mmaanna kiauyauvaa rikioo iivoono niyara mmuduuya ruainoo. Ivo niyara mmuduuya ruaivaa ni Napoova innara mmuduuya rinaravai. Nee-taatama fai innara mmuduuya ruee na inna tasipama varinaraivaara kooyaa inna vitainaravaivee, ²² tuduu rikioo Yutaaso Isariootaa feren-gaava Yutaasoono Yisuunna yaparainno tunoo: Udaanga-o, mo dataama kiee fai a aiyara kooyaa ti vitainna mmatayaa kumimakama variaya fai hama aiyara kooyaa vitainarannee? ²³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Ai, mo gioonna kiaapu voovoono niyara mmuduuya ruoo ni kuaivaa rikioo puaisakama utuoo iino fai ni

Napoova innara mmuduuya rinaravai. Mmuduuya rinai fai neeta ni Napoovaatama innasi tida inna tasipama variaaravai. ²⁴ Fai gioonna kiaapu voovono hama niyara mmuduuya ruoo fai hama ni kuaiyauvaa rikioo puaisakama utuoo iinaravai. Aa kua aavaa ngia rikiaa aavo hama ni kuavai. Ni Napoova ni titoovaasidiri tii kuavai.

²⁵ Na homo ngii tasipama variaua suaivaki ii kua iyauvaa ngii giaa ngii miauvaivee. ²⁶ Fai yapooma Ngiiyara Kua Tira Mmannasa Yoke-taivaa ni Napoovaano na kiauvaugiataama titano tiinaraivoono fai mmuakiaa kuaiyauvaa ngii giaa ngii minaravai. Ngii giaa ngii mioo ngii tinai rikiaada vaa na ngii giaa ngii miaukai rikiaada vueenama kiaa kuaiyauvaa fai ngia keenaa rikiaaravai.

²⁷ Na viee ausa nuufa tasipama varira aataruvavaa ngii mi kiese kuanaravai. Hama gioonna kiaapu mmatayaa variaiya ausa nuufa mmi-ryaama ngii minaravai. Na neneeno nini ausa nuufa tuanaivaa ngii mi kiese na ngii pikiese kuanaravai. Sa ngii ausa mmuaarareera tasipama varida sa aatu aatuukiatee. ²⁸ Na ngii pikiese viee yapooma kava vara ranee ngiisi tiinara kuaivaa na ngii giaa ngii miauvavaa ngia rikiaavai. Fai ngia niyara mmuduuya rida fai na ni Napoonnasi kuanara kiau kuaivaa ngia rikiaada sirigakiaaravai. Ni Napoova ni yaataraiavaara ngia itaama sirigakiaaravai. ²⁹ Ii kua na ngii giaa ngii miau ivaa kaanaivo hama vainara suaivaki na mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo. Fai yapooma kaanaivo vainai teeda ngia niyara kutaavaivee kiateeraivaara na mmuaanaa ngii

giaa ngii miaunoo. ³⁰ Gioonna kiaapu mmatayaa diaiyara geedai dira vaidiivoono nninara iinno variivaara na hama hokobama ngiita kua tinaravai. Inna yaagueeqaivo hama yopeema ni yaataravai. ³¹ Na ni Napoonnara mmuduuya ruauvaara gioonna kiaapu mmatayaa diaiya teeda rikiaateeraivaara mmuakiaa kuavai ivo ni tiivau-giataama na iikiaunoo. Diitada aavaki pikiada vikiai ta kuaaravee, tiravai.

15

Yisuuva yeena vuainaivaudiri mmataama kioo tiravai

¹ Yisuuva tunoo: Neenoo yeena vuaina tuanaivaa roosiima variaunoo. Ni Napoova mmoori nakaaravo varinoo. ² Ni hammara hama iira vaivaa ni Napoova fai hatoka kagaari kioo hammara iira vainno aasannanaivaa hatoka kino too fai iiraivo oyaivakidiri kaayauma suvuai kioo vainaravai. Kaayau iiraiyauvo vakiaiveeraivaara ni Napoova itaama iivai. ³ Na ni kua mmayaayaivaa ngii giaa ngii muuvaaraida vaa ngia yoketaaya variaano. ⁴ Ngia niiki varikiai na ngiiki varinai fai ta mmuaavau variaaravai. Hammaraivo fai hama oyaivaa tasipama vaino fai hama yopeema iiraivo vainaravai. Itaama vaineema ngia hama fai niiki varikio fai hama yopeema iiraivo vainaravai.

⁵ Neenoo yeena vuaina oyaivaa roosiima variaukai ngeenoo hammaraivaa roosiima variaano. Gioonna kiaapu voovoono niiki varinai na innaki varino kaayau iiraiyauvo suvuainaravai. Ivaara fai gioonna kiaapu

voovoono hama ni tasipama varirainno arinaidiri mmooriivaa iino rikioo fai hama kaanainaravai. ⁶ Gioonna kiaapu voovoono hama niiki varino hammara hama iira vaivaa rakau kagaari kiaavo aasannaivaa roosiima varinoo. Yapooma hammaraiyauvaa itaineema iya iyauvaa rupi nuunama kiada ikiaivaki kagaari kikio ikiaivo taanaravai. ⁷ Fai ngia niiki varikio ni kuaivo ngiiki vainai vo kua vo kuayauvaara ngii iikiataiyauvaara Anutuuqaa yaparaikio fai ivo ngiini inaravai. ⁸ Yeena vuainaivaki kaayau iiraiyauvo vaineema ngia ni mmooriivaa iikio iiraiyauvo vainoonno ni Napoonna nnutuuvo ngiau aapu kuanaravai. Fai ngia itaama iidada ni nnaagiai nuaira tuanaaya variaiyarainno ni Napoonna nnutuuvo ngiau aapu kuanaravai. ⁹ Ni Napoova niyara mmuduuya ruaineema na ngiiyara mmuaikaraama mmuduuya ruaunoo. Na mmannammannama kiese ngiiyara mmuduuya ruauvaara ni mmuduuya rira aakiaivaki variatee. ¹⁰ Na ni Napoonna kua mmaanna iyauvaa rikiee iina inna mmuduuya rira aakiaivaki mmannammanna variaunoo. Itaama vaineema fai ngia ni kua mmaanna iyauvaa rikiada puisakama utida iida na ngiiyara mmuduuya rira aakiaivaki mmannammanna variaaravai.

¹¹ Ni sirigairavo ngiiki vainno pinaavai vakiaiveeraivaara na ii kua ivaa ngii gaa ngii miauvaivee. ¹² Aa mmaanna kua na tinara aavo ataama vainoo. Na ngiiyara mmuduuya ruauneema ngia ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee. ¹³ Vaidi

voovoono ari seenaiyara mmuduuya ruoo hama ari mmammaivaara yaata utirainno pinaama iyara mmuduuya ruaivaara putivai. Ii mmuduuya rira ivo mmuakiaa mmuduuya riraiyauvaa yaataraivai. ¹⁴ Fai ngia ni kua mmaanna iyauvaa rikiada iidaida ni seena tuanaaya variaaravai. ¹⁵ Sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammuauvo hama ari haitatuura vaidiivaa yaata tinniyaa vai kuaivaa rikiaivai. Ivaaraina na hama mmannammanna ngiiyara ni mmoori vareera ngiaammuauyavee tinaravai. Hamavee. Na ngiiyara kiaunoo: Ni seena tuanaayavee, kiauvaivee. Na ni Napoova ni giaa ni muu kua mmuakiaayauvai ngii giaa ngii miaiyauvaara na ngiiyara ni seena tuanaayavee kiauvaivee. ¹⁶ Hama ngieenoo ni mmataama kieeravai. Neenoo nnaasu ngii mmataama kiaadu ngia ni mmooriivaa varakio iiraivo kaayau vakiaiveeraivaara na ngii mmataama kieeravai. Ngii mmoori varaivaa iiraivo tupatupaa vainaraivaara na ngii mmataama kieeravai. Fai ngia itaama iida dee aataru mminnaa voovaara ni Napoonna yaparaikio fai ngii minaravai. ¹⁷ Ivaaraina aa kua aavaa na ngii giaa ngii miee kiaunoo: Ngia ngiingiiyara ngiingiiyara mmuduuya ruatee, kiaunoo.

Gioonna kiaapu mmatayaiya hama Yisuunnara mmuduuya riravai

¹⁸ Fai gioonna kiaapu mmatayaa diaiya hama ngiiyara mmuduuya rikiai ivaudiri arinaima rikiaatee. Iya tauraa hama niyara mmuduuya ruaaneemaida hama ngiiyara mmuduuya

ruaanoo. ¹⁹ Fai ngia kutaa tuanaa gioonna kiaapu mmatayaa diaiya roosiima varikiai fai iya ngiiyara ti seena tuanaayavee kiaa kiada ngiiyara mmuduuya ruaaravaivee. Hama ngia itaa kiaiya roosiima variaanoo. Neenoo iyakidiri ngii mmataama kiaukai ngia hama iya roosiima variaanoo. Ivaaraida iya hama ngiiyara mmuduuya ruaanoo. ²⁰ Na tauraa ngii giaa ngii miaaduu ngia taunnu kioo kuaivaa kava rikiaatee. Na tauraa kiaanoo: Hama sikaunnaadiri yookaama kioo viteera ngiaammuauvo ari haitatuura vaidiivaa yaataroo ari vookaraama varinaravaivee, kiaivaara na ngii giaa ngii miaunoo. Fai iya mmoori maisaivaa ni mida fai ngiiitaatama ngii miaaravai. Fai iya ni kuaivaa rikiada puaisakama utida iida fai ngii kuaivaatama rikiada puaisakama utida iikiaaravai. ²¹ Ngia niyyara kutaavaivee kiaivaaraida iya mmoori maisa mmuakiaavai ngii miaaravai. Hama ni titoovaa teeda rikiavaaraida mmoori maisaivaa ngii miaaravai. ²² Na hama tuma iyaata kua kiaatiri. Hama iya niyyara mmoori maisaivaa iikiaaraivaara yaata utida mminnamminnaa maisaivaa varotirivee. Vaa na tuma kooyaa iya kiaa mmiaivaara hama iya yopeema unnakua kiaara: Hama ta rikiaunnaano, kiaravaivee. ²³ Gioonna kiaapu voovoono hama niyyara mmuduuya ruoo hama ni Napoonnaraatama mmuduuya rinoo. ²⁴ Mmatayaa diaiya hama iida too mmoori ari vookarauvaa na hama iyaki nuaina iikiaatiri. Hama iya niyyara mmoori maisaivaa iikiaaraivaara yaata utida

mminnamminnaa maisaivaa varotirivee. Vaa na ivaa iyaki nuaina variee iikiaaduu teeda rikiadaata iya hama niyara mmuduuya rida hama ni Napoonnaraatama mmuduuya ruaanoo.

²⁵ Anutuugaa mmaanna tuu kua voovai kaanaivo vakiaiveeraivaara iya tiyara itaama iikiaanoo. Kua mmaanna tuu kuaivo tunoo: Iya kumina kieemaida hama niyara mmuduuya ruaanoo, tiravai.

²⁶ Ngiiyara Kua Tiraivo fai ni Napoonnasidiri tiinaravai. Na ii Mmannasa Kua Kutaa Tira ivaa fai ni Napoonnasidiri na titano too tuoo fai niyara kua tinaravai. ²⁷ Na toosa hara mmoori varaaduu ngia ni tasipama varuuya aanna homo variaivaaraida fai ngieetama niyara kua kiaaravai.

16

¹ Ngia niyara kutaavaivee tiraivaara taara yaata utivoora kiasa na ii kua iyauvaa ngii giaa ngii miauvaivee. ² Fai vaidiyya nuunaira nnauyauvakidiri ngii ooqoo tida ngii titakiai fai ngia pikiada kuaaravai. Fai yapooma suai nnaagiai suaivo nninai rikiada iya ngii rupertikiai putu-aaraivaara kiasa: Ta Anutuugaa mmoori yoke-taivaa iikiaunnayavee, kiasa kiada ngii rupertu-aaravai. ³ Iya hama ni Napoonna teeda rikiada hama niitaatama teeda rikiavaara fai iya ii aataru ivaa iikiaaravaivee. ⁴ Vaa na aanna makee ii kua iyauvaa ngii giaa ngii miaunoo. Fai yapooma ii na kiau kua iyauvaa iya iikio rikioo kaanaivo vainara suaivaki ngia kava rikiaraivaara na mmuaanaa ngii giaa ngii miaunoo.

Mmannasa Yoketaivaa mmooriivaara Yisuuva tiravai

Tauraa na ngii tasipama variaa suaivaki na ngii tasipama variauvaara hama na ii kua iyauvaa ngii giaa ngii miravai. ⁵ Aa kiisa suai fai na ivo ni titoovaasi kuanaravee. Na kuanara iino rikioo hama vaidi voovoono ngiikidiri diivoono ni yaparainno tinara: A deepiinna kuannanee? tinaravee.

⁶ Na ii kua iyauvaa vaa mmuaanaa ngii giaa ngii miauvaara ngii ausaiyauvo pinaama mmuaararainoo. ⁷ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Na ngiiyara yaata utuee ngia yoketaama variaaraivaara na kuanaravee. Hama fai na vino fai Ngiiyara Kua Tiraivo hama ngiisi tiinaravai. Fai na viee titano fai ivo ngiisi tiinaravai. ⁸ Fai ivoono tuoo mmatayaa variaa gioonna [SB7]kiaapuuya iinai rikiada fai ngiari mminnamminnaa maisa [SB9]iira oyaivaa arinaima teeda rikiada safuuma variraivaa oyaivaa arinaima teeda rikiada kua pinaa iira aataruuvaa oyaivaa arinaima teeda rikiaaravai. ⁹ Iya mminnamminnaa maisa iira oyaivo ataama vainoo. Hama iya niyara kutaavaivee kiaivaara ngiari mminnamminnaa maisa iira oyaivo kooyaa vainoo. ¹⁰ Iya safuuma variraivaa oyaivo ataama vainoo. Na ni Napoonnasi vinai ngia hama kava ni taaraivaara fai iya safuuma variaaraivaa oyaivo kooyaa vainaravai. ¹¹ Kua pinaa iira aataruuvaa oyaivo ataama vainoo. Gioonna kiaapuuyara geedainni dira kieetaivaa vaa Anutuuqo kua pinaivaki inna yapa kioo inna yaatara kioovaara iya kua pinaa iira aataruuvaa

oyaivo kooyaa vainaravai.

¹² Na niiki kaayau kua vaikiyai na ngii giaa ngii minaraivo fai na ngii giaa ngii minai makee hama ngia yopeema rikiada varaaravaivee.

¹³ Fai Mmannasa Kua Kutaa Tiraivo tuoo fai ivoono mmuakiaa kua kutaiyauvaa ngii giaa ngii mioo ngii vita vitainaravai. Fai ivo kua voovai hama arinaidiri yaata utuoo tinaravai. Kua ivo rikiaivaa nnaasu tinaravai. Tuoo fai ivo mminnaa vooyauvai nnaagiai nninaraiyauvaara ngii giaa ngii minaravaivee. ¹⁴ Fai ivo ni kuaivaa rikioo ivaa nnaasu varoo ngii giaa ngii minaraivaara fai ni nnutuuvo ngiau aapu kuanaravaivee. ¹⁵ Mmuakiaa ni Napoonna mminnaiyauvo inna niiniyauvaivee. Ivaara na ki-aunoo: Fai Mmannasa Kua Kutaa Tiraivo ni kuaivaa rikioo ivaa nnaasu ngii giaa ngii minai ngia rikiaaravaivee, kiaunoo, tiravai.

Ausa mmuaarareeraivaaraata ausa

sirigairavaaraatama Yisuuva tiravai

¹⁶ Yisuuva itaa kua kiaa kioo tunoo: Kiisa suai fai hama ngia kava ni taaravaivee, kiaa kioo tunoo: Fai kava nnaagiai kiisa suai ngia ni taaravaivee, ¹⁷ tuduu rikiada ari ngiaammuu vooyaano ngiari yapara ngiari yaparaida tunoo: Aanii kua oyaivainno ivo tiita itaa kua tiinnee? Ivo tinoo: Kiisa suai fai ngia hama ni taaravai. Fai ngia kava kiisa suai nnaagiai ni taaravaivee, kiaa kioo vo kuavai tinoo: Na ni Napoonnasi kuanaraivaara itaa kua kiaunoo, tinoo. ¹⁸ Ivo kiisa suaivee tiivo inna datai kuavainnee? Hama ivo itaa kua tii kua oyaivaa ta rikiaunnao, ¹⁹ tuduu rikioo Yisuuva iya

inna yaparakiaree kiasa uu kuaivaa vaa ivo too rikieeravai. Rikioo iya tunoo: Vo ngia aa na kiau kua aavaa oyaivaaraida ngiingii yapara ngiingii yapara kiasanee? Na ataa kua kiauunoo: Kiisa suai fai ngia hama ni teeraida kava fai kiisa suai nnaagiai ni taaravaivee, kiauunoo. ²⁰ Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai ngia pinaama ratada boo tira tasipama variaaravai. Ratada varikiai fai gioonna kiasapu kumimakama mmatayaa variaiya pinaama sirigakiaaravee. Ngia ausa mmuaararai tasipama variaivo fai hanigioo yoketainaravaivee. ²¹ Gioonnaivo taikio nnaakara mmateera suaivo nnikio too ari mmammaivo nniitaraanaraivaara ausa mmuaararai tasipama mmataivai. Nnaakaraivaa mmata kioo hama kava nnaagiai mmamma nniitaraivaara pinaama yaata utivai. Nnaakaraivo kooyaa hara kioo variivaara sirigainno hama ari mmamma nniitaraivaara yaata utivai. ²² Itaama vaineema aanna makee ngiita ngii ausaiyauvo mmuaararainoo. Fai na kava ngii taanara suaivaki ngii ausaiyauvo sirigainaravai. Itaino fai hama yopeeda vardi voovono mmooi maisaivaa ngii iino ngii ausa sirigairavai taikaanaravaivee.

²³ Fai ii suai ivo nninai ngia hama aataru mmooi mminnaa voovaa ni yaparakiaravai. Na kua kutaavai ngii giaa ngii miaunoo. Fai iqii suai ivaki ngia ni nnutuuvaa tida aataru mmooi voovaa ni Napoonnaata kua tida yaparaikio rikioo fai ivo ngia inna yaparakiavaa ngii minaravai. ²⁴ Tauraa varuu suaivaki varia rada nnidada aanna makee variaa suaivakiaatama ngia hama

ni nnutuuvaa tida ni Napoonna yaparakiavai. Yaparakiatee. Fai yaparaikio ngii sirigairaiivo ngiiiki vaivo pinaavai vakiaiveera fai ni Napoova ngii minaravaivee.

Yisuuva mmatayaa diaa mmoori aataruuyauvaa yaatareeravai

²⁵ Na aanna ii kua iyauvaa mminnaa vooyauvunudiri mmataama kiese ngii giaa ngii miaunoo. Fai suai nnaagiai suaivo nninai hama na kava mmataira kua ngii giaa ngii minaravaivee. Fai na ni Napoonnara kua kooyaa ngii giaa ngii minaravaivee. ²⁶ Fai iqii suai ivaki ngia niyara yaata utida inna yaparakiaravai. Hama na ngii giaa ngii miee kiaunoo: Fai neenoo innaata ngiiiyara yaaku varee kua tinaravee. Hama na itaama ngii giaa ngii miaunoo. ²⁷ Anutuugo ariinoo ngiiiyara mmuduuya ruaivaara na hama innaata ngiiiyara kua tinaravee. Ngia niyara mmuduuya rida na Anutuugaasidiri tummuauvaara ngia kutaavaivee kiaivaara Anutuugo ariinoo ngiiiyara mmuduuya ruaivai. ²⁸ Na ni Napoonnasidiri aapi mmatayaa tummuauvai. Fai na mmata aavau pikiee kava ni Napoonnasi kuanaravaivee, ²⁹ tuduu rikiada ari ngiaammuauya inna sai tunoo: Aanna vaa a kuaivaa kooyaa kiannani ta rikiaunnaoo. Hama a mminnaa voovaudiri mmataama kiese kiannanoo. ³⁰ Vaa ta rikiaunnaoo. A mmuakiaa mmoori aataruuyauvaata mmuakiaa mminnaiyauvaatama tee rikiaunnaoo. Fai gionna kiaapu voovoono hama vo kua vooyauvaara aita kua tiao i yaparainaravai. Vaa a mmoori aataru mmuakiaayauvai tee rikiaannaivaara ta kiaunnaoo: A Anutuugaasidiri

tummuannakuavee, kiaunnanoo. ³¹ Yisuunna ngiaammuauya itaa kua tuduu rikioo iva iya sai tunoo: Mo aanna makee ngia niyara kutaavaijee kiaannee? ³² Fai kiisa suai ii suai ivo nninai teeda ngia mmuakiaaya aatuuda raubiriida mmuaavai mmuaavai ngiingii nnauyauvaki vida ni pikikiai nenevana varinaravee. Mo hama kutaa nenevana variaunoo. Ni Napoova ni tasi-pama varinoo. Ai, ii suai ivo aavaa nninoo. ³³ Ni mmannasaivoota ngii mmannasaiya tasipama mmuaavau variivaara ngii ausaiyauvo nuufama vakiaiveeraivaara na ii kua iva ngii giaa ngii miaunoo. Ngia mmatayaa varikiai fai gioonna kiaapuuya mmoori maisa mmamma nniitareera mmooriiyauvaa ngii miaravee. Sa ivaara yaata utiraida niyara yaata utida yaagueeqama varia-tee. Vaa na mmatayaa diiaya mmoori maisaiyauvaa yaataraunoo, tiravai.

17

Yisuuva ari ngiaammuauyara yaaku vareera-vai

¹ Yisuuva ii kua iva kua taika kioo avuuvaa ngiau reeri too tunoo: Ni Napoo-o, ii suai ivo vaa nninoo. Na i Mmaapuuvooono i oyai ari vookaraivaa iya vitaakiaiveeraivaara eenoo ni oyai ari vookaraivaa iya vitaakianee. ² Eenoo gioonna kiaapu ni miannaiya na tupatupaa variravaa iya mmiaiveeraivaara a mmuakiaa gioonna kiaapuuyara dira aataruuvaa vaa ni miannavai. ³ Tupatupaa varira aataruuvo ataama vainoo. E Anutuuqo mmuaa tuanaavai kutaa variannaivaa gioonna kiaapuuya arinaima i

teeda rikiada na Yisuu Kirisiinna a ni mmataama kiee ni titaannaivaata iya arinaima ni teeda rikiada fai tupatupaa variraivaa varaaravai. ⁴ Na mmatayaa variau suaivaki a mmuakiaa mmoori ni miannaiyauvaa vaa na iima taika kiauvai. Na iina variau suaivaki i oyai ari vookaraivaa vaa na iya vitaakiauvai. ⁵ Boo, ni Napoo-o, tauraa a hama ngiau mmata uunna suaivaki na i tasipama variee ari vookaraama variravai. Aa paanna suai na kava i tasipama varinara suaivaki ii tauraa ari vookaraama varira ivaa a ni munnaivaa kava ni mianee.

⁶ Vaidi mmatayaa diaiyakidiri a ni miannaiya vaa na aiyara kooyaa iya kiaa kookieema kiauvai. A mmataama kiee haitatuukianna vaidiiya ni miannani iya i kuaivaa rikiada puaisakama utida iikiaavai. ⁷⁻⁸ Mmuakiaa kuaiyauvaa a ni giaa ni miannaiyauvaa na iya kiaa mmiaukai iya rikiada varaavai. Na aisidiri tummuaivaa iya teeda rikiada kutaavaivee kiaanoo. Anutuuqo eenoo ni titooduu na tummuaivaaraatama iya teeda rikiada kutaavaivee kiaanoo. Iya itaa kua kiaa kiada variaivaara vo kuavaatama rikiaanoo. Eenoo mmuakiaa mminnaayauvai ni miannaiyauvo aisidiri nniyauvaivee. Aanna makee vaa ivaara iya arinaima rikiaanoo.

⁹ Na iyara yaaku varaunoo. Eenoo iya mmataama kiee haitatuukiannaivaara na iyara yaaku varaunoo. Gioonna kiaapu mmatayaa kumimakama variaiyara hama na iyara yaaku varaunoo. Vaidiiya a ni miannaiyara na yaaku varaunoo. ¹⁰ Na utuau vaidi mmuakiaaya ainiyavee. A utuanna vaidi mmuakiaaya niiniyavee. Iya varida ni

mmooriivaa varaavo ni oyai ari vookaraivo kooyaa vainoo. ¹¹ Fai na aisi kuanaravai. Na paanna suai mmata aavaudiri pikiee vinai fai iyaata ni nnutuuvaatama mmata aavau variaaravai. Ni Napoo-o, a yoketaa tuanaa ari vookaraakiannakuavee. Vaa ai yaagueeqaivaata ni nnutuuvaatama a ni miannano ni nnutuuvo vaivaara iyara haitatuunna iya atau ruanee. Ta mmuaavaugiataama variaunnaneema iyaatama mmuaavaugiataama variateeraivaara iyara haitatuunna atau ruanee. ¹² Na iya tasipama variau suaivaki ai yaagueeqaivaata ni nnutuuvaatama a ni miannaivaara na yaata utuee iya haitatuuna atau ruauvai. Na iya vara hiri diaukai hama mmuakiaaya haparaida tiida kuaavo mmuaavoono nnaasu tuoo kuaivai. Ivo tuoo kuaivaara Anutuuqaa yanaivau vai kua fafaaraivo vaa kaanainoo. ¹³ Aa paanna suai fai na aisi kuanaravai. Ni sirigairaivo iyaki vainno pinaavai vakiaiveeraivaara na mmatayaa variee ii kua iyauvaa iya kiaa mmiaunoo. ¹⁴ Vaa na i kua mmayaayaivaa iya kiaa mmiaukai rikiada iya hama mmatayaa diaa aataruuyauvaara yaata utuaavai. Iya ni roosiima hama mmatayaa diaa aataruuyauvaara yaata utuaivaara gioonna kiaapu homoraiya hama iyara mmuduuya ruaavai. ¹⁵ Hama aa mmata aavaudiri e aaya vitee kuanaraivaara na yaaku varaunoo. Sataango iya utinoora tiee eenoo iya vara hiri Dianeera na i kiaa i mmiee yaaku varaunoo. ¹⁶ Na hama mmatayaa aataruuyauvaara yaata utuauneema ni roosiima hama iyaata mmatayaa aataruuyauvaara yaata utuaavai. ¹⁷ Iya yoketaama vaidi tuanaaya

variateeraivaara ai kua kutaivaa iya kiaa mmiee iya tasipama varianee. ¹⁸ Eenoo mmatayaa diaa gioonna kiaapuuyara ni titoneema neenoo ni mmayaayaivaa gioonna kiaapu homoraiya kiaa mmiateeraivaara iya titauvai. ¹⁹ Iya yoketaama vaidi tuanaaya variateeraivaara na iyara yaata utuee na nini mmamma mmuyai mmuakiaavai i mmiaunoo. Iya kua kutaa tuanaa i mmaapu tuanaaya variateeraivaara na nini mmamma mmuyai mmuakiaavai i mmiaunoo.

²⁰ Na hama iyara nnaasu yaaku varee aita kua kiaunoo. Iya ai mmayaayaivaa gioonna kiaapuuya kiaa mmikiai niyara kutaavaivee kiaaraiyaraatama yaaku varee aita kua kiaunoo. ²¹ Niyara kutaavaivee kiaara mmuakiaaya mmuaa tinni mmuaa ausavai varada mmuaakaraama variateeraivaara na yaaku varaunoo. Eenoo niiki variannani na aiki variaunoo. Ni Napoo-o, ta mmuaavau itaama variaunnaneema eenoo iya tasipanai iya ti tasipama variaaravai. Eenoo kutaa ni titooduu na tummuaivaara gioonna kiaapu homoraiya kutaavaivee kiaaraivaara vaa niyara kutaavaivee kiaiya mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaaravai. ²² Eenoo ni nnutuuvaa ngiau aapu yapaannani neenoo mmuaikaraama iya nnutuuyauvaa ngiau aapu yapauvai. Ta mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaunnaneema iyaatama mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variateeraivaara na iya nnutuuyauvaa ngiau aapu yapauvai. ²³ Iya kutaa tuanaa mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaaraivaara eenoo niiki variannani neenoo iyaki variauvai. Eenoo

ni titooduu na tummuaiwaara gioonna kiaapu homoraiya kutaavaivee kiaaraivaara iya mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaaravai. Eenoo niiyara mmuduuya ruannaneema iyaraatama mmuduuya ruannaivaara gioonna kiaapu homoraiya kutaavaivee kiaaraivaara iya mmuaa tinni mmuaa ausavai varada variaaravai.

²⁴ Ni Napoo-o, hama a ngiau mmata uunna suaivaki eenoo niiyara pinaama mmuduuya runnaivaara oyai ari vookarauvaa ni miravai. Niiyara kutaavaivee tiraiya vaa eenoo ni miannavai. Iya ni oyai ari vookaraivaa taaraivaara na varinaraivaki ni tasipama iya variaaravai. Iya itaama ni tasipama variaaraivaara ni yoketainoo. ²⁵ Ni Napoo-o, a safuuma variraikuavee. Gioonna kiaapu mmatayaa diaiya hama aiyara arinaima teeda rikiaanoo. Neenoo aiyara vaa arinaima tee rikiaunoo. Eenoo ni titooduu na tummuaivaa vaa niiyara kutaavaivee kiaiya arinaima teeda rikiaanoo. ²⁶ Eenoo niiyara mmuduuya ruannaneema iyaatama mmuaakaraama gioonna kiaapuuyara mmuduuya rikiai na iyaki varinaraivaara na aiyara iya kiasa kookieema kiee makemakee na aiyara iya kiasa kookieenaravaivee, tiravai.

18

*Vaidiyya Yisuunna utida rупutuaara iiravai
(Matai 26:47-56; Marakaa 14:43-50; Rukaaso
22:47-53)*

¹ Yisuuva ii kua ivaa kiasa taika kioo ari ngiaammuauya vitoo vioo ivaki pikioo nnoori

kiisa voovai nnutuuvo Ketaroonaa vioo karoo sainai viravai. Vioo tooduu mmooriivaki yatari oriipaiyauvo vauduu Yisuuva ari ngiaammuauyaatama ivaki viravai. ² Ii mmoori ivaki Yisuuva ari ngiaammuauyaatama mmuakiaa suai nuunaida varuuvaara vaa Yutaaso rikieeravai. Yutaaso Yisuunna nnammutuaiya fai kooyaa inna vitainaraivaara kua yeena raira vaidivai. ³ Vaidi Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaata Farisaiyaatama vaidi nuunaira nnau pinaivaara haitatuura vaidi vooya titooduu iya rapira vaidiiyaatama sunada ngiari yau mmataiyauvaata ngiari toobaiyauvaatama varada nnuduu Yutaasoono iyaata vitoo Yisuuva ari ngiaammuauyaatama varuu mmooriivaki viravai. ⁴ Vida tooduu Yisuuva vaa iya inna iikiaara mmoori mmuakiaavai rikioovoono iya saidiri numa iya too tunoo: Mo ngia giaaraida buaakiaannee? ⁵ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Mo ta Nasareetaa vaidi Yisuunnaraida buaakiaunnaano, tuduu rikioo iva iya tunoo: Mo na aanna ivovee, tiravai.

Yutaaso Yisuunna nnammutuaiya fai kooyaa inna vitainaraivoono iya tasipama ivaki diravai. ⁶ Yisuuva iya tunoo: Mo na aanna ivovee, tuuvaara iya hayida oro ngieerama vau mmataivau vida varada vairavai. ⁷ Vauduu rikioo Yisuuva kava iya tunoo: Mo ngia giaaraida buaakiaannee? tuduu rikiada iya kava tunoo: Mo ta Nasareetaa vaidi Yisuunnaraida buaakiaunnaano, ⁸ tuduu rikioo Yisuuva iya tunoo: Vaa na ngii giaa ngii miauvaivee. Na aanna ivovee. Fai ngia kuta nniyara buaida varida aa ni ngiaammuau aadaa pikikiai kuatee, tiravai. ⁹ Ivo tauraa ari

Koonnara yaaku varoo tunoo: Ni Napoo-o, a mmuakiaa ngiaammuaudaa ni miannaiyakidiri hama voovai raubiriinoo. Ivo itaa kua tuuvaara kaanaivo vauduu Yisuuva rapira vaidi-
iya tunoo: Ni ngiaammuaudaa pikikiai kuatee,
¹⁰ tuduu rikioo ari ngiaammuaau voovai nnutuuvo Simoono Petorooso ari paipa avaikaraivaa nnaamuruuvakidiri utu rada kioo Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa mmoori vareera ngiaammuaau voovai yaata yaadudainniivaa ru-taka kieeravai. Ii ngiaammuaau ivaa nnutuuvo Marakuusovee. ¹¹ Yisuuva Petoroosaa tunoo: Ai paipaivaa kava ari nnaamuruuvaki uyuanee. Aa na tinara kua aavaara a dataamainna yaata utu-annanee? Mmuaararavava roosii nnoori toori kapikaroovaa ni Napoova ni muuvaa na nnaanarannee? Vara hama na nnaanarannee? Fai na nnaanaravaivee, tiravai.

Rapira vaidiyya Yisuunna vitada Anaasaasi vi-ravai

¹² Tuduu rikiada kaayau rapira vaidiyyaatama ngiari kieetaivoota Yutayaiya nuunaira nnau pinaivaara haitatuura vaidiyyaatama Yisuunna puaisa utu kiada vaidi yeenaivaadiri inna yaakuuvaitanau rau kiada ¹³ vitada Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiivaa nnutuuvo Anaasaasi tauraa viravai. Vaidi voovai nnutuuvo Kayapaanna nniraangioo inna Anaasovee. Ii suai ivaki Kayapaava Anutuuqaara kati puara hudeera vaidiyya kieeta tuanaavai variravai. ¹⁴ Vaa ivo tauraa ari yaata tinniyaa vau kuaivaa vaidi Yutayaiya kiaa mmioo tunoo: Fai mmuaa vaidivai mmuakiaa Yutayaa gioonna kiaapuuya

tiiyara putinaraivo inna yoketaavaivee. Ivo vaa tauraa ii kua ivaa itaa kua tiravai.

Petorooso Yisuunnara hama na inna tauvaivee tiravai

(Matai 26:69-70; Marakaa 14:66-68; Rukaaso 22:55-57)

¹⁵ Vaidiia Yisuunna vitada vuduu Simoono Petoroosoota na Yisuunna ngiaammuauvo neetama inna nnaagiai tadadama rada viravai. Vuduu Anutuugaara kati puara hudeera vaidi kieetaivo arinaima vaa ni teeravai. Vaa ivo arinaima ni toovaara neetama Yisuunna tasipama vaidi kieetaivaa nnauvaa vagiaamunna aakiaivaki viravai. ¹⁶ Vuduu rikioo Petorooso mmaanai nnau vagiaamunna keegianniivau duoo vauduu neenoo kieeta vaidiivo vaa arinaima ni toovoono kava vara ranee tuma keegiaivaara duu kiaatannaivaata kua tiee Petoroosaa vitee nnau vagiaamunna aakiaivaki viravai. ¹⁷ Vuduu too kiaatannaivo keegiaivaara duuvo Petoroosaa tunoo: A iqii vaidi ivaa ngiaammuau voovainna iikiannanee? tuduu rikioo Petorooso inna sai tunoo: Ai, hama na inna ngiaammuauvaivee, tiravai.

¹⁸ Ii suai ivaki mmoori vareera ngiaammuauyaata rapira vaidiiaatama iya ririkia utuduu rikiada ikiaivaa hara kiada ututuuma dida vaidi totookairavai. Iya totookaida varuduu Petorooso oro iya tasipama dioo vainno ivaata totookairavai.

Vaidi kieetaivo Yisuunna yaparairavai

(Matai 26:59-66; Marakaa 14:55-64; Rukaaso 22:66-71)

¹⁹ Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieeta tuanaivo Yisuunna ari ngiaammuauyaraata ari kua mmayaayaivaaraatama yaparairavai. ²⁰ Yaparauduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na mmuakiaa suai mmuakiaa gionna kiaapuuya avuuyauvunu variee nini kuaivaa iya kiaa mmiauvai. Gionna kiaapu Yutayaiya nuunaira nnau kiisaiyauvakiaata nnoonnaivakiaatama na ni kua mmayaaya mmuakiaavai iya kooyaa kiaa mmiauvai. Hama na vo kua voovai hataumakinaa iya kiaa mmiauvai. ²¹ Mo na itaa kiaukainna a aaniira ni yaparakiannanee? Gionna kiaapuuya ni kuaivaa rikiaiya yaparakianee. Vaa iya ni kuaivaa rikiaavai. Na iya kiaa mmiaa kuaivaara iya yaparakianee, ²² tuduu rikioo nuunaira nnau pinaivaara dira vaidi voovoono inna kueennaivaa rudaunno inna tunoo: A vaidi kieetakuaanoonna Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaivaa itaa kua kiannanee? ²³ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mo ngia dataamaida yaata utuaanee? Na koonnama kiaunnee? Vara na kutaa kuavai kiaunnee? Na kuaivaa kutaa koonnama kiau kuaivaa aa gionna kiaapu aavaki variaa aaya kiaa kookieenai iyaatama rikiaatee. Na safuuma kutaa kuaivaa kiaukai mo aaniira kuminayaa ni rupertuannanee? tiravai.

²⁴ Yisuunna yaakuuvaitanau yeenaiivo vaudu-aata kuaivaa kiaa taika kioodoo Anaaso inna titoodoo Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaivaa Kayapaannasi viravai.

*Peterooso kava Yisuunnara hama na inna tau-vaivee tiravai
(Matai 26:71-75; Marakaa 14:69-72; Rukaaso*

22:58-62)

²⁵ Vuduu Simoono Petorooso homo dioo vainno ikiaivaara totookainno varuduu vaidi vooya ivaki varuuya inna tunoo: A inna ngiaammuuau voovainna iikiannanee? tuduu rikioo Petorooso ooqoo tioo tunoo: Hama na inna ngiaammuuauvaivee, ²⁶ tuduu rikioo vaidi kieetaivaa ngiaammuuau voovoono Petorooso vaa inna seena tuanaivaa yaataivaa rutakoovoono tunoo: Vaa na i tauvaivee. A inna tasipama yatari oriipa mmooriivaki hara kiee variannavaivee, ²⁷ tuduu rikioo Petorooso kava ooqoo tuoo tunoo: Hameetavee, tuduu rikioo tuu saivaata kakaraivo akua tiravai.

Yisuuva Roomaiya kieeta Piratuusaa avuuvau diravai

(Matai 27:1-2,11-14; Marakaa 15:1-5; Rukaaso 23:1-5)

²⁸ Heenanaanna suaivo reera kioodoo Yutayaa vaidiiya Yisuunna Kayapaanna nnauvakidiri vitada vidada vaidi Roomaiya kieetaivaa nnauvaki oro kioodoo ivo ivaki varuduu iya mmaanaivau diravai. Yutayaiyaano ngiari buusa Varaiataivaa iya nnaataikiai iya ngiari voopinnaiya nnau aakiaivaki vida ngiari mmaanna aataruuvaa hatokeevoora kiaa kiada oro mmaanaivau diravai. ²⁹ Iya hama nnauvaki vuduu too Piratuuso mmaanai tuoo iya yaparainno tunoo: Mo ngia dee tomedavaaraida kua pinaivaa aqaa vaidi aavaaki yapaanee? ³⁰ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ivo hama maisai aataruuvaa iitiri. Hama ta aisi vitada ngiaunnatirivee, ³¹ tuduu rikioo Piratuuso iya tunoo: Ngiengieenoo ngiingii kua mmaanna tuu

aataruuvaara inna vitada kua pinaivaki inna yapa kiada inna yaparakiatee, tuduu rikiada vaidi Yutayaiya inna sai tunoo: Ta Yutayaiya gioonna kiaapuuya ruputikiai putuaaraivaara ngia Roomaiya ti ooqoo kiaavaivee, tiravai. ³² Vaa tauraa Yisuuva iya inna yatari sagaivau haara kikio iva putinara aataruuvaa kooyaa iya kiasa mmiravai. Kooyaa iya kiasa mmuu kuaivaa kaanaivo vakiaiveeraivaara vaidi Yutayaiya itaa kua tiravai.

³³ Piratuuso kava vara ranoo ari nnauvaki vioo Yisuunna yaparainno tunoo: A Yutayaiya kieetakuannee? ³⁴ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Vara eenoonna aa kua aavaa ni yaparakiannanee? Vara ari vo vaidiyaano niyara i kiasa i mmiaaniinna a ni yaparakiannanee? ³⁵ tuduu rikioo Piratuuso inna sai tunoo: Hama na Yutayaa vaidivai. Sa niyara kianee: Eenoo niiki kuaivaa yapaannano, kianee. Ai seena mmuaa yoosinnaiyaata Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaatama i vitada niisi ngiaavai. E aanii tomada aataruvai iikiannani iya i vitada niisi ngiaannee? ³⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Na gioonna kiaapuuyara diee iya kiaukai iya sai niyara yoketaa kiasa aataruuvo hama mmata aavau vaivai. Mmata aavau vaitiri. Ni nnaagiai nuairaiya niyara rapida vaidi voovoono vaidi Yutayaiya ni iya mminaraivaara ooqoo kiaatirivee. Mo na gioonna kiaapuuyara dira aataruuvo hama mmata aavau vaivaivee, ³⁷ tuduu rikioo Piratuuso inna sai yaparainno tunoo: Mo a gioonna kiaapuuyara diraikuannee? tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Yo, a niyara itaa kua kianna kuaivo kutaavaivee.

Na gioonna kiaapuuya kua kutaivaa kiaa mmi-nara na mmatayaa tummuuaduu ni noova ni mmata kieeravai. Gioonna kiaapu voovoono kua kutaivaa rikiaivoono ni kuaivaata rikiaivaivee, ³⁸ tuduu rikioo Piratuuso inna sai yaparainno tunoo: Kua kutaivo inna dee kuavainnee? tiravai.

Piratuuso Yisuunna ruputuaaraivaara ee-oo tiravai

(Matai 27:15-31; Marakaa 15:6-20; Rukaaso 23:13-25)

Piratuuso itaa kua kiaa kioo kava vara ranoo mmaanai vioo vaidi Yutayaiya tunoo: Na tauko hama ivo aannoo vaidivai varinoo. ³⁹ Ngiengie iira aataruuvo vainoo. Mmuakiaa nuanuuyauvaki ngia buusa Varaigiataivaa nneera suaivaki oovi nnauvaki varii vaidi voovaara ngia yaparaki-aivaara na sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuanaravai. Ngia gioonna kiaapu Yutayaiya ngiiyara dira vaidi kieetaivaa na innani sipuuvaa hatuaa kino tuoo ngiisi kuanarannee? ⁴⁰ tuduu rikiada iya puaisakama aayanna reeda tunoo: Hamavee. Sa inna titano kuaivee. Paravaasaa titano tuoo kuaivee, tiravai. Paravaaso inna kua yaatareera mmuara furai vaidivai variravai.

19

¹ Itaama vauduu too Piratuuso Yisuunna vitoo ari ngiaammuauya mmuduu utida inna ripiiravai. ² Ripuuduu rapira vaidi vooyaano yeena oovi-iyauvaa varada hovekama kiada inna kieetaivau ruvuyu kiada yaapa kookeevaa varada innayaa apu kieeravai. ³ Innayaa apu kiada innasi vida rakuana nnida rakuanaida varida inna tunoo:

Gioonna kiaapu Yutayaiya kieetakuavee. Tupatupaa varianee. Iya itaa kua kiaa kiada inna kuen-naivaa rudaauravai.

⁴ Rudauma kioodoo Piratuuso kava mmaanai vioo gioonna kiaapu kaayau nuunauya tunoo: Rikiaatee. Aa vaidi aavo na tauko hama vaidi aannoo vaidivai varinoo. Na itaama tee rikiauvaara ngieetama teeda rikiaateera na inna vatee aapi ngiisi ngiaunoo. ⁵ Ivo itaa kua kiaa taika kioodoo Yisuuva mmaanai tuuduu yeena ooviivaa hov-ekama kiada inna kieetaivau yapa kioovo vauduu yaapa kookee kuauvaa innayaa apu kioovo vairavai. Vauduu too Piratuuso iya tunoo: Taatee. Aa ii vaidiivovee, ⁶ tuduu rikiada vaidi Anutuugaara kati puara hudeera kieetaiyaata nuunaira nnauvaara dira vaidiiaatama Yisuunna teeda vaidi puaisakama aayanna reeda varida tunoo: A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiaatee, tuduu rikioo Piratuuso iya sai tunoo: Ngia itaa kua tida ngiengieenoo ivaa vitada yatari sagaivau haara kiaatee. Na tauko hama ivo vaidi aannoo vaidivai varinoo. Mo dataama na irisai maisaivaa inna mminaravainnee? ⁷ tuduu rikiada iya inna sai tunoo: Ivo ariiyara na Anutuugaa mmaapuvaivee tuuvaara ti mmaanna tuu kua voovai hatokeeravai. Hatokoovaara kii inna aikiooma ivo putu-aivee, tiravai.

⁸ Tuduu Piratuuso ii kua ivaa rikioo kaayauma aatuunno ⁹ kava Yisuunna vitoo ari nnauvaki vioo vaidiiyaki kua pinaa yapeera nnauvaki vioo Yisuunna yaparainno tunoo: A deepinnaakuainna ngiannanee? tuduu rikioo Yisuuva hama inna kua sai tiravai. ¹⁰ Hama inna kua sai tuduu rikioo Piratuuso inna tunoo: Aaniira hama a ni kua

sai kiannannee? Na vaidi nnoonnavai. Neenoo tinai fai a mmaanai kuanaravai. Neenoo tinai fai vaidiia yatari sagaivau i haara kiaaravai. Hama a ivaa tuqinnama rikiaannanee? ¹¹ tuduu rikioo Yisuuva inna kua sai tunoo: Ngiau aapu variivoono hama kieetavai i yapaitiri. Hama a niyara itaa kua kiannatirivee. Itama vaikio vaidi voovoono ni vitoo aisi nniivo mminnamminnaa maisaivaa varaivai. Tauraa ni vitoo aisi nnii vaidiivaa mminnamminnaa maisaivoono i mminnamminnaa maisaivaa yaatarakiaivaivee, ¹² tuduu rikioo Piratuuso dee aataruvai Yisuunna mmino ivo kati mmaanai kuanaraivaara yaata utuoo iinno varuduu vaidi Yutayaiya puaisakama aayanna reeda tunoo: Fai a tino aa vaidi aavo mmaanai tiinai a hama ti kieeta yoosinna Rooma variivaa seena tuanaakuavee. Vaidi voovoono ariiyara tinara: Na kieetavaivee, kiaa variivoono ti kieeta Rooma variivaa nnammutuaavaivee, ¹³ tuduu rikioo Piratuuso ii kua ivara yaata utuoo rikioo Yisuunna nnauvakidiri vitoo numa mmaanai sikau terenaivau inna yapa kioo oro kua radudeera mmaataivau hara kioo variravai. Ii sikau terena ivaa Eporai kuaivakidiri tuu nnu-tuuvo Kapataa tiravai.

¹⁴ Ii suai ivaki iya buusa Varaigiataivaa turau nnaaraivaara teeraida varuduu ikianna tammauduu Piratuuso vaidi Yutayaiya tunoo: Aanna ngii kieetavaivee, ¹⁵ tuduu rikiada iya puaisakama aayanna reeda tunoo: Inna vatee ruputino putuaivee. A tinai iya yatari sagaivau inna haara kiaatee, tuduu rikioo Piratuuso iya yaparainno tunoo: Ngii kieetavaivee. Fai na tinai iya yatari sagaivau inna haara kiaarannee?

tuduu rikiada Anutuuqaara kati puara hudeera vaidi kieetaiyaano inna sai tunoo: Hama ti kieeta voovootaivaivee. Ti kieeta mmuaavai yoosinna Rooma hara kioo varinoo, ¹⁶ tuduu rikioo inna aikioo Piratuuso Yisuunna iya mmiravai. Iya inna vitada yatari sagaivau haara kiaaraivaara iya mmiravai.

Vaidiyya Yisuunna yatari sagaivau haara kieeravai

(Matai 27:32-44; Marakaa 15:21-32; Rukaaso 23:26-43)

Iya tuduu rapira vaidiyya Yisuunna vitada viravai. ¹⁷ Vuduu Yisuuva ariinoo ari yatari sagaivaa apu varoo ivaki pikioo yoosinna voovai nnutuuvo Kieeta Mmuyai ivaki vau yoosinnaivakira viravai. Ii nnutu ivaa Eporai kuaivakidiri kiaa nnutuuvo Korokataa. ¹⁸ Yisuuva ivaki vuduu vaidi rapiraiya inna vitada yatari sagaivau haara kieeravai. Haara kiada vaidi taaravaitanaatama yatari sagaivaitanau haara kiada vuaivaa vitada inna yaaku yaadudainningiaa haara kiada vuaivaa vitada inna yaaku geedainningiaa haara kiooduu Yisuuva ivaitana tammaivaki diravai. ¹⁹ Duoo vauduu yanaivaa Piratuuso fafaara roovaa iya varada Yisuunna yatari saga mmutuuvau haara kieeravai. Ii yanaa ivo tunoo: Anna Nasareetaa vaidi Yisuuvavee. Ivo Yutayaiya kieetavaivee. ²⁰ Fafaaravo itaa kua tuduu Yisuunna yatari sagaivau haara kioo yoosinnaivo Yerusareema vainima vauvaara kaayau gioonna kiaapu Yutayaiya vida nnidaida varida ii yanaa ivaa yaariravai. Piratuuso taaravooma

kuaivakidiri yanaivau reeravai. Eporai kuaivakidiriaatama Roomaiya kuaivakidiriaata Ereengaiya kuaivakidiriaatama reeravai. ²¹ Ivo roo suaivaki Anutuuqaara kati puara hudeera kieetaiyaano Piratuusaa tunoo: Sa fafaara ree kianee: Aanna Yutayaiya kieetavaivee, kianee. Fafaara ree kianee: Aa vaidi aavo ariiyara tinoo: Na Yutayaiya kieetavaivee, tiivaivee, kianee. ²² Iya itaa kua tuduu Piratuuso iya kua sai tunoo: Na fafaara rau kuaivo inna aikioo kuavai na rauvaivee, tiravai.

²³ Piratuuso itaa kua tuduu rapira vaidiiya vaa Yisuunna yatari sagaivau haara kiaiya inna uyira rairaiyauvaa varada ivaadiri taarama taarama mmuruooda yapa kiada iya mmuaavai mmuaavai duuyama vareeravai. Vara kiada inna yaapa varaayaa diaivo hama raubaatama funniraivootauvaa mmuaavai vauvaara tida varada ²⁴ ngiari kiaa mmi ngiari kiaa mmiida tunoo: Kii fai ta hama aavaa rapasiaaravaivee. Ivau kii ta peperoovaa roosiivaa kagaari kagaariida teekio voovoono yaataraivoono ivaa varaivee, tiravai. Nnaaruaa vaidiivo Anutuuqaa yanaivau kua fafaara roovo tuuvaugiataa iya itaama uuvaara kaanaivo vairavai. Ii kua ivo tunoo:

Iya ni uyira rairaiyauvaa
 mmuaavai mmuaavai duuyama varada
 ni yaapa varaayaa diaivaara
 peperoovaa kagaari kagaariida taavo
 voovoono yaataraivoono ivaa varaivaivee.

Fafaaraivo itaa kua tuuvaa kaanaivaa rapira vaidiiya itaama iiravai.

²⁵ Yisuunna yatari sagaivaa vainiivau gioon naiya dida vaid a Yisuunna kaanootama Yisuunna kaanaa nnunnaivo Koropaanna nnaataivo Mariaavaatama Makataraa gioon naivo Mariaavaatama dida vairavai. ²⁶ Dida vauduu too Yisuuva tooduu ari kaano dioo vauduu na inna ngiaammuaivo ivo niyara mmuduuya riraivootama diee vakiaaduu too ari kaanaa tunoo: Gioonna-o, aa suai aavakidiri aa ngiaammuaivo aavo i mmaapuvai varinaravaivee, ²⁷ kiaa kioo ni tunoo: Aa suai aavakidiri aa gioon na aavo i kaano varinaravaivee, tuduu rikiee na ii suai ivakidiri inna kaanaa vitee nini nnauki yapeeravai.

Yisuuva putiravai

(Matai 27:45-56; Marakaa 15:33-41; Rukaaso 23:44-49)

²⁸ Yisuuva itaa kua kiaa kioo rikiooduu ari mmoori mmuakiaayauvai taika kiooduu rikioo ivo tunoo: Ni nnoori rainoo, tiravai. Nnaaru Anutuuqaa kua fafaara roo kuaivauidiri kaanaivo itaama vairavai. ²⁹ Yisuuva itaa kua tuduu yavaivaki nnoori kapikaroo ari vookarauvaa nnutuuvo vinikaivo ivaki vauduu vaidiiya kapuka roosuu mminnaivaa nnooriivakidiri rabuuma kiada yatari seera hokobaivaa nnutuuvo hisoopavau kuru kiada rooru utida Yisuunna kuasiivau yapa kiooduu ³⁰ Yisuuva nnoo tunoo: Vaa ni mmooriivo taikainoo, kiaa kioo vaaveevo tagiruduu putiravai.

Yisuunna yaaneevaki vaidiiya haara kieeravai

³¹ Putuduu Yutayaa vaidiiya kati varira suaivo vainima vauvaara ngiari mminnamminnaiyauvaa teerairavai. Turau ngiari kati varira sui yoketaa ari vookaraivo vainaraivaara iya yaata utida ngiari mminnamminnaiyauvaa teerairavai. Ngiari kati varira suaivaki vaidi putuaiya mmammaiyauvo yatari sagaiyauvunu sa vakiaiveera iya yaata utida numa Roomaa kieetaivaa Piratuusaa yaparaida tunoo: A ee-oo tinai i ngiaammuauya vaidi yatari sagaiyauvunu haara kiaya yukuuyauvaa ruaimi kiada yatari sagaiyauvunudiri hituaaravainnee? ³² tuduu kieetaivo ee-oo tuduu ari rapira vaidiiya oro teeda vuai vaidiivaa Yisuunna tasipama yatari sagaivau hiri kioovaa yukuuvaitana ruaimi kiada vida vuaivaa yukuuvaitanaatama ruaimi kieeravai. ³³ Ruaimi kiada nnida Yisuunna tooduu vaa putuduu hama inna yukuuvaitana ruaimirama kiada ³⁴ rapira vaidi voovono ari mmataivaata Yisuunna yaaneevaki hara rada kioodoo aki-airaama kiauvoota nnooriivootama innakidiri tiravai. ³⁵ Tuuduu neenoo ivaa taivono ivaara vaa na tiravai. Vaa na rikiaunoo. Na kiasa kuaivo kutaa kuavai. Ngieetama Yisuunnara kutaavaivee kiateeraivaara na kiasa kuaivaa neeeta rikiauko kutaa kuavai vainoo. ³⁶ Nnaaru Anutuugaa yanaivaki kua fafaaraivo vainno tuu kuaivaa kaanaivo vauvaudiri Yisuunnara iya itaama iiravai. Ivaara Anutuugaa kua fafaaraivo vainno tunoo: Hama inna mmuyai voovai ruaimaaravaivee, tiravai. ³⁷ Anutuugaa kua fafaara voovai vainno tunoo: Iya mmataivaata haara kiasa vaidiivaa gioonna kiaapuuya taaravaivee, tiravai.

*Vaidiyya Yisuunna hau kieeravai**(Matai 27:57-61; Marakaa 15:42-47; Rukaaso 23:50-56)*

³⁸ Nnaagiai yoosinnaivaa nnutuuvo Arimateyaa diaa vaidiivaa nnutuuvo Yoosiipo numa Yisuunna nnabaivaa varoo kuanaraivaara Piratuusaa yaparairavai. Yoosiipo Yisuunna nnaagiai nuaira vaidivai. Yutayaa vaidiyyara aatuunno haumaki ivo Yisuunna nnaagiai nuairavai. Ivo Piratuusaa yaparauduu rikioo ee-oo tuduu Yisuunna nnabaivaa oro varoo viravai. ³⁹ Vaa heenaki Yisuunnasi vuu vaidiivo Nikotimaaso suuda yoketaa vuu suuyaivaa varoo ngioo Yoosiipaa sunoo viravai. Ivo yatari rana suuda yoketaa vuuvaa nnutuuvo aroosaivaatama kupuuvaa roosuuvaa nnutuuvo miiraivaatama hanigiaanigieema mmuaavaki kioo kaayau mmuaararooroo varoo viravai. ⁴⁰ Ii vaidi ivaitana Yisuunna nnabaivaa varada suuda yoketaa vuu suuyaivaa buruqa poosa rapasi kioovau siikama kiada inna nnabaivaa purupuruuma kieeravai. Yutayaa vaidiyya vaidi putiraiya nnabaiyauvaa teerairayaama ivaitana Yisuunna nnabaivaa itaama teerama kieeravai. ⁴¹ Yisuuva putuu mmataivau kati yatari hau utira mmatavai vairavai. Vauvaki karaasa mmata nnauvaa sikauvaki hatata kioovaki hama vaidi nnaba voovai ivaki yapooivo ivaki vairavai. ⁴² Vauduu rikiada ngiari kati varira suaivo vainima vauvaara yaata utida ngiari mminnamminnaiyauvaa safuuma teerakiaaraivaara mmata nnau hama vaidi hauvo vainima vau ivaki Yisuunna nnabaivaa varada ivaki hau kieeravai.

20

*Yisuunna mmata nnauvo mmannavai vairavai
(Matai 28:1-8; Marakaa 16:1-8; Rukaaso 24:1-12)*

¹ Sudaagaki heenanaanna hama ruvuaay-eerainno homo upisiinno vauduu Makataraa diaa gionnaivaa nnutuuvo Mariaava Yisuunna mmata nnauvakira kuanaree kiaa oro tooduu vaa mmata nnau keegiaivaki vau sikau pinaivaa ivakidiri feena kiooduu too ² ivo seenoo vioo Simoono Petroosaata Yisuuva niyara pinaama mmuduuya rira ngiaammuauvaa niitama kiaa mmioo tunoo: Vaa iya ti Udaangaivaa nnabaivaa mmata nnauvakidiri varada iya yapa kiaiinnainni hama ta taunnaano, ³ tuduu rikiada Petroosoota neetama ivau pikiada mmata nnauvakira viravai. ⁴ Seenada vida na Petroosaa yaatara kiee neenanaa mmata nnauvaa taanaree kiaa ⁵ viee viee oro kookama reeti taaduu buruqa poosaiyauvo vauduu tee hama ivaki virama kiaaduu ⁶ Simoono Petrooso ni nnaagiaidiri vioo ni yaatara kioo ivaki viravai. ⁷ Vioo tooduu buruqa poosa purupuruuma kiooyauvoota Yisuunna kieetaivau rau kioo buruqaivootama ivaki vairavai. Hama Yisuunna kieetaivau rau buruqaivo purupuruuma kioo buruqaivauvaa tasipama vairama kioo ari voovau rapugiaa yoketaama kioo vairavai. ⁸ Vauduu tee na vaa tauraa mmata nnauvaa taivo neetama aakiaivaki oro tee kutaavaivee tiravai. ⁹ Yisuuva putuuvakidiri kava diitaanara kuaivaa nnaaru Anutuugaa yanaivaki roo kua fafaaraivo tuuvaa ta homo ivaara kumimakama iikiaunnvai. ¹⁰ Ta

ivaa teeda pikiada kava vara ranada titi nnaukira nniravai.

Yisuuva Makataraa gioonna Mariaanna avuu-vau kooyaa diravai

(Matai 28:9-10; Marakaa 16:9-11)

¹¹ Ta ngiaannaduu Mariaava mmata nnau mmaanaivau dioo vainno rateeravai. Ratoo varioo kookama kioo aakiaivaki taanee kiaa tooduu ¹² aangeravaitana poosa buruqa uyuuvaitana Yisuunna nnabaivaa yapa kioovau hara kiada variravai. Vuaivo kieetaivaa yapa kioonningiaa varuduu vuaivo yukuuvaa yapa kioonningiaa hara kioo variravai.

¹³ Ivaitanaano Mariaanna tunoo: Gioonna-o, e aaniira rataannanee? tuduu rikioo ivo ivaitana sai tunoo: Vaa ni Udaangaivaa nnabaivaa iya varada kuaavai. Iya yapa kiaiinnainni hama na tauvaara rataunoo, ¹⁴ kiaa kioo hanigia tooduu Yisuuva ivau dioo vauduu hama inna Yisuuvavee kiaa arinaima teeravai. ¹⁵ Hama arinaima tooduu rikioo Yisuuva inna tunoo: Gioonna-o, e aaniira rataannanee? A giaara buaakiannanee? tuduu rikioo yaata utuoo tunoo: Aanna yatari mmoorira haitatuura vaidivoono tinoo, kiaa inna kua sai tunoo: Ni vaidi-o, vaa eenoo inna varee viee inna yapa kiaannaivaara ni giaa ni minai na viee inna varaanaravaivee, ¹⁶ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Mariaa-o, tuduu rikioo hanigia inna too Eporai kuaivakidiri inna tunoo: Rovonii, tiravai. Ivo itaa kua tuu kuaivaa oyaivo Vitaira-o, tiravai. ¹⁷ Yisuuva gioonnaivaa tunoo: Hama na ni Napoonnasi kava kuauvaara sa ni utu kieve vakianee. Viee ni ngiaammuauya niyyara kiaa mmiee kianee: Ni Napoova ngii Gioovavee.

Ni Anutuuqo ngii Anutuuqovee. Na kava in-nasi kuanaravee. Iya itaa kua kiasa mmianee, ¹⁸ tuduu rikioo Makataraa gioonna Mariaava vioo inna ngiaammuauya kiasa mmioo tunoo: Vaa na Udaangaivaa tauvaivee, kiasa kioo iva tuu kuaivaa iya kiasa mmiravai.

Yisuuva ari ngiaammuauyaata kooyaa kua tiravai

(Matai 28:16-20; Marakaa 16:14-18; Rukaaso 24:36-49)

¹⁹ Ii Sudaaga suai ivaki heenauduu Yisuunna ngiaammuauya nnau voovaki nuunaida vaidi Yutayaiyara aatuuda sipuuyauvaa rau kiooduu Yisuuva numa iya tammaivaki dioo vainno tunoo: Ausa nuufaivo ngiiki vakiaivee, ²⁰ kiasa kioo ari yaakuuvaitanaata ari yaaneevaataama iya vitairavai. ²¹ Vitauduu iya ngiari Udaangaivaa teeda sirigairavai. Sirigaida varuduu Yisuuva keenaa iya tunoo: Ausa nuufaivo ngiiki vakiaivee. Ni Napoova ni titoneema na ngii titaunoo, ²² kiasa kioo ari yaikiaivaa iyayaa fuu tioo tunoo: Mmanasa Yoketaivaa varaatee. ²³ Fai ngia vaidi iya mminnamminnaa maisaiyauvaara taikaivee tikio fai taikaanaravai. Fai ngia vaidi iya mminnamminnaa maisaiyauvaara mmannammanna vakiaivee tikio fai mmannammanna vainaravavee, tiravai.

Tumaaso Yisuunna teeravai

²⁴ Yisuunna ngiaammuau yaakuuvaitana yukukidi taarama varuuyakidiri mmuaavai nnutuuvo Tumaaso vuai nnutuuvo Gaabiyaano Yisuuva nnuu suaivaki hama iya tasipama variravai. ²⁵ Hama iya tasipama varuduu

ari saiyaano inna kiaa mmida tunoo: Vaa ta Udaangaivaa taunnanoo, tuduu rikioo Tumaaso iya tunoo: Fai na hama inna yaakuuvaitana pirima hoo kuaruuvaitana tee hama na ni yaaku oopuuvaa pirima kuaruuvaitanaki uyuee hama na ni yaakuuvaa inna yaaneevaki uyuee fai hama na ivo diitainoo kiaivaara kutaavaivee tinaravaivee, tiravai.

²⁶ Yapooma yaaku sai suaivai karasaidiri taar-avooma suaivo taika kiooduu Yisuunna ngiaam-muauya keenaa nnauvaki varuduu Tumaaso iya tasipama variravai. Varuduu vaa iya sipuuvaa rau kiooduaata Yisuuva kati numa iya tasipama dioo vainno tunoo: Ausa nuufaivo ngiiki vaki-
aivee, ²⁷ kiaa kioo Tumaasaa tunoo: Ai yaaku oopuuvaa rooru aavau yapa kiese ni yaakuuvaitana taanee. Ai yaakuuvaa rooru ni yaaneevaki yapaanee. Sa taara yaata utirainna niyara kutaavaivee kianee, ²⁸ tuduu rikioo Tumaaso inna kua sai tunoo: Ni Udaangakuavee. Ni Anutu-
uqovee, ²⁹ tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: A vaa ni taannaivaara niyara kutaavaivee kian-
nanoo. Gioonna kiaapu hama ni taiya niyara kutaavaivee kiaivaara Anutuuqo iyara yoketainoo, tiravai.

Aa yanaa aavaa roo kua oyaivovee

³⁰ Yisuuva ari vookara ari vookarau mmoori kaayauyauvaa ari ngiaammuauya avuuyauvunu uduu teeravai. Iyauvaa mmuakiaayauvai hama na aa yanaa aavau rauvai. Na vooyauvai nnaasu rauvai. ³¹ Anutuuqo mmataama kioo vaidiivo Yisuuvavee. Anutuuqaa Mmaapu tuanaivo Yisu-
uvavee. Ngia ivaara kutaavaivee kiaaraivaara na

aa yanaa aavau Yisuuva uu mmoori vooyauvai rauvai. Ngia itaama innara kutaavaivee kiaa kiada tupatupaa variraivaa varaaraivaaraataama na aa yanaa aavau ivo uu mmoori vooyauvai rauvai.

21

Yisuuva ari ngiaammuauya avuuyauvunu kooyaa diravai

¹ Yisuuva nnaagiai numa nnoori haruungaivaa nnutuuvo Tiperiaa vainiiivau ngioo kava vooneetu ari mmammaivaa kooyaa ari ngiaammuauya vitauduu inna teeravai. Ivo ataama ari mmammaivaa iya vitauduu teeravai.

² Ari ngiaammuau voovai Simoono Petrooso ari seena ngiaammuau voovai Tumaasootama ivaki variravai. Gioonna kiaapuuya innara Gaabi-o, tira vaidivai. Ngiaammuau voovai Nataneerootama variravai. Ivo Karirayaa ivaki vau yoosinna voovai nnutuuvo Kenaa ivakinnaa vaidivai. Sevetainna mmaapuuvaitanootama seena ngiaammuau taaravaitanootama ivaki nuunaida variravai.

³ Varuduu Simoono Petrooso iya kiaa mmioo tunoo: Na tavau varaanara kuanaravee, tuduu rikiada iya inna kiaa mmida tunoo: Fai teetaatama kuaaravee, kiaa kiada vida kanuuvaa varada ivaki karada heenagieena tavaura puridada hama tavau voovai vareeravai.

⁴ Hama varooduu rikioo suaivo reera kioovakinnaigiataa Yisuuva nnoori haruunga siriivau dioo vauduu hama ari ngiaammuauya arinaima inna teeravai. ⁵ Hama inna arinaima tooduu rikioo Yisuuva iyara

aayanna roo tunoo: Ngiaammuauso, vaa ngia tavau vooyauvai varadanee? tuduu rikiada iya inna kuaivaa sai tunoo: Ai, hameeta ta tavau voovai varaunnanoo, ⁶ tuduu rikioo Yisuuva iya sai tunoo: Ngia utua vaaheevaa vara kanuuvaa sainai yaaku yaadudainningiaa kagaari kiada fai ngia tavau vooyauvai varaaravaivee, tuduu rikiada iya utua vaaheevaa vara iva tuupinnainningiaa kagaari kioodoo tavauyauvo utua vaaheevaki nnida vidada suvuai kiada vauduu iya hama yopeema vaaheevaa utu raririima rada kanuuvaki yapeeravai. ⁷ Iya vaaheevaa utu raririida varuduu Yisuuva niyara mmuduuya rira ngiaammuaavo neenoo Petoosaa kiaanoo: Inna Udaangaivovee, tuduu Simoono Petoosoo Udaangavee tuu kuaivaa rikioo ivo taguaada dioo vauvaara ari yaapa varaayaa diaivaa ariiyaa rau varoo nnooriivaki suairoommu kioo viravai. ⁸ Vuduu ari saido kanuuvaa varada siriivau vida vaaheevaa aakiaivaki kaayau tavauyauvo suvuai kioo vauyauvaa utu raririima rada viravai. Hama iya ngieera nnoori vuutaivaki variravai. Iya nnoori siri vainiivau variravai. ⁹ Iya kanuuvakidiri vida siriivau reemi rada dida vida tooduu ikia hauru toovo iya too vauduu tavauvoota bereetaivootama ivau vairavai. ¹⁰ Vauduu Yisuuva iya tunoo: Ngia aa ikiataa varaa tavau vooyauvai varada ngiatee, ¹¹ tuduu Simoono Petoosoo kanuuvau karoo vaaheevaa aakiaivaki kaayau tavau pinaiyauvo suvuai kioo vauyauvaa utu raririima roo numa siriivau yapa kieeravai. Yapa kioodoo yaaku sai vaidivai karasaidiri taara vaidivaitana yuku yaaku taika

kioo vo vaidivai yaakuuvaitana yukukidiri taaravooma (153) tavauyauvo vaaheevaki vairavai. Kaayau tavauyauvo itaama vauduaata hama vaaheevo tavarateeravai. ¹² Yisuuva iya tunoo: Numa nnaatee, tuduu rikiada vaa iya arinaima inna teeda yaata utida tunoo: Ti Udaangaivovee, tuuvaara iya aatuuda hama inna yaparaida tunoo: A gioononnee? tiravai. ¹³ Yisuuva oo bereetaivaa habati kioo iya mmioo tavauyauvaatama habati kioo iya mmiravai.

¹⁴ Yisuuva putuuvakidiri diitoo nuainno varioo ari ngiaammuauya avuuyauvunu tauraa taara-neetu iya too ii suai tavau hudoo suai ivaki kava nnaagiai vooneetu iya teeravai.

Yisuuva Petooroosaata kua tiravai

¹⁵ Iya yeennaiyauvaa nnaa taika kioodoo Yisuuva Simoono Petooroosaa tunoo: Simoono, Yuvuaanaa mmaapukuavee. A niyara mmuduuya ruannaivoono aa i seena aaya niyara mmuduuya riraivaa yaatarainnee? tuduu rikioo inna sai tunoo: Yo, Udaanga-o, na aiyara mmuduuya ruauvaa vaa a tee rikiaannano, tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ni puara sipisiipa nnaakaraiya yeennaiyauvaa mmianee, ¹⁶ kiaa kioo kava vooneetu inna tunoo: Simoono, Yuvuaanaa mmaapukuavee. A niyara mmuduuya ruannannee? tuduu rikioo inna sai tunoo: Yo, Udaanga-o, na aiyara mmuduuya ruauvaa vaa a tee rikiaannano, tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ni puara sipisiipaiyara haitatuukianee, ¹⁷ kiaa kioo kava nnaagiai vooneetu inna tunoo: Simoono, Yuvuaanaa mmaapukuavee. A niyara

mmuduuya ruannanee? tiravai. Yisuuva itaama taaravoomaneetu Petooroosaa tunoo: A niyara mmuduuya ruannanee? tuuvaara Petoorooso ausa mmuaararainno inna sai tunoo: Udaanga-o, mmuakiaa mmoori aataruuvaa vaa a tee rikiaannanoo. Na aiyara mmuduuya ruauvaaraatama vaa a tee rikiaannanoo, tuduu rikioo Yisuuva inna kuaivaa sai tunoo: Ni puara sipisiipaiya yeennaiyauvaa mmianee.¹⁸ Na kua kutaavai i kiaa i mmiaunoo. A vaidi karaasavai varianna suaivaki ai uyira rairaiyauvaa eenoo uyuee rainna ee yaata utuanna aataruuvau kuannavai. Fai yapooma a ngiaabai kiee variee i yaakuuvaitana raduda kiee varino vaidi voovoono i uyira rairaiyauvaa aiyaa uyuu rau kioo i vitoo hama a kuanee kianna aataruuvau kuanaravaivee, tiravai.¹⁹ Vaidiiaa Petooroosaa ruputikio Anutuuqaara ari vookaraama putinaraivaara Yisuuva itaa kua tiravai. Petoorooso putinaraivaa gioonna kiaapuuya teeda Anutuuqaara kua yoketaivaa kiaaraivaara itaa kua tiravai. Yisuuva Petooroosaa tunoo: Ni nnaagiai ngianee, tiravai.

Yisuuva niyara kua tiravai

²⁰ Kiaa kioo vuduu Yisuuva niyara mmuduuya rira ngiaammuauvo neetama iya nnaagiai nniravai. Tauraa ta yeenna nneera suaivaki neenoo Yisuuva rainnaa utuee inna kiaanoo: I nnammutuaiya i vitainara vaidiivo gioononnee? kiaiivoono na iya nnaagiai nniravai.²¹ Na iya nnaagiai ngiee variaaduu too Petoorooso hani-gia ni too niyara Yisuuva tunoo: Udaanga-o, aa vaidi aavaara a dataakuainna kiannanee?²² tuduu rikioo Yisuuva inna sai tunoo: Fai na

innara tinara: Ivo varinanai fai na kava vara ranee mmatayaa tiinaravaivee, tinara kuaivo mo datainnee? E aaniivaara ivaara yaata utuannanee? Hama ainivai. Eenoo ni nnaagiai ngianee, tiravai. ²³ Ivo itaa kua tuu kuaivaara inna nnaagiai nuairaiya rikiada tunoo: Ivo tinoo: Ii vaidi ivo hama putinaravaivee, tiivaivee. Iya itaa kua tiravai. Hama Yisuuva tunoo: Hama ivo putinaravaivee, tiravai. Ivo tunoo: Fai na innara tinara: Ivo varinanai fai na kava vara ranee tiinaravaivee, tinara kuaivo mo datainnee? E aaniivaara ivaara yaata utuannanee? Hama ainivaivee. Ivo itaa kua tiravai.

²⁴ Ii vaidi ivaara iya itaa kua tuuvo neenoovee. Na ii kua mmayaaya iyauvaa tiee variee fafaara raunoo. Vaa ta rikiaunnvai. Neenoo kua kutaa tira vaidivai variaunoo.

Yuvuaano kuaivaa raa taikeeravai

²⁵ Yisuuva uu mmooriivo kaayauma vauduu na vooyauvaara nnaasu fafaara rauvai. Na yaata utuaunoo. Fai vaidiiya Yisuuva uu mmoori mmuakiaayuvai mmuaavai mmuaavai fafaara reekio ii yanaa iyauvaa mmatayaa yapaara mmaataiyauvo hameetainaravaivee.

Karaasa Yeena Rau Kioo Kuaivovee
The New Testament in the Waffa Language of Papua
New Guinea
Nupela Testamen long tokples Waffa long Niugini

copyright © 1975 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Waffa

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2012-10-23

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 22 Nov 2019

4da5455c-4c87-58ee-a650-bb37acea5bca